

***Lue ajatuksen kanssa. Tapaa ilmaiseva $x:n$ kanssa* -konstruktio kieliopillistumisen näkökulmasta.**

Maaria Tuukkanen

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli

Itä-Suomen yliopisto

2012

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Humanistinen osasto	
Tekijät – Author Maaria Tuukkanen			
Työn nimi – Title <i>Lue ajatuksen kanssa. Tapaa ilmaiseva x:n kanssa</i> -konstruktio kieliopillistumisen näkökulmasta			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
Suomen kieli	Pro gradu -tutkielma	x	100 s., 2 liites.
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa selvitetään <i>x:n kanssa</i> -konstruktion käyttötapoja vanhassa kirjasuomessa ja tutkitaan, ilmaistaanko 1900-luvun lopun suomen kielessä tapaa kyseisellä konstruktiolla. Tämä tutkielma on vastine Minna Jaakolan adpositioita käsittelevässä artikkelissaan (1997) esittämään näkemykseen, että suomen kielessä <i>kanssa</i>-postpositiolle on jo puhekielessä kehittynyt välineen ilmaisun funktio, mutta tapaa sillä ei ilmaista.</p> <p>Tutkielmassa selvitetään ensin <i>kanssa</i>-postposition käyttötapoja eri sanakirjojen avulla. Teoreettisia viitekehyksiäni ovat kieliopillistumisteoria ja kognitiivinen kielioppi. Vertaan <i>kanssa</i>-postposition kehityskulkua englannin <i>with</i>-sanasta tehtyyn tutkimukseen (Schlesinger 1995). Olen kerännyt Agricolalta 100 ilmausta ja taulukoinut ne niiden merkitysten mukaan. Suurin osa Agricolan ilmauksista on komitatiivisia 'jonkun mukana' -ilmauksia. Agricolalla esiintyy myös muutamia tapaa ilmaisevia <i>x:n kanssa</i> -ilmauksia. Lisäksi olen tutkinut CSC:n Kielipankin sanomalehtikorpuksen tapaa ilmaisevia <i>x:n kanssa</i> -ilmauksia. Yleisin korpuksessa esiintyvä ilmaus on <i>ajan kanssa</i>, joka esiintyy siinä 332 kertaa. Muut tutkitut ilmaukset, mm. <i>ajatuksen kanssa</i>, <i>järjen kanssa</i>, <i>luvan kanssa</i>, <i>itkun kanssa</i> ja <i>naurun kanssa</i>, esiintyvät korpuksessa muutamia kertoja. Niistä yleisin on <i>luvan kanssa</i>, joka esiintyy korpuksessa 60 kertaa. Olen myös tehnyt Google-hakukoneella samat haut ja tutkinut niistä sata ensimmäistä osumaa.</p> <p>Tutkielmani tuloksena voin esittää, että suomen kielessä ilmaistaan tapaa ainakin tietyillä vakiintuneilla <i>x:n kanssa</i> -ilmauksilla. <i>Kanssa</i>-postposition kehitys tapaa ilmaisevaksi kulkee todennäköisesti jossain määrin samanlaista polkua kuin Heine ja kumppanit (1991) esittävät, mutta on mahdollista, että jatkumoa ei voida esittää aivan yhtä yksinkertaisena kuin Heinen ja kumppanien mallissa. Instrumentaalinen käyttö on mahdollisesti ollut mallina tapaa ilmaisevalle rakenteelle, mutta yksittäisten ilmausten alkuperä saattaa olla muunlainen. On mahdollista, että osa ilmauksista on hypännyt kieliopillistumispolussa yhden askeleen yli eli että ne ovat kehittyneet suoraan komitatiivisista ilmauksista.</p>			
<p>Avainsanat – Keywords</p> <p><i>kanssa</i>-postpositio, kieliopillistumistutkimus, tavan ilmaukset, resiprookkiset ilmaukset</p>			

Sisältö

1	JOHDANTO.....	2
1.1	Tutkielman tausta ja tavoitteet	2
1.2	<i>Kanssa</i> -postpositio ja <i>x:n kanssa</i> -konstruktio	3
1.2.1	<i>x:n kanssa</i> -konstruktion ilmaisemat merkitykset	4
1.2.2	<i>x:n kanssa</i> -konstruktio vs. komitatiivi	8
1.2.3	Tapaa ilmaiseva <i>x:n kanssa</i> -konstruktio	10
1.3	Tutkimusaineisto.....	13
1.4	Aiempi tutkimus	16
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	22
2.1	Kognitiivinen kielitiede	22
2.2	Kieliopillistumisteoria	24
2.3	Semanttiset roolit: tapa, keino, väline ja seuralainen.....	28
2.4	Komitatiivi – instrumentaali – tapa	35
3	<i>X:N KANSSA</i> -KONSTRUKTION ERI MERKITYKSET VANHASSA KIRJASUOMESSA 39	
3.1	<i>Kanssa</i> -postposition käyttö vanhassa kirjasuomessa.....	39
3.2	<i>x:n kanssa</i> -ilmaukset Evankeliumeissa	41
4	TAPAA ILMAISEVIA <i>X:N KANSSA</i> -ILMAUKSIA TUTKIMUSAINETOISSA	46
4.1	<i>Ajan kanssa</i>	46
4.2	<i>Ajatuksen kanssa, järjen kanssa ja älyn kanssa</i>	57
4.2.1	<i>Ajatuksen kanssa</i>	57
4.2.2	<i>Järjen kanssa</i>	62
4.2.3	<i>Älyn kanssa</i>	66
4.3	<i>Luvan kanssa</i>	68
4.4	<i>Kiireen kanssa</i>	73
4.5	<i>Tunteen kanssa</i>	75
4.6	<i>Ilon kanssa ja riemun kanssa</i>	77

4.7	<i>Itkun kanssa ja naurun kanssa</i>	80
4.8	Muita tapaa ilmaisevia <i>x:n kanssa</i> -ilmauksia	84
4.9	Tavan ilmauksia, joita ei korvata <i>x:n kanssa</i> –konstruktiolla.....	86
5	SUOMEN TAPAA ILMAISEVAN <i>X:N KANSSA</i> -KONSTRUKTION MERKITYSJATKUMO.....	87
5.1	<i>X:n kanssa</i> -konstruktion kielipillistumispolku tapaa ilmaisevaksi.....	87
5.2	Tapaa ilmaisevan <i>x:n kanssa</i> -konstruktion ominaispiirteitä.....	89
6	LOPUKSI.....	91
	LÄHTEET	93
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta ja tavoitteet

Kanssa-postposition kieliopillistumiskehitys on pitkä ja monisäikeinen. *Kanssa*-postpositiolla ilmaistaan lukuisia eri merkityksiä, jotka ovat osittain päällekkäisiä ja liukuvia ja siksi joskus hankalasti toisistaan erotettavia. Käsittelen tutkielmassani *kanssa*-postposition ja genetiivitäydennyksen muodostamia tapaa ilmaisevia lausekkeita, mutta koska merkityskategoriat eivät ole selvärajaisia, käsittelen jonkin verran myös *kanssa*-postpositiolausekkeiden muita merkityksiä. Tutkielmani aihe on *kanssa*-postposition käynnissä oleva merkityksenmuutos tapaa ilmaisevaksi. Tässä luvussa kerron hieman tutkielmani taustasta ja esittelen tavoitteeni.

Keksin tutkimusaiheeni Johdatus kieliopillistumistutkimukseen -kurssilla, jossa luin Minna Jaakolan (1997) artikkelin. Jaakola nimeää *kanssa*-postposition suomen tyypillisimmäksi komitatiiviseksi postpositioksi, mutta mainitsee myös sen muita merkityksiä. Hän mukaansa *kanssa*-postposition ja genetiivin muodostamalle rakenteelle on kehittynyt puhekielessä jo välineen ilmaisun funktio (*syödä lusikan kanssa*), mutta tapaa sillä ei ilmaista (mts. 147). Jaakola vertaa havaintojaan viron komitatiiviin ja kirjoittaa, että viron komitatiivi on kehittynyt pidemmälle kuin suomen *kanssa*, koska se ilmaisee myös tapaa (*ma teen seda heameelega* 'teen sen mielelläni') (mts. 148). Artikkelia lukiessani mieleeni tuli monien luennoitsijoidenkin käyttämä ilmaus *Lukekaa tämä teksti ajatuksen kanssa*, josta tutkimukseni on saanut alkunsa.

Kandidaatintutkielmani (2007) tavoitteena oli esittää vastine Jaakolan artikkeliin eli osoittaa, että myös suomen kielessä ilmaistaan tapaa *kanssa*-postpositiolla. Osatavoitteenani oli löytää mahdollisimman monia eri genetiivitäydennyksiä. Pro gradu -tutkielmani noudattaa tässä suhteessa kandidaatintutkielmani linjaa. Keskeisintä ei kuitenkaan ole uusien ilmausten löytäminen, vaan ilmausten semanttinen tarkastelu.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1) Ilmaistaanko suomessa tapaa *x:n kanssa* -konstruktiolla?
- 2) Kuinka *x:n kanssa* -konstruktio on laajentunut tapaa ilmaisevaan merkitykseen?
- 3) Minkälaiden verbien yhteydessä tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia esiintyy?
- 4) Rajoittuuko tapaa ilmaiseva *x:n kanssa*-konstruktio tiettyihin vakiintuneisiin

ilmauksiin vai onko se produktiivinen?

Teoreettisia viitekehyksiäni ovat kieliopillistumistutkimus ja kognitiivinen kielitiede. Käytän tässä tutkielmassa *kanssa*-postposition ja genetiivimuotoisen täydennyksen muodostamasta rakenteesta nimitystä *x:n kanssa* -konstruktio. Yksittäisiä *x:n kanssa* -konstruktion tapaa ilmaisevia muotoja kutsun *x:n kanssa* -ilmauksiksi (esim. *ajatuksen kanssa* -ilmaus).

Kieliopillistumiskehitys on prosessi eli kieleen voi ilmestyä jatkuvasti uusia muotoja, jotka ovat syntyneet edellisten pohjalta. Jos rakenne on kieliopillistunut, se voidaan tuottaa rajoituksetta. (Ojutkangas 2001: 13, Heine ja kumppanit 1991: 2.) Tutkin, onko tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -konstruktio produktiivinen vai ovatko tapaa ilmaisevat *x:n kanssa* -ilmaukset kielessä esiintyviä kiteytyksiä, jotka haetaan muistista kokonaisina. Pyrin antamaan yleiskatsauksen siitä, millaisia täydennyksiä kielessä jo esiintyy mutta kattavaa esitystä kaikista täydennyksistä ei voida tehdä. Tutkin, onko täydennysten välillä joitakin semanttisia yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi affektiiviset (esim. *itkun* ja *naurun kanssa*) ja mentaaliset (esim. *ajatuksen* ja *järjen kanssa*) genetiivitäydennykset muodostavat semanttiset luokat.

En käsittele tutkimuksessani *kera*-postpositiota, jonka merkitys on sama kuin *kanssa*-postposition. Rajaustani tukee myös Maija Sirolan tekemä kartoitus (pro gradu 2008). Hän vertaa työssään komitatiivin ja *x:n kanssa* -konstruktion käyttötapoja, mutta rajaa tutkimuksestaan pois *kera*-postposition. Sirolan tekemän silmäyksen perusteella *kanssa*- ja *kera*-postpositioiden käyttötavat eivät eroa toisistaan hänen aineistona käyttämässään Helsingin Sanomien teksteistä kootussa HS-korpuksessa.

Käsittelen *kanssa*-postposition merkityksiä luvussa 1.2. Luvussa 1.3 vertaan *kanssa*-rakennetta komitatiiviin. Tapaa ilmaisevan *x:n kanssa*-rakenteen määrittelen tarkemmin luvussa 1.4. Tutkimusaineiston ja sen keruimetodit esittelen luvussa 1.5. Jaakolan artikkeliin ja muihin tutkimuksiin palaan luvussa 1.6. Tutkielmani teoreettiset viitekehykset, kognitiivisen kielitieteen ja kieliopillistumisteorian, esittelen luvussa 2. Tutkielmani käsittelyosuudessa, luvussa 3, paneudun ensin Agricolan evankeliumitekstien *kanssa*-ilmauksiin ja selvitän niiden kautta, mitkä läheiset merkitykset vaikuttavat *x:n kanssa* -konstruktion merkityksen laajenemiseen tapaa ilmaisevaksi. Luvussa 4 käsittelen sanomalehti- ja Internet-kielessä esiintyviä tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia, niiden merkityksiä ja merkityksenmuutosta.

1.2 *Kanssa*-postpositio ja *x:n kanssa* -konstruktio

Ison suomen kieliopin (§ 690) mukaan *kanssa*-sana on nykykielen näkökulmasta morfologisesti läpinäkymätön adpositio. Nykysuomalainen ei enää yhdistä *kanssa*-postpositiota nominiin *kansa*, jonka inessiivimuodosta *kansassa* sen oletetaan olevan lähtöisin. Lea Laitisen ja Tapani Lehtisen (1997: 8) mukaan kehitys postpositioksi on luultavasti alkanut sellaisissa konteksteissa kuten *menin sinne heidän kansassaan*, jonka merkitys on sama kuin, jos nykyisin sanottaisiin *menin sinne heidän joukossaan*. Substantiivi *kansa* on todennäköisesti lainattu kantagermaanista, jossa se on tarkoittanut 'ihmisjoukkoa'. *Kansassaan*-muodosta on heikentynyt pois alkuperäinen 'joukon' merkitys ja pelkkä "mukana olemisen merkitys" on säilynyt. Siten *kansa*-sanain inessiivimuodosta on kehittynyt *kanssa*-postpositio. (Laitinen ja Lehtinen 1997: 8; SSA.)

Kanssa-sanain merkityksen kehitys on siis kulkenut polkua *nomini* > *postpositio*. Sana on kokenut muutoksen vähemmän kieliopillisesta sanasta kieliopillisempaan. Muutos noudattaa kieliopillistumisteorian yksisuuntaisuushypoteesia, jonka mukaan kieleen kehittyy uusia kieliopillisia aineksia vähemmän kieliopillisista aineksista. (Laitinen ja Lehtinen 1997:8.) Myöhemmin *kanssa*-postpositiolle on kehittynyt useita merkityksiä, ja *kanssa*-sanaa käytetään myös adverbialina. Murteissa siitä esiintyy monia variantteja (*kans*, *kansa*, *kaasaa*, *kaan*, *kaa* jne., SMS), jotka ovat äänteellisesti kuluneita. Erityistä kiinnostusta on herättänyt *kaa*, joka liittyy usein edeltävään sanaan affiksinomaisesti (esim. *munkaa*). *kaa*-kliittiin palaan tarkemmin luvussa 1.4. Muita murteissa esiintyviä variantteja en ole ottanut huomioon tutkielmassani, ja *kaa*-kliitinkin mainitsen vain pintapuolisesti. Rajaus on helpottanut tutkimuksen tekoa, sillä jo yleiskielinen *kanssa* on niin suuritaajuinen, että yksin sitä tutkimalla voidaan kerätä riittävä aineisto pro gradu -tutkielmaan.

Kanssa-postpositiolauseke muodostuu *kanssa*-postpositiosta ja genetiivimuotoisesta täydennyksestä. Täydennys on pakollinen, kun *kanssa*-sanaa käytetään postpositiona. Tyypillistä on myös se, että täydennyksellä on enemmän semanttista sisältöä. *Kanssa*-lausekkeen kanssa samassa lauseessa on jokin entiteetti, johon *kanssa*-rakenteen pääsana rinnastetaan. Esimerkiksi lauseessa *Isä kävi Pekan kanssa kaupassa* rinnastetaan isä ja Pekka. *Kanssa*-postposition prototyyppisin merkitys on kahden elollisen, lähinnä inhimillisen, entiteetin yhdistäminen (ks. Sirola 2008). Etenkin otsikoissa saatetaan käyttää myös lyhyempää tyyliä (ks. myös Sirola 2008). Ilmiö on rinnastettavissa nollapersoonaisuuteen. Esimerkeissä a–c merkitykseen voidaan lukea taustalla näkyvät lasten vanhemmat tai koiran omistaja.

- a) Lasten kanssa Tallinnassa (meidanperhe.fi, artikkeli, luettu 3.5.2011)
- b) Koiran kanssa luontoon (luontoon.fi, artikkeli, luettu 3.5.2011)
- c) Matkalla lasten kanssa (suomi24.fi, keskustelu, luettu 3.5.2011)

Kanssa-sanaa käytetään sanakirjojen mukaan postpositiona ja adverbina. Nykysuomen sanakirja (NS) nostaa lisäksi esiin konjunktiomerkityksen ('ja, sekä'), mutta käyttö rajoittuu lähinnä kansanrunouteen¹. Suomen kielen perussanakirjassa (PS) tai Suomen murteiden sanakirjassa (SMS) konjunktiokäyttöä ei mainita, mutta *kanssa*-sanana käytettävistä adverbina kaikki sanakirjat ovat samaa mieltä. Adverbina *kanssa*-sanaa käytetään merkityksissä 1) 'myös, -kin, -kaan', (*Tavaraa saatiin ja rahaa kanssa* NS), 2) 'mukana, mukaan' (Synnyttäjän *mies ol' kansa ku synt* lapsi SMS) ja 3) huudahdus- ja päivittelysanoina, jotka ilmaisevat lähinnä välinpitämättömyyttä, halveksuntaa ja harmia (*On siinä kanssa kumma tyyppi!* PS).

1.2.1 *x:n kanssa* -konstruktion ilmaisemat merkitykset

NS:n mukaan *kanssa*-postpositiota käytetään ilmaisemassa "kahden jotenkin samanlaisen, toisiinsa rinnastettavissa olevan tekijän suhdetta". Rinnastettavia ovat NS:n mukaan 1) resiprookkiset ja niihin läheisesti liittyvät yhteistoiminnan ilmaukset sekä 2) 'seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä' -merkitykset. Kolmanneksi (3) NS mainitsee ruotsin mukaisen käytön, jota se pitää yleiskielessä ("normaalikielessä") kartettavana.

Kun katsoo NS:n esimerkkejä (liite 1), voi huomata, että sen mukaan luontevasti rinnastuvat entiteetit ovat samasta +elollinen tai –elollinen -luokasta. Voidaan siis sanoa *isä poikansa kanssa* ja *sokeria jauhojen kanssa*, mutta ilmauksia *isä kirveensä kanssa* tai *isä huoliensa kanssa* olisi vältettävä. *Isä* ja väline *kirves* ja abstrakti tunnetila *huoli* eivät NS:n mukaan rinnastu luontevasti, koska jälkimmäiset eivät ole elollisia. Ne eivät voi toimia lauseen tekijänä siinä missä *isä* ja *poika* voivat osallistua yhdessä samaan agenttiiviseen toimintaan, esimerkiksi puiden pilkkomiseen.

NS:n pohjalta päivitettyssä PS:ssa luontevasti rinnastettavien entiteettien määritetään olevan "tasaveroisessa suhteessa". Sen mukaan *kanssa*-sanaa käytetään postpositiona kahdella tavalla: 1) ilmaisemassa kahden tasaveroisen rinnasteisen tekijän suhdetta ja 2) vierasvoittoisesti ilmaisemassa kahden ei täysin rinnasteisen tekijän suhdetta. Näistä

¹ - - vielä riivoit rintapäitä, / kanssa maistelit makua (Kalevala, NS).

ensimmäinen pitää sisällään 'seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä' -merkityksen. Jälkimmäiset vierasvoittoiset ilmaukset voidaan PS:n mukaan ilmaista yleiskielessä paremmin toisin sanoin.

Kanssa-postposition käyttötavat PS:n mukaan ovat seuraavat:

kanssa 1. postp. ilmaisemassa kahden tasaveroisesti rinnasteisen tekijän suhdetta. **a.** *Isä poikansa k.* isä ja poika (yhdessä), isä poikineen. *Sokeria yhdessä jauhojen k.* sokeria ja jauhoja sekaisin. *Asua (yhdessä) jkn k.* *Olla sovussa jkn k.* *Joutua vastakkain jkn. k.* *Mennä naimisiin jkn k.* *Neuvottelut SAK:n k.* *Sota Ranskan k.* Ranskaa vastaan. *Riitelimme Pekan k.* me ja Pekka t. **ark.** Pekka ja minä riitelimme. *K:ni samanikäinen* samanikäinen kuin minä. *Tasaväkinen, yhtäpitävä jkn. k.* *Oletko hänen k:an lähemmin tuttu?* **b.** seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä. *Lähdetkö k:ni lenkille?* *Tuli vaimonsa k.* *Jumala k:nne!* **2. postp., ark.** vierasvoittoisesti ilmaisemassa kahden ei täysin rinnasteisen tekijän suhdetta; **yleisk.** paremmin toisin. *Leikkiä nukan k.* nukella. *Saat kaiken takaisin korkojen k.* korkoineen. *Menetellä kuin omansa k.* suhteen. *Jk on yhtä tyhjän k.* turhaa, merkityksetöntä. *Ohukaisia hillon k.* ohukaisia hillon kera. *Odotti ovella halon k.* halko kädessä. *Lähdettiin matkaan oikein eväiden k.* eväät mukana. *Oli aivan helisemässä sen miehen k.* takia. *Palkkiota liiankin k.* liikaakin. *Ruoan k.* [=laita] *on vähän niin ja näin.* *Voi sinun k:si* [voi sinua]! *Menimme kylään oikein ajan k.* runsaasti aikaa varaten².

On erikoista, että 'seurassa, parissa, ohella, myötä' -merkitys luetaan PS:ssa kuuluvan tasaveroisiin rinnastettaviin entiteetteihin. Kuinka mukana seuraava voi olla tasaveroinen seurattavaan verrattuna? Pohdin asiaa lisää seuraavassa alaluvussa, jossa otan pohdintaan mukaan komitatiivin käsitteen.

Kykeneväisyys agenttiiviseen toimintaan näyttäisi olevan NS:n ja PS:n peruste pitää inhimillisiä entiteettejä toisiinsa rinnastettavina. Elolliset ja elottomat entiteetit ovat rinnastettavia kumpikin omassa joukossaan, mutta eivät keskenään. Rinnastettavien entiteettien täytyy olla samasta +elollinen tai -elollinen -luokasta.

PS:ssa eri käyttötapoja ei enää eritellä kovin tarkasti. Kuten edellä on tullut ilmi, esimerkit on jaettu tasavertaiset tekijät rinnastaviin lausekkeisiin ja vierasvoittoisiin lausekkeisiin. Vierasperäisten esimerkkien joukossa on pari välineen ja pari tavan ilmausta. NS taas on yhdistänyt merkitykset saman otsikon alle "välikappaleesta, tavasta". Käsittelen sanakirjojen tapaa ilmaisevia merkityksiä tarkemmin luvussa 1.2.3.

Suomen murteiden sanakirja (SMS) jakaa *kanssa*-postposition käytön useampiin eri merkityksiin

² Kielitoimiston sanakirja (KS, versio 2.0) noudattaa täysin PS:n esitystä. Myös muut adpositiot on esitetty siinä lähes identtisesti kuin PS:ssa (Salmi 2011: 22).

kuin NS ja PS. Koska kyseessä on murteiden sanakirja, kielenhuollollista asennetta ei ole. SMS erottaa instrumentaaliset ja tapaa ilmaisevat lausekkeet toisistaan. SMS:n *kanssa*-postpositiolausekkeissa on esimerkkejä kaikista suomen murteista. Seuraavana ovat *kanssa*-postposition käyttötavat tiivistetysti:

- 1) lausekkeessa, joka ilmaisee että joku toinenkin osallistuu tasaveroisesti samaan toimintaan: seurassa, keralla, myötä, rakenteessa ”me tulimme Leenan kanssa” = minä ja Leena tulimme.
Esim. *Minäkin istuun hiataläjällä siälä serkkuni kanh.* (Ylihärnä).
- 2) lausekkeessa, joka ilmaisee vuorovaikutussuhdetta, yhteenkuuluvuutta tai yhtäläisyyttä.
Esim. *mie jo pystyn tuota, naisten kansaki jo vähän niinko friijustelehmanki.* (Alatornio)
- 3) lausekkeessa, joka ilmaisee jhk. kokonaisuuteen kuuluvan osan, lisän tai yksityiskohdan, (jota puhuja haluaa jostakin syystä tähdentää).
Esim. *onko ne (talkoot) tanssin kansa?* (Kitee)
- 4) lausekkeessa, joka ilmaisee välineen tai seikan, jonka avulla jtk. tehdään.
Esim. *veihenkaas sylökkys (hankasi) sitte rahkeet pòekki* (Sulkava).
- 5) lausekkeessa, joka ilmaisee mukana olemisen varusteen, hyödykkeen tms.
Esim. *Mimmattelt mää nyssit näytän tään uuren hammeen kanssa?* (Somero).
- 6) lausekkeessa, joka ilmaisee tekemisen tavan.
Esim. *Laukkukauppiaat otivas siält (tuvan orresta) oma lupas kans leipää* (Rymättylä).
- 7) lausekkeessa, joka ilmaisee syyn, aiheuttajan: vuoksi, takia.
esim. *juonnin kansap pantiin (pappi) vuojeks viralta poes* (Kajaani).
- 8) lausekkeessa, joka ilmaisee suhdetta, näkökohtaa: suhteen, puolesta.
Esim. Joissakin taloissa *olttiin kaffen kans nuukkii* (Eura).
- 9) lausekkeessa, joka ilmaisee tunteen tms. jtkta. kohtaan.
Esim. *Hän o nii simmonen kohtelias ollu mun kansan* (Sauvo).

SMS:n mukaan *kanssa*-postpositiota käytetään ensinnäkin lausekkeessa, jossa on tasaveroiset osallistujat. Merkitys on ’yhdessä jonkun kanssa’. Muut yhdeksän käyttötappaa rinnastavat entiteetit, jotka eivät ole lauseen tasaveroisia toimijoita. Lausekkeet 3–9 rinnastavat ihmisen ja jonkin esineen tai asian, joiden abstraktiotaso vaihtelee konkreettisista esineistä (*hame*) ja ainesanoista (*kahvi*) abstrakteihin tunteisiin (*kohtelias*) ja tekemisen tapaan (*luvan kanssa*). SMS määrittelee tarkemmin *kanssa*-ilmaukset, joita NS:ssa ja PS:ssa pidetään vältettävinä. Oman tutkimuksen kannalta näistä mielenkiintoisimmat – tietenkin tavan ilmauksen lisäksi – ovat kohdat 1, 3 ja 4, ja jossain määrin myös 5, 7 ja jopa 9. *Kanssa*-postposition prototyyppisin ’yhdessä jonkun kanssa’ -merkitys on tärkeä, kun tutkitaan merkityksenmuutosta. Se vaikuttaa jossain määrin kaikkien, oletettavasti sitä myöhemmin kehittyneiden ilmausten taustalla. Välineen merkitys taas on lähellä tavan merkitystä, ja oletuksenani on, että välineen merkitys on johtanut tapaa ilmaiseviin merkityksiin. Kokonaisuuden osan ilmaisevien lausekkeiden asema on toistaiseksi tutkimuksessani määrittelemätön. Niillä on kuitenkin yhtymäpinta omistussuhteen ilmaiseviin lausekkeisiin, joita ei ole määriteltä SMS:ssa, mutta jotka nousevat esiin tutkimuksessani.

Edellisten lausekkeiden lisäksi *kanssa*-postpositio esiintyy SMS:n mukaan useissa kiteytymissä (liite 2). Näistä oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoisin on *ajan kanssa*, johon palaan luvussa 4.1.

On mahdollista, että *x:n kanssa* -konstruktiolla on vieläkin moninaisempia käyttötapoja kuin SMS:ssa esitetään. SMS ei mainitse omistussuhteen eikä keinon ilmaisevia lausekkeita. Toisaalta niiden puuttuminen on ainakin osittain selitettävissä luokittelun eroilla. Monet muihin käyttötapoihin sijoitetut lausekkeet voivat ilmaista myös omistamista. Esimerkiksi monet varusteet tai hyödykkeet (5. käyttötapa), myös esimerkkilauseen *hame*, voidaan nähdä väliaikaisina, hallussa pidettävänä, omistettavina entiteetteinä. Sellaisia ovat oikeastaan myös välineet ja monet abstraktit asiat, jos omistussuhde nähdään laajana.

Kanssa-lausekkeiden merkitykset ovat niin moninaisia, että on jatkuvasti löydettävissä uusia merkitysvivahteita tai uusia tapoja yhdistellä ilmauksia. Esittelen seuraavaksi kaksi mielenkiintoista ja omanlaista rakennetta, jotka SMS on luokitellut muihin merkityksiin kuuluviksi, ja nimeän ne RUOKA-rakenteeksi³ ja KULKUVÄLINE-rakenteeksi.

- a) *aamukaffet tuotiir riiehev voitaleivän kans sitter riiehimiehille* (Pattijoki) ja
- b) *Talkkunaksien antaa tunti sit kiahuv viäl suolan kans* (Somero)
- c) *Ja olej joka päivä käynyp paatin kanssa katsomassa että* (tukkipuomin) *lenkit on kiini* (Län?)

Esimerkit a ja b on SMS:ssa määritelty kokonaisuuden osan ilmaiseviksi. Voileivät ovat luokittelun mukaan osa aamukahveja ja suola osa talkkunoita. c on määritelty välineen ilmaisevaksi; onhan kulkuvälinekin eräänlainen väline.

Schlesinger (1995: 13) tuo esiin tutkimuksessaan englannin komitatiivista yhden mahdollisen luokittelutavan. Hän pitää pippuria lauseessa *He cooked the meat with pepper* padan aineksena ja toteaa, että ilmaukseen ei sopisi *together with* -sanaliitto, koska pippuria ei voi olla yhtä paljon suhteessa lihaan. Schlesinger (1995: 16) rinnastaa lauseen *He built the wall with bricks* -lauseeseen ja nimeää niille yhteisen roolin: MATERIAALI. Se voisikin olla kokonaisuuden osan ilmaisevan lausekkeen alalaji eli alakonstruktio.

NS:ssa lause *Syödä lihan kanssa vihanneksia* on luokiteltu kuuluvan 'seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä' -merkitykseen, ilmausta *kahvi leivän kanssa* se pitää

³ Prototyypisissä RUOKA-rakenteissa esiintyy kaksi ruoka-ainetta. Esimerkiksi *Hän valmisti kasvikset höyrykeittimen kanssa* tai *Hän valmisti kasvikset höyryn kanssa*, eivät ole prototyypisiä RUOKA-rakenteita, koska ruoka-aineen kanssa esiintyy väline. Ensimmäinen lause on selvästi instrumentaalinen mutta jälkimmäinen lähenee jo tapaa, koska instrumentti ei ole yhtä konkreettinen.

ruotsinmukaisena. PS:ssa *Ohukaisia hillon kanssa* -ilmauksessa *kanssa*-sana ehdotetaan korvattavan *kera*-sanalla, jonka semantiikka on kuitenkin jokseenkin sama kuin *kanssa*-sanana (NS, PS). Erikoista on, että PS ja siitä päivitetty Kielitoimiston sanakirja pitävät yleensä *kera*-sanaa liioitellun huolellisena kielenkäyttönä ja siksi usein korvattavana *kanssa*-sanalla.

Sanakirjat pitävät myös MATERIAALI-rakenteeseen liittyviä RAKENNUSMATERIAALI-lausekkeita vierasperäisinä. Muun muassa NS pitää *Välikatto tehtiin vahvan täytteen kanssa* -lausetta ruotsinmukaisena, mikä juontaa juurensa mahdollisesti E. A. Saarimaan Kielenoppaan (1967) vahvasta kannanotosta siihen helposti rinnastuviin adessiivi-ilmauksiin kuten *huvila peltikatolla*.

1.2.2 *x:n kanssa* -konstruktio vs. komitatiivi

Esittelin edellisessä luvussa *kanssa*-rakenteen ilmaisemat merkitykset ja pohdin niiden yhteydessä *kanssa*-rakenteen rinnastamien entiteettien tasavertaisuutta. *Kanssa*-rakennetta on syytä verrata komitatiiviin ja määrittää, ovatko *kanssa*-rakenteen ihmisiä rinnastavat merkitykset komitatiivisia. Ainakin sanakirjat sekoittavat joskus nämä keskenään ja määrittävät *kanssa*-rakenteen tasaveroisen suhteen ilmaisemat merkityksen komitatiivisiksi (mm. PS: *isä poikineen*). Ensin käsittelen kuitenkin *kanssa*-rakenteen asemaa verrattuna komitatiivisijaan.

Sijat voidaan jakaa kieliopillisiin ja semanttisiin sijoihin⁴. Iso suomen kielioppi käyttää jälkimmäisistä myös nimitystä adverbialien sijat. Kieliopillisia sijoja ovat nominatiivi, genetiivi, partitiivi ja akkusatiivi prototyypisissä tehtävissään, semanttisia sijoja paikallissijat ja vajakäyttöiset sijat⁵. Semanttisilla sijoilla prototyypisissä tehtävissään on konkreettisempi ja helpommin kuvattava merkitys: ne ilmaisevat esimerkiksi aikaa (*aamulla*), paikkaa (*talossa*) ja omistusta (*Ullalla*). Sijan valinta määräytyy siis merkityksen perusteella. Kieliopillisten sijojen määräytymiseen vaikuttaa ilmauksen rakenne. Esimerkiksi nominatiivi esiintyy tietynrakenteisissa lauseissa subjektin, objektin ja predikatiivin sijana. (ISK § 1221–1223.)

Monilla semanttisijallisilla lausekkeilla on samantapainen merkitys kuin adpositio- ja adverbilausekkeilla. Esimerkiksi *paita*-sanana abessiivi lausekkeessa *Hän oli paidatta* voidaan korvata *ilman*-prepositiolla ja pääsanana partitiivilla: *Hän oli ilman paitaa*. Jälkimmäinen ilmaisutapa onkin nykykielessä yleisempi. Komitatiivilauseke taas voidaan

⁴ Sijojen muista luokitustavoista ks. Blake 1994.

⁵ Blake (1994:32–33) katsoo kieliopillisiksi sijoiksi nominatiivin, akkusatiivin, genetiivin, datiivin ja ergatiivin. Blaken mukaan on tapauksia, joissa kieliopilliset sijat voivat merkitä semanttisia suhteita ja toisinpäin – semanttiset sijat voivat merkitä kieliopillisia suhteita. Myös ISK (§ 1221) korostaa, että jako kieliopillisiin ja semanttisiin sijoihin pätee nimenomaan prototyypisissä tapauksissa.

useimmiten korvata *kanssa*-lausekkeella: *Äiti tuli lapsineen* > *Äiti tuli lastensa kanssa*. (ISK § 1224.)

Suomen kielessä adpositiolausekkeita ei ole pidetty sijanmerkitsijöinä, vaikka niillä on samanlaisia tehtäviä kuin monilla synteettisillä sijoilla. Monissa englanninkielisissä tutkimuksissa (mm. Blake 1994 ja Schlesinger 1995) adpositioiden tehtävät rinnastetaan sijoihin, mikä on toki luontevaa kielissä, joissa ei ole yhtä rikas sijajärjestelmä kuin suomessa. Esimerkiksi Blake (1994: 10) näkee adpositiot analyyttisinä sijan merkitsijöinä. Hänen mukaansa sija-nimitys (engl. *case*) voidaan laajentaa kattamaan myös pre- ja postpositiot. Blake kiinnittää huomionsa semanttisiin rooleihin, joita sijat ilmaisevat. Niitä käsitelen lisää luvussa 2.3.

Ison suomen kielipin mukaan komitatiivi ilmaisee 1) subjektin tai objektin tarkoittaman kokonaisuuden osaa, jolloin suhde on kuvaileva: *tyttö pitkine letteineen*; 2) seurassa olijaa tai sosiaalista suhdetta merkityksessä 'kenen tai minkä kanssa': *äiti lapsineen*; 3) hallussa olevan konkreettisen tai abstraktin entiteetin: *Tyttö istui tavaroineen takapenkillä*. Toinen ja kolmas merkitys ovat ISK:n mukaan 'kanssa'-merkityksiä. ISK:ssa kuitenkin todetaan, että monien entiteettien voi hahmottaa toimivan kaikissa kolmessa edellä mainitussa tehtävässä. (ISK § 1264.) Sirola (2008: 26) jopa katsoo, että kaikki kolme voidaan lukea omistussuhteen alle kuuluviksi, jos se nähdään tarpeeksi laajana, kuten monissa hänen käyttämissään lähteissä (mm. Ikola 2001). Näin komitatiivi ilmaisee omistussuhdetta tai asianomaiselle kuulumista.

Ihmisiä rinnastava komitatiivi, esim. *äiti lapsineen*, on Sirolan (2008: 46) mukaan komitatiivin prototyyppisin funktio. Se ilmaisee sosiaalista kuulumissuhdetta. *Kanssa*-rakenteen ihmisiä rinnastava käyttö eroaa tästä jonkin verran. Komitatiivi ilmaisee asymmetrisen seuraamissuhteen: toinen osallistujista on ACCOMPANEE (pääasiallinen toimija) ja toinen COMPANION (seuralainen) (Blake 1994: 156, 198; Stolz 2001: 591). Sirolan (2008: 131) mukaan merkittävin ero komitatiivin ja *kanssa*-rakenteen välillä on se, että ensimmäinen ilmaisee asymmetristä, ei tasaveroista, suhdetta ja jälkimmäinen prototyyppisesti symmetristä suhdetta. *Kanssa*-rakenteen ilmaisemaa symmetristä suhdetta korostetaan joskus *yhdessä*-sanalla, joka sijoittuu ennen *kanssa*-rakennetta (a).

(a) Suurta suosiota Yhdysvalloissa nauttiva muusikko saapui *yhdessä* **Sauli Koskisen kanssa** Lady GaGan 25-vuotissyntymäpäiväkonsertiin. (mtv3.fi, viihdeutisen otsikko, luettu 10.4.2011.)

Lausekkeen ilmaisemaa suhdetta voidaan kuitenkin pitää symmetrisenä myös ilman korostavaa *yhdessä*-sanaa. Voiko *kanssa*-rakenne ilmaista myös prototyyppistä komitatiivista asymmetristä

suhdetta? Asymmetrisessä suhteessa molemmat entiteetit voivat periaatteessa olla aktiivisia toimijoita, mutta toisen aktiivisuus korostuu toista enemmän. Esimerkiksi lauseessa *Äiti tuli lapsineen* äidin rooli toimijana korostuu. Mutta onko lauseen *Äiti tuli lastensa kanssa* suhde symmetrinen vai asymmetrinen? Lausekkeessa 'äiti tulee' mutta myös 'lapset tulevat'. Schlesingerin (1995: 67) esimerkki *Lisa shopped with the baby yesterday* osoittaa, että kaikki elolliset ja inhimilliset entiteetit eivät pysty kontekstin valossa agentiiviseen toimintaan. Lauseketta ei voida jakaa kahdeksi: **Lisa shopped yesterday and the baby shopped yesterday*. Schlesingerin esimerkissä vauva on seuralainen.

Koska useimmat lauseet ovat kuitenkin tulkinnanvaraisempia kuin Schlesingerin esimerkki, en erota 'yhdessä jonkun kanssa' ja 'jonkun mukana' -merkityksiä toisistaan, vaan pidän myös ensimmäisiä komitatiivisina. Schlesinger (1995) ei erota englannin *with*-sanasta tekemässään tutkimuksessaan 'yhdessä jonkun kanssa' -merkitystä komitatiivista. Hän tunnustaa erot edellisen ja seuralaisen välillä, mutta pitää merkityksiä silti saman sijan laajentumina. Hän jopa lisää komitatiivisijaan välineen ja tavan merkitykset (ks. lisää: luku 0.0.). Esitän, että *x:n kanssa* -konstruktiota ei voida määrittää pelkästään symmetriseksi edellisen esimerkin kaltaisissa tapauksissa.

1.2.3 Tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -konstruktio

Tässä luvussa otan tarkempaan käsittelyyn sanakirjojen tapaa ilmaisevat *kanssa*-ilmaukset, mutta ensin tarkastelen hieman rakenteen muotoa. Tapaa ilmaiseva *kanssa*-konstruktio koostuu genetiivimuotoisesta täydennyksestä ja *kanssa*-postpositiosta. Jaakola (2004: 173) on huomannut, että postposition sisältävässä genetiivirakenteessa (Jaakolalla P-genetiivi) genetiivijäsen on pakollinen täydennys. N-genetiivirakenteessa, jossa edussana on substantiivi, genetiivijäsen on määrite, jonka voi jättää pois ilman että lauseen ymmärrettävyys kärsii. Tapaa ilmaisevan *x:n kanssa* -konstruktion merkitys syntyy täydennyksen semanttisesta sisällöstä.

Vanhoissa kieliopeissa (mm. Siro 1964, Saarimaa 1967, Setälä 1973) ei mainita *kanssa*-ilmauksen tapaa ilmaisevaa käyttöä, mutta Saarimaa (1967: 172–173) ottaa kantaa muihin *kanssa*-ilmauksiin. Hän pitää ruotsin *med*-preposition vaikutuksesta syntyneinä esimerkiksi seuraavia ilmauksia: *huone keskuslämmityksen kanssa*, *makaronia tomaatin kanssa* (t. *kera*), *hauki herkkusienikastikkeen kanssa*, *puolukkahilloke omenain kanssa*, *mitali nauhaan kiinnitetyn soljen kanssa*. RUOKA-rakennetta Saarimaa pitää juurtuneena ja vaikeasti

suomalaistettavana. Mahdollinen korvaava muoto olisi hänen mukaansa ollut ehkä *makaronia ynnä tomaattia* -ilmaus. Kuitenkaan Saarimaa ei pidä esittämiään ruokailmauksia vastustettavina. Sen sijaan *huone keskuslämmityksen kanssa* on hänen mukaansa yhtä huonoa suomea kuin *huone keskuslämmityksellä* tai *huvila peltikatolla*. Paremmin olisi ilmaistu *peltikattoinen huvila*, *keskuslämmitteinen huone* tai *huone, jossa on keskuslämmitys*. Myös komitatiivi on Saarimaan mukaan vastustettava kyseisenlaisten attribuutti-ilmausten suomentamisessa. Ei siis ole hyväksyttävää sanoa *asunto pianoineen* tai *heteka patjoineen*. Saarimaan kannanotot ovat mahdollisesti vaikuttaneet sanakirjojen tulkintaan.

Nykysuomen sanakirja ja Suomen kielen perussanakirja pitävät niin tapaa kuin läheisesti siihen liittyvää välinettä ilmaisevaa *kanssa*-rakennetta vierasperäisyytenä. PS:ssa on muutama välineen tai tavan ilmaisuksi luokiteltava esimerkki, jotka sen mukaan ilmaisevat vierasvoittoisesti kahden ei täysin rinnasteisen tekijän suhdetta. Käyttöä pidetään PS:ssa arkityylisenä, ja siten mm. seuraavat ilmaukset ilmaistaan yleiskielessä paremmin toisin: *Leikkiä nukan kanssa* (po. *nukella*), *Saat kaiken takaisin korkojen kanssa* (po. *korkoineen*), *Jk on yhtä tyhjän kanssa* (po. *turhaa, merkityksetöntä*), *Palkkiota liiankin kanssa* (po. *liikaakin*), *Menimme kylään oikein ajan kanssa* (po. *runsaasti aikaa varaten*).

Myös NS:ssa ehdotetaan välineen ja tavan ilmausten korvaamista muilla rakenteilla: *Leikkiä pallon kanssa* (po. *pallolla*), *Kokeita on tehty kaniinien kanssa* (po. *kaniineilla*), *Ajaa koirien kanssa* (po. *ajattaa koirilla*), *Tulla sisään kovan melun kanssa* (po. *kovalla melulla, kovaa melua pitäen*). NS on niputtanut ilmaukset saman ”välikapaleesta, tavasta” -otsikon alle. NS:n mukaan tällainen käyttö on ruotsin mukaista ja siten sitä pitäisi pyrkiä välttämään.

Erikoista on, että sanakirjoissa kehoitetaan usein korvaamaan välinettä ja tapaa ilmaisevat *kanssa*-rakenteet adessiivilla, jonka vastaavaa käyttöä on myös aiemmin pidetty kartettavana ruotsin vaikutuksena. Göran Karlsson (1995) kyseenalaistaa vierasperäisyyden tavan adessiivia koskevassa tutkimuksessaan. Hänen mukaansa adessiiville kehittyi ensin keinon ja välineen funktio, jonka jälkeen olisi ollut suorastaan outoa, jos adessiivia ei olisi alettu vähitellen käyttää myös läheisessä tavan merkityksessä (mts. 89). Vastaavasti on mahdollista, että *x:n kanssa*-konstruktion kehitys tapaa ilmaisevaksi kulkee omaperäistä itsenäistä merkitysjatkumoa, varsinkin kun jatkumo komitatiivi–instrumentaali–tapa on jossain määrin universaali (ks. Heine 1991: 164).

SMS:ssa on kaikkiaan 13 erilaista esimerkkiä tapaa ilmaisevasta *kanssa*-rakenteesta:

- 1) Laukkukauppiat *otivas siält* (tuvan orresta) ***oma lupas kans leipää***. Rymättylä
- 2) Riihtä puitaessa *täytyy* ***oikke semmosen nuattiin kans mennä***. Perniö
- 3) Poika *painas toolla täyttä meteliä* ***hulluren kans pitkin niämiä***. Vesilahti
- 4) *kyrvät sano Koponen* ***kahren ärrän kans***. Hattula
- 5) ***kovav valkeen kanh*** *nee kiehuvatte*. Renko
- 6) *miä läksin kotih* ***murhah huulon kans***. ('suuren huudon kanssa') Iitti
- 7) ***tuule kansha*** *se sato yölläki, raapis niin seiniä vaste*. Lemi
- 8) *mie n en sais* ***paha miele kans lähtee***. Kanneljärvi
- 9) *ei sitä pitäis piekssees* (lapsia) ***syömmesäv vahvuuden kansa*** *eikä äkäpäissä*. Kuusjärvi
- 10) Lampaat söivät mielellään lehdeksiä: ***kilvan kanssa juoksivatten niitä napsimmaa***. Joutsa
- 11) Lapset ***itkun kans*** *aina tulivat ulukua* kun oli kylmä ilma. Pattijoki
- 12) Vanhus on ***köyhyyven kansar remppassuj ja ollu*** koko ikänsä. Ristijärvi
- 13) *Taesto* ***naurun kansa*** *isttuov vällötti vieressä*. Suomussalmi

Olen käyttänyt SMS:n esimerkkejä hyödykseni etsiessäni *kanssa*-ilmauksia sanomalehtikorpuksesta ja Internetistä. Aineistossani on esiintymiä *luvan kanssa*, *kilvan kanssa*, *itkun kanssa*, *naurun kanssa*, *huudon kanssa* ja jonkinlaisen *mielen kanssa* -ilmauksista. *Luvan kanssa* -ilmausta käsittelen luvussa 4.3. Muut tulevat esiin luvussa 4.8.

Voidaan myös kysyä, ovatko kaikki SMS:n esimerkit todella tapaa ilmaisevia. Ainakaan kaikki eivät ole prototyyppisiä tavan ilmauksia. Esimerkiksi kolmannessa esimerkissä, jossa *kanssa*-ilmaus on *hulluren kanssa* (yleiskielessä *hulluuden kanssa*), kyseeseen tulee myös abstraktin ominaisuuden omistamisen merkitys. Jos poika on väliaikaisesti hullaantunut, kyseessä on väliaikainen omistaminen; jos poika taas on saanut pysyvän hulluusdiagnoosin, voidaan ajatella, että kyseessä on ominaisuuden pysyvä omistaminen. Myös *syömmesäv vahvuuden kansa* (yleiskielessä *sydämensä vahvuuden kanssa*) on pikemminkin ihmisen omistaman väliaikaisen ominaisuuden ilmaiseva kuin tapaa ilmaiseva.

Viides esimerkki taas lähenee välineen ilmausta. Jotakin on ollut kiehumassa kovan valkean päällä. *Valkea* eli tuli voidaan nähdä välineenä, joka kypsyttää jotakin. Seitsemännen esimerkin *tuuli* on hankalasti määriteltävä. Ilmaus *tuulen kanssa* on jossain määrin tapaa ilmaiseva, mutta parhaiten *tuuli* hahmottuu ehkä kuitenkin syyksi tai aiheuttajaksi. Väline se ei ole, koska sitä ei käytä kukaan ihminen.

1.3 Tutkimusaineisto

Kanssa-sanon esiintymätaajuuks on hyvin suuri, mikä on luonut oman haasteensa tutkimustyölle. Olen koostanut aineistoni erilaisilla menetelmillä. Olen kerännyt aineistoa Kotuksen Kaino-aineistopalvelusta, CSC:n Kielipankin sanomalehtikorpuksista ja Internetistä. Minulla on vanhasta kirjasuomesta 100 esimerkkiä Agricolaalta. Esimerkit edustavat *kanssa*-sanon kaikkia käyttötapoja. Lisäksi minulla on vanhasta kirjasuomesta täsmällisillä *ajan kanssa, ajatuksen kanssa, järjen kanssa, älyn kanssa, luvan kanssa, kiireen kanssa, tunteen kanssa, ilon kanssa, riemun kanssa, itkun kanssa* ja *naurun kanssa* -hauilla kerättyjä ilmauksia yhteensä 68. Niistä suurin osa eli 48 on *riemun kanssa* -ilmauksen esiintymiä. Varhaisnykysuomesta minulla on täsmällisillä hauilla kerättyjä esimerkkejä 11 ja Klassikkokorpuksesta 5. CSC:n Kielipankin sanomalehtiesimerkkejä aineistossani on yhteensä 461. Niistä suurin osa on *x:n kanssa* -konstruktion tapaa ilmaisevia merkityksiä. Internet-esimerkkejä on kustakin ilmauksesta 100 eli yhteensä 1100 esimerkkiä. Lisäksi Internetistä on 18 esimerkkiä, jotka on kerätty *huudon kanssa, hymyn kanssa, leikin kanssa, urakan kanssa, kilvan kanssa, vauhdin kanssa, maltin kanssa vihan kanssa, pelon kanssa, tavan kanssa, todennäköisyyden kanssa, mielen kanssa äänen kanssa, avustuksen kanssa* ja *tuen kanssa* -hauilla ilmauksen produktiivisuuden selvittämiseksi.

Valitsin tähän tutkimukseen Kotuksen Kaino-aineistopalvelun Vanhan kirjasuomen korpuksesta Agricolaan evankeliumitekstejä tutkiakseni ensinnäkin, löytyykö tapaa ilmaisevia *x:n kanssa*-ilmauksia jo Agricolaalta ja toiseksi tehdäkseni lyhyen kartoituksen, mitä eri merkityksiä *x:n kanssa* -ilmaukset Agricolaan kielessä ilmaisevat. Agricolaan kirjoituksissa *kanssa*-sanon (muodossa *cansa*) esiintymätaajuuks oli liian suuri, jotta ilmausten etsinnässä olisi voinut käyttää Kainon hakukonetta. Agricolaan teksteistä hain kunkin käsikirjoituksen selausikkunasta Internet-selaimen ”etsi”-toiminnolla. Selailin myös muita vanhan kirjasuomen korpuksia, ja selailun perusteella ne eivät olisi tuoneet aineistoon oleellisia lisäyksiä. Koostin aineiston kyseisistä korpuksista rajaamalla pois *kanssa*-merkitysten kanssa samanmuotoiset *kansa*-merkitykset, joista käytetään samanmuotoisia *cansa, canssa* ja *kansa* -merkkejä.

Pääaineistoni koostuu Vanhan kirjasuomen, Varhaisnykysuomen, Klassikko-korpuksen, CSC:n Kielipankin ja Internetin tapaa ilmaisevista *x:n kanssa* -ilmauksista. Aineisto on tarkoituksella koostettu spesifillä tavalla hakemalla täsmällisillä hauilla. Uskon näin löytäneeni enemmän tapaa ilmaisevia ilmauksia kuin käymällä läpi tietyn määrän tutkimieni korpusten *x:n kanssa* -ilmauksista. Aineiston keräämisessä olen hyödyntänyt SMS:n tapaa ilmaisevia esimerkkejä ja Göran Karlssonin (1995) tavan adessiiveja, jotka olen muuntanut *x:n*

kanssa-ilmauksiksi (esim. *kiireellä* > *kiireen kanssa*). Karlssonin tavan adessiivia käsittelevän tutkimuksen esittelen tarkemmin seuraavassa luvussa. Tutkielmani pääosuuudessa olen tehnyt *ajan kanssa*, *ajatuksen kanssa*, *järjen kanssa*, *älyn kanssa*, *luvan kanssa*, *kiireen kanssa*, *tunteen kanssa*, *ilon kanssa*, *riemun kanssa*, *itkun kanssa* ja *naurun kanssa* -haut kaikissa tutkituissa korpuksissa ja Internetissä. Lisäksi olen tehnyt haut *huudon kanssa*, *hymyn kanssa*, *leikin kanssa*, *urakan kanssa*, *kilvan kanssa*, *vauhdin kanssa*, *maltin kanssa*, *vihan kanssa*, *pelon kanssa*, *voiman kanssa*, *tavan kanssa*, *myötävaikutuksen kanssa*, *suostumuksen kanssa*, *todennäköisyyden kanssa*, *äänen kanssa*, *tuen kanssa*, *avustuksen kanssa* ja *mielen kanssa* vain Internetissä.

Sanomalehtiaineiston olen kerännyt Tieteen tietotekniikan keskus CSC:n Kielipankista Lemmie 2.0 -ohjelmalla. CSC:n korpuksesta olen ottanut mukaan kaikki suomenkieliset sanomalehdet, joten tutkimuksestani rajatuvat pois kaikki ruotsinkieliset aineistot sekä suomenkielinen aikakauslehti Tekniikan maailma ja Kustannusosakeyhtiö Otavan tekstit. Tutkitut sanomalehdet ovat vuosilta 1994–2000. Aineistossani on ilmauksia Aamulehdestä (AL 1995, 1999), Demarista (De 1995, 1997, 1998, 1999, 2000), Helsingin Sanomista (HS 1995), Hyvinkään Sanomista (HySa 1994), Hämeen Sanomista (HäSa 2000), Iltalehdestä (IL 1996), Kalevasta (Ka 1998–1999), Kangasalan Sanomista (KangaSa), Keskisuomalaisesta (1999), Karjalaisesta (Karj 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1997, 1998, 1999, Määrittelemättömät) ja Turun Sanomista (TS 1998, 1999). Käytän lehdistä samoja lyhenteitä kuin Kielipankki.

Keräsin aineistoni Lemmie-ohjelmalla täsmällisillä hauilla (esim. ”*ajatuksen kanssa*”). En koostanut aineistoani hakemalla pelkällä *kanssa*-sanalla, koska sen esiintymätaajuus on todella suuri. Halusin käydä läpi kaikki Kielipankin suomenkieliset lehdet, ja kaikkien lehtien kaikkien *kanssa*-ilmausten analysoimiseen olisi vaadittu kohtuuttoman suuri työmäärä. Olen tehnyt Lemmie-ohjelmalla *ajan kanssa*, *ajatuksen kanssa*, *järjen kanssa*, *luvan kanssa* ja *kiireen kanssa* jne. -haut, ja hakutuloksista olen aluksi kirjannut kaikki esimerkit ja myöhemmin karsinut pois ilmaukset, jotka toistuvat useampaan kertaan täsmälleen samassa kontekstissa. Sellaisia ovat samassa lehdessä, luultavasti erehdyksen vuoksi, kahteen kertaan esiintyvät uutiset sekä saman vuoden eri sanomalehdissä esiintyvät tietotoimistojen uutiset.

En ole ottanut tekstilajia huomioon, koska se osoittautui liian hankalaksi. Tekstit ovat kielipankissa rakenteellisesti ladottuja dokumentteja, eivät autenttisia sanomalehtitekstejä. Aina ei siis ole helppo sanoa, mistä tekstilajista on kyse. Tyydynkin siis ainoastaan toteamaan, että aineistossani on kaikenlaisia tekstilajeja – osa helpommin tunnistettavia, toiset vaikeammin. Mukana on ainakin koti- ja ulkomaan uutisia, urheilu-uutisia, artikkeleita, haastatteluja ja värikkäästi kirjoitettuja kolumneja. Osa esimerkeistä, erityisesti suorat lainaukset, on helposti

tunnistettavissa haastateltavan puheeksi. Epäsuorat lainaukset taas saattavat yhtä hyvin olla toimittajan uudelleen muotoilemia. Katson, että pro gradu -tutkielmassani ei ole tarpeen ottaa tämän enempää huomioon tekstilajia. Tavoitteenani on tutkia, kuinka *kanssa*-lausekkeita käytetään, enkä siis erota kirjoitettua ja puhuttua kieltä toisistaan tutkiessani ilmausten merkityksiä.

Internet-aineistoni olen kerännyt Google-hakukoneen avulla hakemalla täsmällisillä ”ajan kanssa”, ”ajatuksen kanssa” jne. -hauilla. Olen kerännyt aineistoni hakutulosten kymmeneltä ensimmäiseltä sivulta. Aineistooni kuuluu siis yhteensä 100 osumaa kustakin hakemastani ilmauksesta. Kaikki osumat eivät ole tapaa ilmaisevia.

Kuten jo aiemmin totesin, en ole huomioinut tutkimuksessani murteissa esiintyviä variantteja. Sanomalehtikorpuksista ei-yleiskielisten varianttien hakeminen ei olisi perusteltua. Internetistä olisi kenties löydettävissä puhekielisempiäkin variantteja, mutta varianttien suuren määrän vuoksi tutkimukseni olisi hankaloitunut niiden etsimisestä. Olen siis hakenut Internetistäkin ainoastaan yleiskielen muotoisella *kanssa*-sanalla. Tässä tutkimuksessa kiinnitän kuitenkin jonkin verran huomiota *kaa*-varianttiin, josta on kehittynyt *kaa*-kliitti, koska se on mielenkiintoinen *kanssa*-rakenteen kieliopillistumiskehityksen kannalta. Vanhan kirjasuomen aineistossani on erimuotoisia esiintymiä *kanssa*-postpositiosta. Ne eivät kuitenkaan ole käytössä nykykielessä ja johtuvat osittain haparoinnista ortografiassa erityisesti Agricolalla.

Koska kielenhuollon normeilla ei ole yhtä suurta valtaa verkossa, hypoteesinani oli, että verkkokielessä esiintyy laajempi kirjo tapaa ilmaisevan *kanssa*-rakenteen genetiivitäydennyksiä. Koska pääpainoni on merkityksissä, olen sisällyttänyt joihinkin aineistoesimerkkeihin jopa paljolta tuntuvan määrän kontekstia. Uskon, että tämä helpottaa lukijaa hahmottamaan ilmaukseen ja sen käyttötilanteeseen liittyviä merkityksiä.

Tutkimusaineistooni en ole ottanut mukaan verbittömiä lausekkeita, koska analysoin tutkielmassani myös verbejä. Nominaalimuotoja en ole kuitenkaan halunnut rajata pois. Pääosa aineistoni lausekkeista on finiittiverbillisiä.

Olen kunkin Internet-ilmauksen viitteeseen merkinnyt, minä päivänä se on luettu. On kuitenkin muistettava, että se on voitu kirjoittaa Internetiin jo useita vuosia aiemmin. Osa keskustelupalstojen esimerkeistä olisi ollut helppo jäljittää oikeaan julkaisupäivämääräänsä, mutta koska kyseistä informaatiota ei ollut saatavilla kaikista tapauksista, päätin noudattaa johdonmukaista linjaa ja merkitä ilmauksiin päivämäärän, jolloin se on luettu. Voin kuitenkin todeta silmäilyn perusteella, että suurin osa keräämistäni ilmauksista on 2000-luvulta. On

muistettava myös, että Internet-sivustoja poistuu koko ajan, joten ilmausten pysyvyys bittiavaruudessa ei ole stabiili. Tästä kertoo sekin, että saatujen hakutulosten määrä voi seuraavana päivänä olla pienempi.

Internetistä poimimiani esimerkkejä olen muotoillut uudestaan tilan säästämiseksi ja jotta esimerkit olisivat helposti luettavia. Monet esimerkeistä ovat keskustelupalstoilta, minkä vuoksi niiden rakenne saattaa olla pirstaleinen. Kukin virke saattaa esimerkiksi olla omalla rivillään. Olen poistanut tyhjiä rivejä ja välejä, mutta en ole puuttunut kirjoitusvirheisiin tai välimerkkeihin. Olen myös pyrkinyt säilyttämään käytetyt hymiöt, mutta joskus ne ovat saattaneet kadota esimerkkien taulukointivaiheessa. Seuraava esimerkki havainnollistaa monien esimerkkien alkuperäistä rakennetta:

(a) Muotoilen kysymyksen selkeemmin:

Miten päästä opiaattikoukusta eroon ?

Elämä muuten kondiksessa.

Ykp menee hyvin, nytkin...öhömmm...**kiireen kanssa** tosin lähdössä töihin, mutten ilman kodeiniä.

Käyn pari kertaa viikossa töissä ja pari kertaa lekurilla ja seuloissa.

Miten mulla onnistuu opiaattivierotuskotona?

Muotoilun jälkeen esimerkki a on yksi yhtenäinen kappale. Tekstin rakenteen muokkaus on perusteltua, koska tutkimukseni ei kiinnitä huomiota tekstilajeihin. Kontekstin mukaan ottaminen on kuitenkin tärkeää, jotta ilmauksen merkitykset ja kirjoittajan intentiot tulevat esiin.

1.4 Aiempi tutkimus

Tässä luvussa esittelen aiempia suomen kielestä tehtyjä tutkimuksia, jotka linkittyvät omaan tutkielmaani.

Suomen kieleen ei ole kehittynyt yhtä tapaa ilmaisevaa sijamuotoa, vaan tapaa ilmaista monin eri keinoin: adessiivilla (*ajatuksella*), instruktiivilla (*hyvin, suurin toivein*), MA-infinitiivin adessiivilla (*juoksemalla*), E-infinitiivin instruktiivilla (*juosten*), *sti*-adverbilla (*kauniisti*) ja sen komparatiivi- (*paremmin*) ja superlatiivijohdoksilla (*parhaiten*). Myös kielteiset abessiivisijaiset muodot kuten *esteettä* ja *ajattelematta*, joista jälkimmäinen on MA-infinitiivin abessiivimuoto, ovat tavan adverbialleja (ISK § 1262). Kattavaa esitystä suomen

tavanilmaisukeinoista ei ole tehty, ja koska muut tavanilmaisukeinot eivät kuulu tämän tutkimuksen rajaukseen, tyydyn toteamaan, että niistä on tehty joitakin pro gradu -tutkielmia⁶.

Tavan adessiivi on kuitenkin syytä ottaa vielä lähempään tarkasteluun, koska sen semanttisella kehityksellä on yhtäläisyyksiä tapaa ilmaisevan *kanssa*-rakenteen kehitykseen. Myös sitä on käsitelty joissakin pro gradu -tutkielmissa, mutta käsittelen tässä vain Göran Karlssonin (1995) tutkimusta. Se esittelee monia kielenhuollon arvostelemia tavan adessiiveja. Karlsson pitää mahdollisena, että adessiivin kehitys tapaa ilmaisevaksi on omaperäistä. Monia tavan adessiivia koskevia suosituksia onkin muutettu Karlssonin tutkimuksen jälkeen (Kolehmainen 2003). Tämän tutkimuksen rajoissa en kuitenkaan kykene tekemään vertailua adessiivien ja *kanssa*-ilmausten välillä.

Palaan seuraavaksi jo alussa mainitsemaani Jaakolan artikkeliin (1997), josta tutkimukseni lähti liikkeelle. Artikkelissaan Jaakola esittelee genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden kieliopillistumista. Hän on käyttänyt aineistonaan HKV-korpusta⁷, Suomen kuvalehden vuosikerrasta 1987 laadittua korpusta, Nykysuomen sanakirjaa ja Suomen kielen perussanakirjaa. Näistä tärkein asema Jaakolan artikkelissa on HKV-korpuksella. Jaakola (1997: 130) kirjoittaa HKV:n tekstien olevan asiatyylisiä lehtitekstejä tai artikkeleita ja että HKV:n adpositiot ilmaisevat tyypillisesti välinettä, tapaa, syytä tai tiedon lähdettä. Vaikka Jaakolan aineisto koostuu asiatyylisistä teksteistä, Jaakola esittää arvauksensa myös puhekielisestä käytöstä; Jaakolan (mts. 148) mukaan *kanssa*-sanaa käytetään puhekielessä ilmaisemassa välinettä, mutta tapaa sillä ei ilmaista edes puhekielessä. Jaakola esittää arvionsa tutustumatta *kanssa*-sanankäyttöön suomen murteissa.

Jaakola nimeää yhdeksi genetiivin ja adposition muodostaman rakenteen merkitykseksi komitatiivisen suhteen⁸. Jaakola pitää komitatiivisina *kanssa*, *kera*, *mukana*, *muassa*, *myötä*, *matkassa*, *lisäksi*, *ohella*, *ohessa* ja *yhteydessä* -postpositioita. Niiden merkitykseksi Jaakola määrittelee 'yhdessä jonkun/jonkin mukana', ja *kanssa*-postpositio käy Jaakolan mukaan useimmiten parafrasiksi. Jos hyväksytään Jaakolan luettelemat postpositiot

⁶ -*sti*-adverbi ja E-infinitiivin instruktiivi ovat tavan ilmaisukeinoista tutkituimmat. -*sti*-adverbia ovat tutkineet pro gradu -tutkielmissaan mm. Heli Kostamo (1988 JoY) Liisa Jaakkola (1999 TY) ja Kirsti Paasio (2010 TY) ja E-infinitiivin (toisen infinitiivin) instruktiivia mm. Johanna Riponiemi (1995 HY), Hanna Pokela (2002 HY) ja Aki Ontermä (2003 HY). Tiina Lappalainen (1993) ja Ilona Säkki (1997) ovat toisen infinitiivin instruktiivin lisäksi tutkineet kolmannen, MA-infinitiivin adessiivia.

⁷ HKV = Hakulinen – Karlsson – Vilku -tekstikorpusta. University of Helsinki Language Corpus Server. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitos ja monikielisen kieliteknologian tutkimusyksikkö. Suomen kieliset ATK-korpuksat.

⁸ Jaakola laajentaa nimityksen myöhemmin väitöskirjassaan (2004) osa-kokonaisuus-suhteeksi, joka pitää sisällään komitatiiviset suhteet.

komitatiivisiksi, myös *kanssa*-postposition ilmaisemat ja sanakirjojen hyväksyttävinä pitävät ’yhdessä jonkun kanssa’ ja ’seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä’ -merkitykset voidaan määrittää komitatiivisiksi.

Kuten jo aloitusluvussa totesin, Jaakola pohtii komitatiivisuuden lisäksi *kanssa*-postposition välineen ja tavan ilmaisevia merkityksiä. Hän mainitsee, että instrumentaalista merkitystä pidetään usein ruotsin kielen vaikutuksena⁹, mutta pitää odotuksenmukaisena, että *kanssa*-postpositiolle kehittyi kielenhuollon vastustamia käyttötapoja, koska jatkumo komitatiivi – instrumentaali – tapa on jossain määrin universaali. Jaakola viittaa Heineen ym. (1991), jota käsittelee luvussa 2.4. Jaakolan aineistossa ei ole esiintynyt tapaa ilmaisevia merkityksiä, ja osittain siksi hän pitää viron *-ga*-komitatiivia pidemmälle kieliopillistuneena. Viron komitatiivi vaikuttaa kulkeneen pidemmälle kieliopillistumiskehityksessä myös siksi, että se on redusoitunut muodoltaan ja liittynyt sanan vartaloon. (Jaakola 1997: 146–149.)

Jaakola on tehnyt myös laajemman esityksen suomen genetiivistä väitöskirjassaan (2004), jossa hän on nimennyt genetiivirakenteet, joiden edussana on adpositio, P-genetiiveiksi. Jaakola mainitsee P-genetiivin yhdeksi käyttötavaksi kokonaisuus–osa-suhteen ilmaisemisen, jonka laajentumana hän pitää komitatiivisuuden ilmauksia. Jaakola antaa tässä yhteydessä vain yhden esimerkin komitatiivisena pitämästään *kanssa*-ilmauksesta¹⁰:

Täällä Donetskissa minulla oli hankaluuksia *vauhdin kanssa* (HKV).

Oman tulkintani mukaan ilmaus ei ole komitatiivinen, vaan se vastaa SMS:n kahdeksatta (8. lauseketta, joka ilmaisee *suhdetta, näkökohtaa: suhteen, puolesta*) käyttötapaa. Myös Jaakola tarkoittaa, että ilmauksen merkitys on ’jonkin suhteen’. Jaakola pitää merkitystä, samoin kuin sivumennen mainitsemaansa *kanssa*-postposition instrumentaalista käyttöä, osoituksena *kanssa*-postposition pitkälle postpositioituneesta luonteesta. Hänen mukaansa *kanssa*-postposition ”mukana olemisen merkitys on alkanut laajentua ja haalistua hyvin skemaattisesti komitatiiviseksi kahden asian rinnastamisen, yhdessä esittämisen merkitykseksi”. (Jaakola 2004: 175–181.)

Pidän Jaakolan huomiota muuten oivaltavana, mutta en katso kyseisiä ’yhdessä

⁹ Oletettavasti Jaakola pohjaa tietonsa ainakin PS:aan, koska hän käsittelee maininnan yhteydessä PS:n antamia *kanssa*-postposition käyttötapoja.

¹⁰ Muut Jaakolan komitatiivisina laajentumina mainitsemat postpositiolausekkeet olivat *tehtävän parissa, demotehtävien kimpussa ja sen mukana* (Jaakola 2004: 180).

esittämisen merkityksiä' komitatiivisiksi. Oman näkemykseni mukaan 'jonkin suhteen' ja 'jotakin välinettä käyttäen' -merkitykset, kuten monet muutkin *kanssa*-rakenteen laajentumat, voidaan erottaa komitatiivisista 'yhdessä jonkun/jonkin mukana' -merkityksistä. On kuitenkin todennäköistä, että komitatiiviset suhteet vaikuttavat ilmausten kielipillistumisen taustalla

Maija Sirola kartoittaa pro gradu -tutkielmassaan (2008) itämerensuomalaista komitatiivia useiden lähteiden perusteella (mm. Oinas 1961 ja Grünthal 2003). Hän kokoaa samaa ja eri alkuperää olevat komitatiivit yhteen ja toteaa, että ainakin viron, vatjan ja inkeroisen komitatiivit ovat samaa alkuperää kuin suomen *kanssa*-sana. Hän keskittyy pro gradu -tutkielmassaan suomen *-ine*-komitatiivin ja *kanssa*-rakenteen funktioiden vertailuun, mutta mainitsee motiivikseen *kaa*-kliitin tutkimuksen pohjustamisen. Hän esittää myös, että on mahdollista, että suomeen kehittyy ns. *kaa*-komitatiivi, jolle siirtyy *kanssa*-rakenteella ilmaistavia merkityksiä (mts. 143). Sirola jatkaa komitatiivisijan ja *kanssa*-rakenteen tutkimista tekeillä olevassa väitöskirjassaan (sähköposti 31.5.2012).

Sirolan (2008) aineisto on peräisin Helsingin Sanomien korpuksesta, joka sisältää vuosikerrat 2000 ja 2001. Korpuksesta Sirola on kerännyt 572 komitatiivisijaista määritettä ja 400 *x:n kanssa* -ilmausta komitatiiviaineiston vertailuaineistoksi. Sirolan merkittävänä tutkimustuloksena voidaan pitää huomiota, että *-ine*-komitatiivi ilmaisee prototyyppisesti asymmetristä, ei tasaveroista suhdetta ja *kanssa*-rakenne symmetristä suhdetta (mts. 131).

Sirola on analysoinut aineistoaan seuraavien merkitysluokkien avulla: **sosiaalinen yhdessäolo, omistaminen, sisältyminen, liittyminen, spatiaalisuus, kuvailu, väline ja syy**. Sirola ei ole huomannut tavan merkityksiä *kanssa*-aineistossaan, mutta esittää, että aihe olisi tutkimuskohteena mielenkiintoinen. Oman tulkintani mukaan Sirolan tutkimuksessa esiin tuleviin aineistoesimerkkeihin sisältyy kuitenkin kaksi tapaa ilmaisevaa ilmausta (a ja b).

(a) *Hujanen menee pelon kanssa sänkyynkin.* (HS > Sirola 2008: 108.)

(b) *"Lammilainen isäni tuskin olisi sitä käyttänyt, emmekä me 60-luvun koululaiset varmasti hyvästelleet toisiamme Lammin raitilla sillä sanalla l:n kanssa sen paremmin kuin d:nkään."* (HS > Sirola 2008:110.)

Sirola on luokitellut ensimmäisen omistussuhdetta ilmaisevaksi. Hänen mukaansa kyseessä on abstraktin asian, tässä tapauksessa tunteen, omistaminen. Käsittelen abstraktia omistamista tarkemmin luvussa 4.4. Jälkimmäisen kaltainen esimerkki löytyy myös SMS:sta. Ilmaus *x:n*

kanssa voitaneen muodostaa mistä tahansa äänteestä. Sirola kirjoittaa, että ilmaukseen sisältyy ”jonkinlainen KUVAILEVA merkitys”. Verratessaan ilmauksia komitatiiviin Sirola tulee siihen tulokseen, että ensimmäinen on hyvin muunnettavissa komitatiivi-ilmaukseksi (*pelkoineen*) ja jälkimmäisenkin komitatiivimuunnos (*l:ineen sen paremmin kuin d:ineenkään*) sopisi tyyliään muun Sirolan *-ine*-aineiston jatkoksi. (Sirola 2008: 108, 110.)

Viron komitatiivin ja *kanssa*-rakenteen vertailu jää tämän tutkielman ulkopuolelle, mutta tuon tässä esiin joitakin näkökohtia. Viron *-ga*-liite on samaa alkuperää kuin suomen *kanssa*-sana (Oinas 1961: 12) ja sitä pidetään suomen *kanssa*-postpositiota pidemmälle kehittyneenä niin semanttisilta kuin syntaktisilta ominaisuuksiltaan (Jaakola 2004, Laitinen ja Lehtinen 1997). Viron *-ga* muistuttaa enemmän sijapäätetä kuin suomen *-kaa*, jolla ei ole kaikkia sijapäätteiden tavanomaisia ominaisuuksia. Sana ei osallistu vokaalisointuun (lukuunottamatta joitakin huomioita Kymenlaakson seudulta ennen toista maailmansotaa), possessiivisuffiksi ja liitepartikkeli ovat ennen *kaa*-ainesta (*isänskaa*, *iskänkikaa*), eikä adjektiiviattribuutti kongruoi ilmauksen kanssa. Sanotaan *vanhan isänskaa* eikä **vanhankaa isänskaa*. Viimeinen tosin on ominaista myös viron komitatiiville (*vana isaga*, ei **vanaga isaga*). (Laitinen ja Lehtinen 1997: 7–8.)

kaa-kliitti mainitaan usein esimerkkinä kieliopillistumiseen liittyvästä kliittistymisestä¹¹. Laitisen ja Lehtisen (1997: 7) mukaan on mahdollista, että *-kaa* on peräisin viron kielestä. *-kaa*:ta pidetään yleensä eteläsuomalaisena, jolloin viron vaikutus on helposti ymmärrettävissä, mutta Laitinen ja Lehtinen toteavat, että muotoa tavataan myös Ylä-Satakunnan murteissa, joiden levikkialue ei ole yhteydessä kaakkoishämäläis-eteläsuomalaiseen levikkialueeseen (mp). Viron kielen *-ga*-komitatiivi on samaa alkuperää kuin suomen *kanssa*-sana (Oinas 1961: 12), mutta niiden vaikutusta toisiinsa ei ole tarkemmin tutkittu, eikä suomen *-kaa*:n levikkiä ole kartoitettu tutkimuksilla. Jaakola (1997: 148) kirjoittaa artikkelissaan, että viron *-ga* olisi kehittynyt merkityksessään pidemmälle kuin suomen *kanssa* eli kieliopillistunut ilmaisemaan tapaa.

Valve Kingiseppin (1992: 20) artikkelissa ”Eesti komitatiivi tõlkevaisted soome keeles” (Viron komitatiivin käännösvastineet suomen kielessä) on seuraavat esimerkit viron komitatiivin tapaa ilmaisevasta käytöstä:

1) *Rääkis kõva häälega*. ’Puhui kovalla äänellä.’

¹¹ Puolittain affiksoituneita aineksia kutsutaan kieliopillistumistutkimuksessa kliiteiksi. (Laitinen & Lehtinen 1997: 8.) Ks. tarkemmin luku 0.0.

- 2) *Hoopis suurema huviga ootas Laura.* 'Paljon suuremmalla mielenkiinnolla Laura odotti'.
- 3) *Ta ehitas inuga.* 'Hän rakensi innolla.'
- 4) *pead kevaled suure hoolega õppima* 'täytyisi opiskella kesän aikana suurella huolella'

Kingisepp on suomentanut komitatiivi-ilmaukset adessiivilla. Vielä artikkelin ilmestymisen aikaan tavan adessiivin käyttöä on kuitenkin kehoitettu välttämään¹². Nykyäänkin adjektiivimääritteiden suomennokset toisessa ja neljännessä esimerkissä tuntuvat hieman keinotekoiselta. Etenkään komparatiivimuotoinen *suuremmalla mielenkiinnolla* ei kuullostaa suomen normien mukaiselta. Omassa aineistossani on esimerkkejä ensimmäisen ja neljännen esimerkin kaltaisesta käytöstä.

Seuraavassa luvussa esittelen teoreettisen viitekehysten sekä hahmottelen lisää oman tutkielmani suhdetta muihin, etenkin kieliopillistumisteorian ja kognitiivisen kielitieteen piirissä tehtyihin englanninkielisiin, tutkimuksiin.

¹² Suositusta on muutettu Göran Karlssonin tutkimuksen (1995) ilmestymisen jälkeen.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkielmani teoreettisia viitekehyksiä ovat kieliopillistumisteoria ja kognitiivinen kielitiede. Kognitiivisen suuntauksen mukaan ottaminen kieliopillistumisteorian rinnalle on helpottanut tutkimieni ilmausten luokittelua. Sumearajaiset luokat ovat ylipäättään mahdollistaneet luokittelun, ja kun luokkaan voi kuulua myös epäprototyyppisiä jäseniä, ilmausten merkityksenmuutos alkaa paljastua. Hyödynnän hiukan myös konstruktiokieliopin konstruktio-käsitettä ja Lari Kotilaisen (2007) ajatuksia konstruktion konventionaalistumisesta. Tässä tutkielmassa näen konstruktiokieliopin kuitenkin Viinikaisen (2010) tavoin kognitiiviseen kielitieteeseen sisältyvänä alahaarana.

2.1 Kognitiivinen kielitiede

Kotilainen (2007: 14) huomauttaa, että sanapari kognitiivinen kielitiede ja kognitiivinen kielioppi on usein yhdistetty kirjallisuudessa, vaikka ensimmäinen viittaa laajempaan tutkimusperinteeseen ja jälkimmäinen suppeammin Langackeriin (1987, 1991). Hän kuitenkin toteaa, että eroa ei aina voida käytännössä tehdä. Langackerilla on auktoriteetin asema myös tutkimussuuntauksen laajemmassa merkityksessä.

Pentti Leino (1992) esittelee kognitiivista suuntausta suomeksi. Kognitiivisessa kielitieteessä kieltä ei eroteta sitä käyttävistä ihmisistä ja kommunikaatiotilanteista. Kieltä tarkastellaan suhteessa käyttöön, eikä kielellistä ja kielenulkoista irroteta toisistaan. Tiina Onikin (1994: 170) mukaan kognitiivisessa kielitieteessä tutkitun ilmauksen merkitykseen kuuluu kaikki sitä ja sen tarkoitetta koskeva tieto, koska siinä ei tunneta rajaa kielitiedon ja maailmantiedon välillä. Kieltä tutkitaan mentaalisenä ilmiönä, sen mielikuvina ja niiden heijastumisena kieleen erilaisina kielikuvina. (Leino 1992: 21, 29–30.)

Leino (1992) korostaa prototyyppimallin ja skeemojen merkitystä. Käsitteet haastavat objektivistisen semantiikan näkemyksen kieliopillisten kategorioiden selvärajaisuudesta. Kun objektivistinen näkökulma pohjaa luokittelun lauseen totuusarvolle, välttämättömille ja riittäville ehdoille, samaan luokkaan kuuluvat jäsenet täyttävät ehdot yhtä

hyvin, poikkeuksetta. Prototyyppiajattelussa luokat järjestyvät prototyyppisten, luokan edustavimpien, tapausten ympärille, ja epäprototyyppiset tapaukset on mahdollista liittää luokkaan, koska niillä on jotakin yhteistä prototyyppisten jäsenten kanssa. Kaikilla luokan jäsenillä ei siis välttämättä ole kaikkia samoja ominaisuuksia. Prototyyppimallin kategoriat eivät ole selvärajaisia ja täsmällisesti määriteltäviä. Luokat voivat myös leikata toisiaan ja yksi ilmaus voi kuulua useampaan luokkaan. Selvärajaisilla luokilla operoiminen olisi Leinon mukaan yksinkertaisempaa, mutta prototyyppimallilla päästään todenmukaisempaan kielen kuvaukseen. Prototyyppimalli korostaa kielen jatkumonluonteisuutta. (Leino 1992: 30–36.)

Prototyyppiteoriaa verrataan usein Wittgensteinin (esim. 1953) perheyhtäläisyysajatteluun, jossa merkitykset ovat päällekkäisten ja ristikkäisten yhtäläisyyksien verkko (Viinikainen 2010: 83). Onikki (1994: 93) muistuttaa, että luokan jäsenet voivat liittyä toisiinsa myös ketjun tavoin: ”Samankaltaisuudesta voi muodostua ketju, jossa jäsen B muistuttaa prototyyppiä piirteiltä x, y ja z, jäsen C muistuttaa B:tä puolestaan piirteiltä z ja v ja jäsen D vain piirteeltä v”.

Tässä tutkielmassa prototyyppisyyden käsite nousee tärkeäksi, kun pohditaan millainen on prototyyppinen tapa ja miten se eroaa muista sille läheisistä semanttisista rooleista. Mikä on esimerkiksi välineen ja tavan ilmaisun raja? Rajankäyntiä välineen ja tavan ilmausten välillä voi käydä pohtimalla, mikä on prototyyppinen väline. Lisäksi prototyyppisyys nousee esiin yksittäisten *kanssa*-ilmausten yhteydessä, kun kysymyksenä on, onko jokin ilmaus luokkansa prototyyppinen jäsen.

Kognitiivisessa kieliopissa perinteisen kieliopin sääntöjen vastineina ovat skeemat, jotka edustavat yksittäisistä ilmauksista tehtäviä yleistyksiä. Skeema on kokonaisrakenne, kaava, mallikuvio, ajattelun jäsentynyt kokonaisuus, toimintamalli tai tietorakenne, joka kuvaa luokan jäsenten samankaltaisia piirteitä. Piirteet määritetään prototyyppisyyden perusteella, ja luokan epäprototyyppiset jäsenet ovat skeeman laajentumia. (Leino 1992: 21. Onikki-Rantajääskö 2001: 32, Viinikainen 2010: 85.)

Viime vuosina mm. Kotilainen (2007) ja Viinikainen (2010) ovat yhdistäneet kognitiivisen ja konstruktiokieliopin suomen tutkimisessa (ks. myös Pentti Leino ym. 2001 ja Jaakko Leino 2003). Viinikaisen (2010: 77) mukaan kognitiivista kielioppia ja konstruktiokielioppia on ”hyvin luontevaa käyttää yhdessä toisiaan täydentäen ja tukien”. Viinikainen näkee konstruktiokieliopin yhtenä kognitiivisen kielentutkimuksen haarana, jollainen on myös kognitiivinen kielioppi (mts. 78). Hän määrittää oman teoreettisen

viitekehyyksensä pikemmin kognitiiviseksi ja konstruktioajatteluksi kuin -teoriaksi (mp.). Viinikaisen ajattelutapa korostaa, että tutkimusperinteeseen liittyy monia teorioita.

Kotilainen määrittelee konstruktion Goldbergin (2006) mukaisesti seuraavasti: konstruktio on vakiintunut muodon ja merkityksen yhdistelmä. Kotilaisen mukaan mikään konstruktio ei selitä sitä, miksi tietyt sanat saavat tietyn merkityksen. Esimerkkinä hän mainitsee mm. omistusrakenteen. Sen omistamismerkitystä ei voi päätellä sen rakenneosien (adessiivisijaisen, omistajaa ilmaisevan nominin, *olla*-verbin ja nominatiivisijaisen nominin) perusteella. Merkitys syntyy laajasta ensyklopedisesta tiedosta ja vakiintuneesta tiedosta, kuinka ilmauksia käytetään. (Kotilainen 2007: 16–19.)

Leino (2001: 14) pitää konstruktiota ja skeemaa pitkälti samanmerkityksisinä: molemmissa ”tietty muotorakenne kytkeytyy tiettyyn merkitysrakenteeseen”. Tässä tutkielmassa erotan kuitenkin skeeman ja konstruktion käsitteet. Näen siis konstruktion ikään kuin skeeman alakäsitteenä. Skeema on rakennemalli ja konstruktion sisältää tieto siitä, minkälaisia osia malli tarvitsee saadakseen jonkin tietyn merkityksen.

Kotilainen (2007) korostaa Goldbergin (1995) näkemystä, jonka mukaan mikä tahansa ilmaus voi konventionaalistuessaan saada konstruktion statuksen. Olennaisena Kotilainen (mts. 18) pitää sitä, että edellinen ajattelutapa ei sulje pois toisteisuutta eikä siten pyri mahdollisimman ekonomiseen kielen konstruktiovaraston kuvaukseen.

Mitä sitten voidaan pitää konventionaalistuneena rakenteena? Kotilaisen (2007: 37) mukaan tapoja määritellä vakiintuneisuutta on monia: vakiintuneisuus frekvenssien valossa, aiemmat kieliopin kuvaukset, rakenteiden tekstikonteksti, kyselytestit ja jopa tutkijan oma kielitaju. Tapaa ilmaisevaa *x:n kanssa*-rakennetta voidaan pitää vakiintuneena jo sillä perusteella, että se esiintyy SMS:ssa. Sillä on siis konstruktion status ainakin murteissa. Oma tutkimukseni osoittaa, että tietyt *x:n kanssa*-ilmaukset ovat vakiintuneet myös sanomalehti- ja Internet-kieleen. Internet on täysin rajaamaton aineisto, joten en koe frekvenssien laskemista tarpeelliseksi tai edes mahdolliseksi. Konventionaalisuuden määrittäminen ei ole ongelmatonta senkään takia, että ihmiset käyttävät kieltä jatkuvasti (Kotilainen 2007: 36.) Kotilainen kirjoittaa (mp.): ”Jos kielioppi pohjautuu käytettyyn kieleen, sen tulee myös elää tänään puhuttavan kielen mukana”. Uusista ilmauksista voi koko ajan tulla yhä vakiintuneempia. Raja vakiintuneiden ja vakiintumattomien tapaa ilmaisevien *kanssa*-ilmausten välillä ei ole tiukkarajainen.

2.2 Kieliopillistumisteoria

Kielen sanat jaetaan kieliopillisiin (funktio-) ja sisältösanoihin. Kieliopillisilla sanoilla on

selvempi kieliopillinen tai keskustelun kulkuun liittyvä tehtävä. Ne ovat tyypillisesti partikkeleita, apuverbejä ja pronomineja. Sisältösanat ovat usein substantiiveja, adjektiiveja ja verbejä. Jako voidaan kuitenkin nähdä liukuvana jatkumona. (ISK § 438, Laitinen ja Lehtinen 1997: 10, Hopper ja Traugott 2003: 4.)

Kieliopillistumistutkimuksessa tutkitaan usein, kuinka sisältösana on kieliopillistunut, eli kuinka se on alkanut saada entistä kieliopillisempia tehtäviä. Näin on kulkenut myös *kanssa*-postposition kehitys. Se on saanut alkunsa *kansa*-nominista eli sen merkityksen kehitys on kulkenut polkua *nomini* > *postpositio* (Laitinen ja Lehtinen 1997: 8, SSA, ks. luku 3.1). Sisältösanojen kieliopillistuminen funktiosanoiksi noudattaa kieliopillistumisteorian yksisuuntaisuushypoteesia, jonka mukaan vähemmän kieliopillisista aineksista tulee kieliopillisempia eikä toisinpäin. Tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä hypoteesin paikkansapitävyydestä, ja vastaesimerkkejäkin on esitetty (ks. esim. Campbell 1991 viron *ep*-partikkelin kehityksestä). Mm. Hopperin ja Traugottin (2003) mukaan ne ovat satunnaisia.

Kieliopillistumistutkimuksen on sanottu viettäneen hiljaiseloa 1900-luvun alkupuolella, mutta 1980-luvulta lähtien kiinnostus sitä kohtaan on kasvanut, niin maailmalla kuin Suomessakin. Suomen kieltä kieliopillistumisen näkökulmasta ovat viime vuosina tutkineet mm. Ojutkangas (2001), Jaakola (2004), Kotilainen (2007) ja Pekkarinen (2011).

Oma tutkielmani keskittyy kieliopillistumistutkimuksen toiseen osa-alueeseen: merkityksenmuutokseen. Monet tutkijat (mm. Traugott 2002, Heine 1991) uskovat, että merkityksen muutos voi olla ennustettavissa ja että on olemassa tiettyjä polkuja, joita semanttinen muutos usein kulkee. Sellainen on Heinen ja kumppanien (1991: 163–166) mukaan komitatiivi–instrumentaali–tapa –jatkumo, joka vaikuttaa myös *kanssa*-postposition kieliopillistumisen taustalla (ks. luku 3.2). Semanttinen muutos on edellytys myöhemmin tapahtuville pragmaattisille, syntaktisille, morfologisille ja foneettisille muutoksille. Muutoksen alkuunpanijana on pidetty semanttista heikkenemistä tai haalistumista (engl. *bleaching*), mutta Hopper ja Traugott (2003) puhuvat mieluummin pragmaattisesta rikastumisesta. Heidän mukaansa ilmaus alkaa kieliopillistuessaan esiintyä useammissa konteksteissa, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että sen aiemmat merkitykset haalistuisivat pois. Merkityksen laajeneminen on siis ennemminkin rikastumista kuin heikkenemistä. (Mts. 94–98.) Heikkenemistä tapahtuu Hopperin ja Traugottin (mts. 98) mukaan vasta kieliopillistumisen myöhäisissä vaiheissa. Eräänlaista heikkenemistä on sanan muodon ja ääntämyksen kulumisen. Kieliopillistumisteorian kehittäjänäkin pidetyn Meillet’n (1997/1912: 192) mukaan tämä johtuu sanan ilmaisuvoiman

heikkenemisestä. Kun sana alkaa toistua, se menettää ilmaisuvoimaansa, mikä saattaa ennen pitkään johtaa ääntämyksen ja muodon kulumiseen (mp.). Myös *kanssa*-postpositio on kokenut tämäntapaista redusoitumista, kun siitä on kehittynyt *kaa*-kliitti, joka liittyy edeltävään nominiin affiksintapaisesti (esim. *munkaa*, *autonkaa*) (Laitinen ja Lehtinen 1997). Kieliopillistumisteoriassa puhutaan kliittistymisestä. Iso suomen kielioppi (§ 125) käyttää kliitistä termiä liite, mutta ilmiöstä sekin puhuu kliittistymisenä. Kliittistymisprosessin tuloksena on uuden liitteen syntyminen, tai ainakin muutos kulkee siihen suuntaan, että tämä on mahdollista (ISK § 139). (Aiheesta lisää luvussa 5.)

Kieliopillistuminen on usein nähty asteittaisena prosessina, joka etenee vähitellen. Tosin uudempien tutkimusten valossa monet puhuvat siitä ennemmin muutoksena tai jatkumona (mm. Hopper ja Traugott 2003). Vähittäistä etenemistä on havainnollistettu eri nimillä: kieliopillistumispolku, merkitysjatkuo, kieliopillistumisketju, liukuratamainen kliini (Laitinen ja Lehtinen 1997: 12). Hopper ja Traugott (2003: 6) näkevätkin, että muutos on ennemmin synkronisesti jatkuo ja diakronisesti polku. Tässä tutkimuksessa käytän kieliopillistumisprosessista lähinnä (merkityksen) muutos, (merkitys)jatkuo ja (kieliopillistumis)kehitys -sanoja. Nimitykset korostavat, että merkitykset ovat liukuvia ja että aiemmat merkitykset säilyvät kielessä uusien rinnalla. Käytän kuitenkin myös kieliopillistumispolku-nimitystä, lähinnä viittaamassa universaaliin muissa kielissä esiintyvään samaa polkua noudattavaan muutokseen, mutta se ei tarkoita, että muutos olisi suoraviivainen siirtymä pisteestä A pisteeseen B.

Kaikki kieliopillistumisprosessit eivät ala alusta, vaan muoto voi astua valmiille kieliopillistumispolulle (Lehmann 1995:79, Nordlund ja Pekkarinen 2005). Voidaankin kysyä, onko aina mahdollista selvittää, mistä kieliopillistuminen on alkanut ja mitkä ovat mallin mukaan syntyneitä muotoja. Nordlundin ja Pekkarisen mukaan (2005) tietyt, analogisesti syntyneet, konstruktiot voivat hypätä valmiille kieliopillistumispolulle. Tällaiset konstruktiot ovat heidän mukaansa todennäköisemmin pienifrekvenssisia, eivätkä ne kulje läpi koko samaa jatkumoa kuin suurifrekvenssiset ilmaukset. (Mts. 415.) Nordlund ja Pekkarinenkin (mts. 416) huomattavat, että kaikkien ilmausten historiallista kieliopillistumisprosessia ei ole mahdollista eikä tarpeellista selvittää tekstikorpusten avulla. Keskitynkin omaa tutkimuksessani enemmän ilmausten semanttiseen analyysiin.

Nordlund ja Pekkarinen (2005: 416) kirjoittavat: ” - - jos hyväksytään diakronisen tason evoluutioprosessiin liittyvän myös synkronisen tason analogisia prosesseja, ei tarvitse olettaa, että kaikkien konstruktioiden kieliopillistumista voitaisiin selvittää yhtä kattavasti korpusten

avulla”. Heidän mukaansa (mp.) ei voida aina myöskään todeta, missä kulkee diakronisen ja synkronisen kehityksen raja, toisin sanoen, ei voida tietää, mitkä ilmaukset ovat syntyneet mallinmukaisesti. Oletan, että myös *kanssa*-postposition kieliopillistumiseen liittyy analogisia, mallin mukaan syntyneitä muotoja. Ei välttämättä ole mahdollista selvittää, mitkä *kanssa*-rakenteista ovat olleet ensimmäisiä, joissa kieliopillistumisprosessi on alkanut ja mitkä ovat analogisia, valmiille kieliopillistumispolulle hypänneitä muotoja.

Aikaisemmat merkitykset ja muodot ovat usein säilyneet kielessä uusien rinnalla. Myös *kanssa*-ilmausten aiemmat merkitykset esiintyvät kielessä, vaikka niiden merkitys on alkanut laajentua ja abstraktistua, ja vastaavasti *kanssa*-postpositio on säilynyt myös redusoitumattomana, vaikka *kaa*-kliittiäkin esiintyy. Juuri aiemmat säilyneet muodot paljastavat, millainen merkitystenjatkumo kieliopillistumisen takana on. Koska merkitykset ovat jatkumoit, raja eri merkitysten välillä on usein häilyvä. On olemassa muotoja, joita on vaikea sijoittaa mihinkään kategoriaan tai jotka sopivat hyvin useaan kategoriaan. Myös *kanssa*-ilmauksissa on useita tällaisia tapauksia. Seuraavaksi esittelen tärkeimmät mekanismit, jotka aiheuttavat semanttisen muutokseen

Reanalyysi ja analogia ovat Hopperin ja Traugottin (2003: 69) mukaan kielen muutoksen päämekanismeja, joita ilman kieliopillistuminen ei tule ilmi. Ne eivät välttämättä määritä kieliopillistumista eivätkä esiinny sen kanssa samanaikaisesti, mutta ilman niitä kieliopillistumista ei voida havaita (mp). Reanalyysi ja analogia eroavat toisistaan siten, että reanalyysi toimii syntagmaattisella, lineaarisella tasolla ja analogia paradigmaattisella, vaihtoehtojen tasolla. Kieliopillistuminen lähtee liikkeelle reanalyysistä, minkä jälkeen analogia tuottaa uudennoksen kaltaisia rakenteita ja vakiinnuttaa uudennoksen paradigmaattisesti osaksi kieliopillista systeemiä. (Hopper ja Traugott 2003: 64, Laitinen ja Lehtinen 1997: 13.)

Reanalyysilla eli uudelleenjäsenennyksellä tarkoitetaan kielellisen elementin merkityksen tulkintaa jossakin kontekstissa uudella tavoin (Laitinen & Lehtinen 1997: 12). Hopper ja Traugot (2003: 50) antavat reanalyysistä seuraavan esimerkin: Reanalyysi on tapahtunut, kun kuulija ei enää yhdistä ruuannimitystä *hamburger* (Hamburg + er) kaupunginnimitykseen Hamburg, vaan hän yhdistää sen sanaan *ham* ’kinkku’ (ham + burger). Tämän reanalyysin myötä on mahdollista muodostaa analogisen mallin mukaan sanat *cheeseburger* ’juustohampurilainen’ ja *beefburger* ’(naudanliha)hampurilainen’. Uusi merkitys syntyy siis kontekstuaalisen päättelyn avulla, yleensä arvaamalla (Laitinen & Lehtinen 1997: 13 < Anttila 1989). Vastaavanlaisen reanalyysin on kokenut myös *kanssa*-sana kieliopillistuessaan

nominista postpositioksi. Hopper ja Traugott (2003: 69) korostavat reanalyysia muutoksen aikaansaajana, mutta toteavat, että muutos tulee usein ilmi vasta silloin kun analogisen mallin mukaisia muotoja on syntynyt.

Metafora on yksi laajimmin tunnustetuista merkityksenmuutoksen prosesseista (Hopper ja Traugott 2003: 77). Se on analogian alalaji. Metaforiset prosessit ovat prosesseja, joissa tapahtuu siirtymä yhdeltä käsitealueelta toiselle. Jokin toinen asia siis ymmärretään jonkin toisen asian kautta. Usein jokin abstrakti asia ilmaistaan konkreettisemmän avulla. (Ojutkangas 2001: 59, Hopper ja Traugott 2003: 77.) Omassa tutkielmassani metaforinen siirtymä näkyy erityisesti *taistella ajan kanssa* -tyyppisissä ilmauksissa. Ihminen mieltää ilmauksen metaforisesti ja vertaa sitä ihmistarkoitteisiin ilmauksiin esimerkiksi ilmaukseen *taistella Pekan kanssa*.

Metaforiset siirtymät liittyvät muutenkin *kanssa*-postposition kehitykseen. Postpositiona *kanssa* on aluksi esiintynyt ihmisten välisiä suhteita kuvaavissa lausekkeissa. Siitä se on laajentunut merkitsemään yhä abstraktimpia suhteita, ensin mahdollisesti ihmisen ja eläimen välistä suhdetta, sitten ihmisen ja esineen ja viimeisenä ihmisen ja esinettäkin abstraktimpien entiteettien, esimerkiksi tunteiden suhdetta. Se jopa yhdistää lausekkeissa abstraktiotasoltaan erilaisia entiteettejä (ks. luku 1.2). Siirtymä abstraktimpien suhteiden ilmaisuun on todennäköisesti tapahtunut metaforan avulla.

2.3 Semanttiset roolit: tapa, keino, väline ja seuralainen

Tässä luvussa esittelen tutkielmassani esiin nousevat tärkeimmät semanttiset roolit: TAVAN, INSTRUMENTAALIN ja SEURALAISEN. Käsittelen myös KEINOJA ja AIHEUTTAJAA¹³.

TAPA on yksi kognitiivisen kielitieteen semanttisista rooleista. Semanttisista rooleista käytetään kirjallisuudessa myös monia muita nimityksiä, esimerkiksi temaattiset roolit, thetaroolit ja semanttiset suhteet. ISK:n (§ 446) mukaan rooleja on käsitelty runsaasti kirjallisuudessa, mutta yleisesti vakiintunutta roolistoa ei ole olemassa (ks. myös Leino 2001). Yhden ensimmäisistä luokitteluista teki sijakieliopin isä Fillmore (1968), joka myöhemmin (1971) muokkasi roolistoaan ja määrittä yhdeksän semanttista roolia¹⁴. Hakulisen ja Karlssonin (1988: 38) suomentamina ne ovat AGENTTI, KOKIJA, INSTRUMENTTI, OBJEKTI, LÄHDE, KOHDE,

¹³ Semanttiset roolit on kirjoitettu kapitalein.

¹⁴ Fillmore kutsui roolejaan syntaktis-semanttisiksi suhteiksi (Blake 1994:64).

PAIKKA, AIKA ja POLKU. Blake (1994) käyttää Fillmoren roolistoa pohjana omalle luokittelulleen. Blake määrittelee 14 roolia, joista TAPA on yksi. Hänen mukaansa AGENTTI, PATIENTTI, LÄHDE ja INSTRUMENTTI ovat yleisesti hyväksytyjä, mutta niiden väliin putoavien vähemmän selvien roolien määrittely on hankalampaa. (Blake 1994: 63–71.)

Palmer (1994), joka nimittää semanttisia rooleja *notional* ('käsitteellinen, kuviteltu, teoreettinen') *role* -nimityksellä, pitää AGENTTIA ja PATIENTTIA tärkeimpinä ja niiden lisäksi ainoina tarvittavina rooleina HYÖTYJÄÄ, INSTRUMENTAALIA ja LOKATIIVIA (mts. 8–10). Perusteluina jaottelulleen hän esittää kolme ongelmaa, jotka ovat olemassa, jos roolisto on laajempi: 1) semanttisia rooleja ei voida määrittää yksiselitteisesti, 2) on mahdollista esittää aina vain uusia semanttisia rooleja, joten roolisto on rajaamaton, 3) semanttiset roolit pohjautuvat osittain kieliopillisiin tehtäviin, joten ne eivät ole puhtaasti kognitiivisia (mts. 5).

Jos rooleja pidetään liukuvina, kaksi ensimmäistä ongelmaa poistuvat. Semanttisia rooleja ei siten tulisi pyrkiäkään selittämään tyhjentävästi, eikä roolistolle tarvitse asettaa rajoja. En näe ongelmallisena sitäkään, että uusia rooleja voidaan määrittää aina lisää. Uusien tutkimusten valossa saatetaan löytää entistä hienojakoisempia merkityseroja, mikä voisi lopulta johtaa uusien roolien määrittämiseen. Vaikka roolistoa pidettäisiin rajaamattomana ja rooleja liukuvina, voidaan määrittää niin kutsuttuja ydinrooleja. Näitä ydinrooleja edustaisivat parhaiten merkityskategorioiden prototyyppisimmät jäsenet. Vähemmän prototyyppisistä jäsenistä osa voisi kuulua myös toiseen kategoriaan. Palmerin esittämään kolmanteen ongelmaan ei nähdäkseni ole olemassa ratkaisua. Ilmausten kieliopillinen käyttö paljastaa sen taustalla olevat kognitiiviset pyrkimykset. Ihmisen kognitioon ei kuitenkaan voida koskaan päästä täydellisesti käsiksi. Sitä paitsi se on jokaisella erilainen. Tutkija voi siis ainoastaan yleistää oman näkemyksensä ja toivoa sen olevan lähellä enemmistön näkemystä. Myöskään P. Leino (2001: 22) ei näe vakiintuneen rooliston puutetta ongelmana. Hänen mukaansa ”roolit ovat pikemmin kätevä tapa osoittaa joitakin lauseen semanttisia tehtäviä kuin tiukasti teoriasidonnainen kuvausaparaatti”.

Schlesinger (1995) pureutuu roolien päällekkäisyyteen mielenkiintoisella tavalla tutkimuksessaan englannin *with*-prepositiosta. Hän yhdistää läheiset SEURALAISEN, INSTRUMENTAALIN ja TAVAN roolit yhteen sijaan, komitatiiviin. Hän kuitenkin nimeää komitatiivisijan C-sijaksi (C-case < Comitative case) välttääkseen komitatiiviin liittyvät konnotaatiot. Schlesinger käyttää semanttisista rooleista nimitystä *case*. Hän näkee *case*:t ennemminkin kieliopillisina konstruktioina kuin kognitiivisinä kategorioina. Kognitiivista

aspektia Schlesingerillä edustaa *notion*-nimitys. Hänen mukaansa C-sija ilmaisee paljon laajemman määrän prototyypppeja kuin mitä perinteisen komitatiivisijan on ajateltu ilmaisevan. (Mts. 70.) Omat tutkimustulokseni ovat samansuuntaisia: *kanssa*-lausekkeet ilmaisevat lukuisia eri merkityksiä, joista osa voidaan lukea komitatiivisiksi tai liukumoiksi, joiden taustalla näkyy häivähdys komitatiivisuutta. Palaan Schlesingerin tutkimukseen myöhemmin tässä luvussa.

TAVAN roolia ei ole määritelty kaikissa roolistoissa, joihin olen tutustunut (mm. Palmer 1994, Wierzbicka 1980, Hakulinen ja Karlsson 1988). Sen määrittely tuntuukin olevan jossain määrin ongelmallista. Wierbizkakin tyytyy (1980: 276) toteamaan, että TAVAN ideaa on hankala määritellä, mutta se sisältää ajatuksen mielikuvaisuudesta (imagination). Heli Laaksosen (2003: 24–25) mukaan TAVAN määrittely on hankalaa, koska se ei ole avaruudellisesti hahmotettava tila, kuten AIKA, PAIKKA tai OMISTUS. TAVAN roolia on hankala määritellä myös siksi että merkitykset ovat liukuvia. TAVAN roolilla on useita läheisiä rooleja, ja osaa ilmauksista on hankala sijoittaa vain yhteen luokkaan. Erityisesti INSTRUMENTTI ja KEINO ovat monissa tapauksissa lähellä tavan merkitystä.

TAPA ei esiinny Hakulisen ja Karlssonin (1988) valenssiroolistossa, koska tavan adverbialli esiintyy yleensä lauseessa vapaana määritteenä (mts. 238). He ovat siis määritelleet ainoastaan lauseen välttämättöminä jäseninä toimivat roolit. On totta, että myös muut tavan ilmaukset ovat yleensä lauseen vapaaehtoisia jäseniä, jotka on mahdollista jättää pois ilman että lauseen merkitys muuttuu. TAVAN tutkimista ei ole kenties nähty yhtä oleellisena kuin lauseen pakollisten jäsenten. Kuitenkin TAVAN tutkiminen on mielenkiintoista ja tärkeää siksi, että se on vielä melko kartoittamaton tutkimusalue. Esitän seuraavaksi kolme TAVAN määritelmää, joiden perusteella muodostan omani. (Ks. myös myöhemmin TAVAN, KEINON ja VÄLINEEN rooleja erittelevä Leino 2001.)

TAVAN (MANN) semanttinen rooli:

- 1) The way in which an activity is done or the way in which a change of state takes place¹⁵ (Blake 1994: 70).
- 2) Manner refers to a subsidiary action or state that a Patient manifests concurrently with its main action or state¹⁶ (Talmy 2000: 152).
- 3) An argument that describes the manner in which the event or situation referred to by the

¹⁵ Tapa, jolla toiminta tehdään tai tapa, jolla olotilan muutos tapahtuu.

¹⁶ Tapa viittaa toissijaiseen toimintaan tai tilaan, jonka patientti tuo ilmi samanaikaisesti ensisijaisen toimintansa tai tilansa kanssa.

predicate is performed or occur is said to have the feature Manner¹⁷ (Schlesinger 1995: 61).

Edellisten perusteella ja hieman yksinkertaistaen luon oman määritelmän:

TAPA

ilmaisee, miten jokin tietty toiminta tai muutos suoritetaan tai tapahtuu tietyssä tilanteessa.

Toiminnan suorittaminen viittaa lauseisiin joissa subjektina on inhimillinen toimija ja muutoksen tapahtuminen lauseisiin, joissa ei ole subjektia tai joissa toimijana on eloton entiteetti. Haluan korostaa, että tulkinta syntyy kontekstissa; siksi olen lisännyt määritelmäni ”tietyissä tilanteissa”.

Seuraavaksi nostan esiin INSTRUMENTIN eli VÄLINEEN ja SEURALAISEN roolit. Kun pohditaan, mikä on ero VÄLINEEN ja TAVAN ilmaisujen välillä, on syytä selvittää ensinnäkin, minkälainen on prototyyppinen VÄLINE ja toiseksi mitä kaikkia entiteettejä voidaan pitää VÄLINEINÄ. Entä mikä on VÄLINEEN ja KEINON tai KEINON ja TAVAN ero? Voidaanko asiaa edes tyhjentävästi selvittää? Tämän hahmottelun jälkeen käsittelen SEURALAISEN roolin asemaa suhteutettuna edellisiin. Heinen ja kumppanien (1991) perusteella on oletettavaa, että SEURALAISEN ilmaisevat komitatiiviset ilmaukset vaikuttavat tapaa ilmaisevan *x:n kanssa*-konstruktion taustalla.

INSTRUMENTIN (INSTR) semanttinen rooli¹⁸:

- 1) The means by which an activity or change of state is carried out¹⁹ (Blake 1994:69).
- 2) An argument referring to what assists another argument in the clause, enabling it to perform the action referred to by the predicate, is said to have the feature Instrument²⁰. (Schlesinger 1995: 61.)
- 3) INSTRUMENTTI = eloton tekemiseen vaikuttaja (Hakulinen–Karlsson 1988: 102).

¹⁷ Argumentilla, joka kuvaa tapaa, jolla tapahtuma tai tilanne, johon predikaatti viittaa, suoritetaan tai tapahtuu, on tavan ominaisuus.

¹⁸ Ks. myös Jääskeläinen 2004: 125–126 instrumentti-roolin määrittely kootusti eri lähteistä.

¹⁹ Keino/väline, jonka avulla jokin toiminto tai olotilan muutos tapahtuu.

²⁰ Argumentilla, joka avustaa toista argumenttia suorittamaan predikaattiverbin ilmaisevan toiminnan, on instrumentin ominaisuus.

Petri Jääskeläinen (2004) on tutkinut suomen kielen instrumentatiivisia verbejä (esim. *vasaroida*) ja pohtinut tutkimuksessaan prototyyppistä instrumentatiivia ja instrumenttia. Jääskeläisen mukaan oleellisinta INSTRUMENTISSA on se, että sitä käytetään kulloisenkin toiminnan välikappaleena. VÄLINE soveltuu tietyn tehtävän suorittamiseen omassa toiminnan kehityksessään, ja toiminnalla on tietty päämäärä, jonka saavuttamisessa väline avustaa. (Mts. 119.) VÄLINEEN määrittely jää Jääskeläiselläkin osin avoimeksi. Hänen mukaansa havainnoijan vaikutus on oleellinen INSTRUMENTIN semanttisen roolin määrittelyssä, koska hän tulkitsee, onko jokin tietty tarkoite VÄLINE vai ei. Rajanvedot VÄLINEEN ja EI-VÄLINEEN välillä liittyvät siis käsitekategorioiden hahmottamiseen ja nimeämiseen. (Mts. 124.)

Jääskeläisen mukaan prototyyppisin INSTRUMENTTI on artefakti, joka on suunniteltu tiettyä käyttötarkoitusta varten, esimerkiksi vasara, mutta myös luonnollinen objekti, esim. kivi, voi olla VÄLINE. Sellaisetkin VÄLINEET, joita ei ole suunniteltu tiettyyn käyttötarkoitukseen, voidaan Jääskeläisen mukaan lukea perifeerisiksi tapauksiksi tai laajentumiksi. (Jääskeläinen 2004: 120-121.) Mutta kuinka abstraktia asiaa voidaan pitää INSTRUMENTTINA?

Schlesingerin mukaan abstraktit entiteetit kuten *sanat* ja *kärsivällisyys* voivat olla VÄLINEITÄ. Esimerkiksi lausekkeet *persuade with kind words* ja *solve with patience* ovat hänen tulkintansa mukaan instrumentaalisia. Schlesinger näkee edellisissä, kuten monissa muissakin instrumentaalisissa lausekkeissa, myös AIHEUTTAJAN (CAUSE²¹, suom. syy, aiheuttaja) merkityksen. Selvitän ensin mukaillun esimerkin avulla, mitä Schlesinger tarkoittaa AIHEUTTAJALLA. Esimerkiksi lausekkeessa *Burt leikkasi kakun veitsellä* toiminnon aiheuttaja on *veitsi*, joka voidaan nähdä myös agenttiivisena tekijänä, vaikka lausekkeen varsinainen subjekti onkin *Burt*. Mutta lausekkeessa *Burt söi kakkua lusikalla*, *lusikka* on toissijainen työkalu eikä aiheuta toimintaa. *Veitsi* voi leikata, mutta *lusikka* ei voi syödä. Abstraktit VÄLINEET ovat Schlesingerin mukaan CAUSE-act, eli syy vähennettynä toiminta, koska ne eivät ole tilanteessa aktiivisia toimijoita. Määrittely jää mielestäni hieman hataraksi ja on jopa liian pitkälle vietyä tulkintaa. Tärkeintä on kuitenkin havaita abstraktin VÄLINEEN, SYYN, KEINON ja TAVAN osittain yhteen kietoutuvat merkitykset.

Suomen kielen *keino*-sanalle ei ole täysin sopivaa vastinetta englannin kielessä. Englannin *way* ja *means* menevät osin päällekkäin muiden merkitysten kanssa, ensimmäinen etenkin TAVAN ja jälkimmäinen VÄLINEEN. Kuitenkin suomenkielisessä kirjallisuudessa puhutaan myös KEINOSTA. Vanhan kirjasuomen sanakirjan (VKS) mukaan *kanssa*-postpositiota käytetään *wälikappaleesta*,

²¹ Ks. myös Talmy 2000.

keinosta ja tavasta puhuttaessa. Se ei erottele merkityksiä vaan täsmentää niitä kaikkia määritteellä *jonkun avulla, kautta*. Vanhat kieliopit mainitsevat keinon adverbiallin, mutta käsittelevät sitä usein yhdessä TAVAN ja VÄLINEEN merkitysten kanssa. Sirolla (1964: 62, 63, 65) KEINO mainitaan TAVAN yhteydessä²², Setälällä (1973: 70) VÄLINEEN²³. Setälä (1973: 77–78) käsittelee kuitenkin instruktiivin KEINOJA ja TAPAA ilmaisevat merkitykset erikseen. Hänen mukaansa esimerkiksi lause *Lapset juoksivat pihalla paljain jaloin* ilmaisee ”keinoa, jolla työ toimitetaan” ja lause *Hän vei varkain kirjani pois* ilmaisee ”tapaa, miten tekeminen tapahtuu”. TAVAN ja KEINON ja toisaalta TAVAN ja INSTRUMENTIN käsitteet ovatkin niin lähellä toisiaan, että niitä on hankala erottaa. Jaakko Leino (2001) tekee seuraavan erotuksen:

TAPA on sellainen adverbialilla ilmaistu (agentin suorittaman) toiminnan kvalitiivinen ominaisuus, joka ei suoranaisesti vaikuta toiminnan kulkuun, mutta luonnehtii sitä.

KEINO on sellainen toiminnan ominaisuus tai jopa toinen toiminta, jonka avulla varsinainen toiminta suoritetaan.

VÄLINE on apuneuvo, jonka avulla toiminta suoritetaan mutta jota ei voida pitää toimintana tai sellaisen osana vaan pikemmin esineenä. (J. Leino 2001: 78)

Leino on määrittänyt, että ilmaus *mitalla* ilmaisee VÄLINETTÄ, *noitumisellans* KEINOJA ja *murehtien* TAPAA kukin omassa kontekstissaan. Esimerkit ovat vuoden 1642 Bibliasta, ja Leinon tutkimus on osa laajempaa tutkimusta (Pentti Leino ym. 2001), jossa on kartoitettu henkilöviitteistä allatiivia ANTAMIS-kehyksessä. Siispä kaikki Leinon esimerkit ovat ANTAMIS-konstruktioon kuuluvista lausekkeista. Leino kuitenkin toteaa, ettei rajanveto ole käytännössä yhtä helppoa. Leinon esimerkit havainnollistavat myös tätä. Leinon mukaan esimerkit a ja b häilyvät KEINON ja VÄLINEEN rajalla ja esimerkki c KEINON ja TAVAN.

- a. Ja Jumala on siihen todistuxens andanut sekä *ihmeillä* että *tunnustähdeillä*/ *nijn* myös *moninaisilla* *voimallisilla* *töillä*/ ja Pyhän Hengen *jacamisella* hänen *tahtons* jälkeen. (Heb-2:4)
- b. JA *nijn* annoit Israelin lapset Lewitaille *arwalla* nämät Caupungit *esicaupungeinens*/ *cuin* HERra Mosexen *cautta* käskenyti oli (Jos-21:8)

²² Siron mukaan adessiivi ja instruktiivi ilmaisevat tapaa ja keinoa. Hän mainitsee keinon myös määritellessään abessiivin ilmaisevan negatiivista tapaa, keinoa tai syytä sekä antaessaan esimerkkejä adpositiolausekkeista, jotka hänen mukaansa ilmaisevat tavan ja keinon adverbialleja, esim. *Mikko nauroi kohti kurkkuaan* (Eino Leino). (Siro 1964: 62–63, 65.)

²³ Setälän mukaan adessiivilla ilmaistaan keinoa, välikappaletta. Hän tarkentaa kyseessä olevan keinon adessiivi eli adessivus instrumenti. Tavan adessiivin Setälä kuitenkin erottaa edellisistä. (Setälä 1973: 70.)

- c. Weden ylidzen) se on/ anna runsast mitäs woit: sillä aica taita/ tulla että*s mielelläs*_annaisit/ mutta ei ole sinulla wara.

KEINO on esillä tutkielmani käsittelyosuuden ensimmäisessä osiossa, jossa esittelen, mitä eri merkityksiä *x:n kanssa* konstruktio saa rajatussa joukossa Agricolan evankeliumitekstejä. Toisessa osiossa, jossa esittelen tiettyjä täsmällisillä hauilla etsittyjä tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* ilmauksia, KEINO-rooli ei nouse esiin. Koska KEINOA on hankala erottaa VÄLINEESTÄ ja TAVASTA ja koska se ei esiinny englanninkielisessä kirjallisuudessa, sen olemassaolo on mahdollista kyseenalaistaa. KEINO olisi kenties mahdollista lukea abstraktien välineiden luokkaan kuuluvaksi, tai vaihtoehtoisesti osa KEINON ilmaisevista lausekkeista voitaisiin luokitella tapaa ilmaiseviksi.

VÄLINEELLE läheinen rooli on puolestaan SEURALAINEN, joka suomen kielessä ilmaistaan usein komitatiivisijalla. Myös VÄLINETTÄ pidetään toisinaan eräänlaisena SEURALAISENA (Stolz 2001: 592).

SEURALAISEN (ACCOMP/Comitative) semanttinen rooli:

- 1) An argument that is associated with another argument in the clause in respect to the event or situation referred to by the predicate, other than by way of assisting it in the above manner [ks. Schlesingerin välineen määritelmä edeltä] is said to have the feature Accompaniment²⁴. (Schlesinger 1995: 61.)
- 2) A relationship between two participants of a verbal predication is labeled comitative if the two participants have the feature [+ animate] and share the same macrorôle, while their degree of involvement in the situation described by the verbal predicate is not absolute symmetrical. The relationship is one of accompaniment: one of the participants is the accompanee, the other the companion²⁵. (Stolz 2001: 591.)

Komitatiivi ilmaisee asymmetrisen seuraamissuhteen: toinen osallistujista on ACCOMPANEE (pääasiallinen toimija) ja toinen COMPANION (seuralainen) (Stolz 2001: 591, Sirola 2008: 9). Sirolan (2008) mukaan merkittävin ero komitatiivin ja *kanssa*-rakenteen välillä on se, että ensimmäinen ilmaisee asymmetristä, ei tasaveroista, suhdetta ja jälkimmäinen prototyyppisesti symmetristä suhdetta (mts. 131).

²⁴ Argumentilla, joka seuraa lauseessa toista argumenttia ja osallistuu samaan predikaattiverbin ilmaisemaan tapahtumaan tai tilanteeseen muuten kuin avustamalla argumenttia, on seuralaisen ominaisuus.

²⁵ Kahden osallistujan suhde on komitatiivinen, jos nämä kaksi osallistujaa ovat elollisia ja jakavat saman makroroolin, eikä niiden osallistuminen predikaattiverbin ilmaisemaan toimintaan ole täysin symmetristä. Suhde on eräänlainen myötäily-suhde, jossa toinen osallistujista on se, jota seurataan ja toinen on seuralainen.

2.4 Komitatiivi – instrumentaali – tapa

Heine ym. (1991: 163–166) esittävät, että englannin *with*-sanank kehityskulku on luultavasti ollut seuraava:

- a) She went shopping *with* her husband.
- b) The blind man crossed the street *with* his dog.
- c) He did it *with* a crowbar.
- d) He did it *with* intelligence.
- e) He did it *with* enthusiasm.

Heinen ym. (1991: 163–166) mukaan a-esimerkki on selvästi komitatiivinen ja c-esimerkki instrumentaalinen. Esimerkki b taas on jotakin näiden väliltä, koska se voidaan purkaa kahteen eri merkitykseen: 1) 'Blind man crossed the street together with his dog.' 2) 'Blind man used his dog to cross the street'. Esimerkissä d on jäljellä häivähdys instrumentaalisesta merkityksestä ('Hän teki sen käyttäen älyään'), kun taas e-esimerkki on jo puhtaasti tapaa ilmaiseva. (Mp.) Sanan *with* kieliopillistuminen on siis kulkenut komitatiivisesta instrumentaalisen kautta tapaa ilmaisevaksi. Se on myös kieliopillistunut elollisista elottomiin konteksteihin. Esimerkeissä a ja b *with*-sanaa käytetään elollisen olion yhteydessä, c-esimerkissä esineen yhteydessä ja d- ja e-esimerkeissä abstraktien käsitteiden yhteydessä. Abstraktiotaso siis kasvaa kehityskulun loppupäässä.

Stolz (2001) kyseenalaistaa Itämeren ympäristön kielten²⁶ (Circum-Baltic languages) tutkimuksessa Lakoffin ja Johnsonin (1980) esityksen, että komitatiivi – instrumentaali -polysemia olisi universaali. Stolz pitää näiden kieliopillisten kategorioiden muotojen samankaltaisuutta osoituksena kieliopillistumisesta. Vain noin 25 %:ssa hänen tutkimistaan kielistä on komitatiivin ja instrumentaalin täydellinen polysemia ja 10 %:ssa esiintyy yhtäaikaista polyseemisiä ja muita muotoja. Lopuissa komitatiivin ja instrumentaalin

²⁶ Itämeren ympäristön kieliä ovat germaaniset, balttilaiset, slaavilaiset, suomalais-ugrilaiset, turkkilaiset ja indoeurooppalaiset kielet

ilmaisuun käytetään eri keinoja. Stolz kyseenalaistaa myös Heinen ja kumppanien (1991) ajatuksen, että kieliopillistumispolku komitatiivi-instrumentaali olisi universaali. Stolz mukaan samankaltainen kieliopillistumiskehitys useissa kielissä johtuu kielten intensiivisestä kontaktista (*viz*, intensive language contact). Hänen mukaansa germaaniset kielet ovat vaikuttaneet siihen, että viro, latvia ja saami ovat kehittyneet ilmaisemaan komitatiivia ja instrumentaalia polyseemisesti. (Stolz 2001: 592–593, 606–608.)

Stolz (2001: 592) esittää hypoteesina, että komitatiivisten ja instrumentaalisten merkitysten väliin mahtuu useita kategorioita, jotka kaikki liittyvät enemmän tai vähemmän omistamiseen. Myös Heine ym. (1991) huomauttavat, että tapaan liittyä jollakin tavalla myös omistamisen merkitys. Sitä on kuitenkin vaikea sijoittaa mihinkään kohtaan jatkumoa, siispä Heine ym. määrittävät, että se voisi olla eräänlainen sivuhaara. Vuonna 1997 ilmestyneessä tutkimuksessaan Heine kirjoittaa enemmän omistamisesta. Hän määrittää eri omistamisenlajit ja esittää, että omistamisen ilmaisut ovat kehittyneet konkreettisemmista rooleista (*domain*). Niistä yksi on SEURALAINEN (*Companion*). Muut ovat TOIMINTA (*Action*), SIJAINTI (*Location*) JA OLEMASSAOLO (*Existence*). (Mts. 45.)

SEURALAINEN-skeeman kaava on Heinen (1997: 47) mukaan seuraava:

X on Y:n kanssa. (X is with Y.)

ja merkityksenmuutos omistusmuotoihin kulkee seuraavaa polkua:

X on Y:n kanssa > X:llä on Y, X omistaa Y:n. (X has, owns Y.)²⁷
(Heine 1997: 53.)

Stolzin (1994:54) mukaan on mahdollista, että skeema on otettu vastaavanlaiseen käyttöön metaforisen siirtymän seurauksena. A POSSESSEE IS A COMPANION²⁸.

Heine (1997: 34–35) jakaa omistamisen seitsemään tyyppiin: 1) fyysiseen, 2) väliaikaiseen, 3) pysyvään, 4) erottamattomaan (*inalienable*), 5) abstraktiin, 6) elottomaan erottamattomaan ja 7)

²⁷ Heinen (1997: 55) mukaan muutosta voidaan pitää universaalina, maailmanlaajuisesti levinneenä, vaikka muutos onkin tunnetuin bantukielissä.

²⁸ Kapiteelit ilmaisevat metaforisen polun. OMISTETTAVA ON SEURALAINEN.

elottomaan erotettavissa olevaan (*alienable*)²⁹. Ensimmäiset kolme tyyppiä ovat Johnsonin ja Millerin (1976), ja ne erottaa toisistaan aika; pysyvä omistaminen on tyypillisesti juridista aikaan rajoittamatonta omistamista, väliaikainen omistaminen kestää lyhyemmän, rajatun ajan ja fyysinen omistaminen kestää lyhyimmän ajan, vain niin kauan kuin omistettava asia on hallussa omistajalla (ks. myös Sirola 2008: 55). Maija Sirola esittää pro gradussaan (2008) Heinen omistamisentyypit taulukossa.

Taulukko 1. Omistussuhteen alatyypit (Sirola 2008: 56 Heineä 1997 mukaillen).

omistamisen tyyppi	omistaja (x)	omistettava (y)	tyypin kuvaus
fyysinen	inhimillinen	konkreettinen	X ja y ovat viittaushetkellä fyysisessä kontaktissa (nimitetty myös hallussapidoksi).
väliaikainen	inhimillinen	konkreettinen	X:llä on y tilapäisesti käytössään, mutta hänellä ei ole siihen (laillista) omistusoikeutta.
pysyvä	inhimillinen	konkreettinen	Y on X:n laillista omaisuutta. Tyypillisesti juridinen omistusoikeus.
abstrakti	inhimillinen	abstrakti	Y on abstraktikäsité; esimerkiksi tauti, tunne tai muu psykologinen tila.
erottamaton			Y:tä ei voi erottaa x:stä:
	elollinen	elollinen	esimerkiksi ruumiinosa tai sukulainen,
	eloton	eloton	esimerkiksi kasvin osa (Yleisesti osa–kokonaisuus-suhteeksi kutsuttu tyyppi.)
eloton erotettavissa oleva	eloton	konkreettinen eloton	Y voidaan erottaa X:stä; esimerkiksi huoneen huonekalut.

²⁹ Tyyppien suomennokset ovat Sirolan (2008).

Sirolan taulukossa omistamisen tyyppejä on kuusi. Hän yhdistää Heinen erottamattoman omistuksen tyypit (Heinella 4. ja 6.) yhdeksi ylätyypiksi (Sirolalla 5.), jonka hän kuitenkin jakaa kahtia Heinen mukaisesti. Sirola lisää esitykseensä kuhunkin tyyppiin prototyyppisesti liitetyt omistajan ja omistettavan kuvaukset. Omassa työssään Sirola käsittelee omistamisen yhteydessä tyyppejä 1–3 ja 4. Ensimmäiset hän määrittelee omistettavan entiteetin mukaisesti konkreettisiksi ja jälkimmäisen abstraktiksi. Sirola näkeekin omistamisen prototyyppisimpinä esiintyminä omistussuhteet, joissa omistettava on konkreettinen ja omistaja inhimillinen. Sirola käsittelee osa–kokonaisuussuhteita erillään omistamisesta. Oman työni kannalta kiinnostavin omistamisen tyyppi on abstrakti omistaminen.

Otan määrittelyyn vielä yhden käsitteen, joka omistamisen tavoin sijoittuu johonkin kohtaan jatkumoa komitatiivi–instrumentaali–tapa. Se on resiprookkisuus. ISK:n (§ 468) mukaan resiprookkiset verbit edellyttävät toisiinsa suuntautuvia osallistujia, joiden kesken jotakin tapahtuu. Aineistossani on lausekkeita, joissa esiintyy resiprookkinen verbi yhdessä *ajan kanssa*, *ajatuksen kanssa* jne. -ilmauksen kanssa. Resiprookkiset verbit kuvaavat sosiaalista toimintaa, esim. neuvottelua, tappelua, leikkiä ja kommunikaatiota, ja lisäksi vaihtelua. Myös *tavata* sekä eräät hyväilyä ja tervehtimistä ilmaisevat transititiiviset verbit esiintyvät toisinaan samalla tavoin. ISK:n pykälässä (mp.) nostetaan esiin kysymys toimijoiden tasavertaisuudesta. ISK:n (mp.) mukaan toimijat voidaan ilmaista joko joukkotarkoitteisella, ts. monikollisella tai rinnasteisella subjektilla, tai sitten kahtena lausekkeena, joista toinen on subjekti ja toinen *kanssa*-postpositioliouseke.

Anna ja Mikko ~ lapset tappelevat (keskenään). | Anna tappelee Mikon kanssa.

Jos osallistujat ovat tasavertaisia, täydennys tulkitaan subjektiksi (*Anna ja Mikko törmäsivät toisiinsa*), jos eivät, tulkitaan se objektiksi (*Anna törmäsi Mikkoon*). Nimitän resiprookkisen verbin sisältäviä ilmauksia resiprookkisiksi. Aineistossani on esimerkiksi resiprookkinen ilmaus *Leskelä taistelee ajan kanssa*. Ilmauksessa on näkyvissä komitatiivisuutta. Leskelä taistelee aikaa vastaan, mutta myös aika taistelee. Ilmauksessa on metaforisuutta.

Seuraavaksi siirryn käsittelemään *x:n kanssa* -ilmauksia vanhassa kirjasuomessa. Esittelen ensin, mitä vanhan kirjasuomen sanakirja ja virtuaalinen vanhan kirjasuomen -sivusto sanovat ilmauksista ja sen jälkeen käsittelen tutkimustuloksiani.

3 X:N KANSSA -KONSTRUKTION ERI MERKITYKSET VANHASSA KIRJASUOMESSA

3.1 *Kanssa*-postposition käyttö vanhassa kirjasuomessa.

Vanhan kirjasuomen sanakirjan (VKS) mukaan *kanssa*-postpositiota käytetään myös vanhassa kirjasuomessa *välikappaleesta*, *keinosta* tai *tavasta* puhuttaessa. Merkityksiä ei ole eroteltu toisistaan, vaan ne esitetään saman otsikon alla. Merkitystä täsmennetään määritteillä *jonkin avulla*, *kautta*. Ne sopivatkin VÄLINEEN ja KEINON luonnehdinnoiksi, mutta eivät mielestäni TAVAN. Kuten jo todettua, kyseisten merkitysten erottaminen toisistaan ei ole aina yksinkertaista.

Kanssa-postpositiolla on vanhassa kirjasuomessa lukuisia muitakin merkityksiä, jotka ovat pääasiassa vastaavia kuin nykykielessä³⁰. Virtuaalinen Vanhan kirjasuomen -sivusto (Vvks) nostaa esiin nykykielenkäyttäjän näkökulmasta oudoilta tuntuvia ilmauksia. Sen mukaan monille vanhan kirjasuomen postpositiorakenteille, myös *kanssa*-rakenteelle, löytyy esikuva ruotsin kielestä. Se esittää, että seuraavat ruotsin *med*-preposition funktiot toimivat mahdollisesti mallina vanhan kirjasuomen *kanssa*-postpositiorakenteille: *med handen* 'kädellä', *med att skriva* 'kirjoittamalla', *med sin familj* 'perheineen', *med tålmod* 'kärsivällisesti'. Ilmaukset on käännetty adessiivilla, komitatiivilla ja *sti*-adverbilla, joilla Vvks:n mukaan korvataan nykykielessä monia vanhan kirjasuomen *kanssa*-ilmauksia. Ilmaukset kääntyvät satunnaisesti myös muilla tavoin, esimerkiksi allatiivilla ja E-infinitiivin instruktiivilla.

Vvks antaa seuraavat nykykielen vastineiden mukaan ryhmitellyt esimerkit *kanssa*-postposition käytöstä³¹:

adess.

³⁰ *Kanssa*-postpositiota käytetään vanhassa kirjasuomessa ilmaisemassa kahden tasaveroisesti rinnasteisen tekijän suhdetta sekä seurassa, parissa, kera(lla), myötä

³¹ Roolin ilmoittavat lisäykset esimerkkien perässä ovat minun.

jotca suunsa ia Kielensä cansa ainoastans rucoilewat (LPet 1644a Ab). [VÄLINE]
tämän Vscon osottaisim pyhän ia Jumalisen elämäkerran cansa (LPet 1670 Da). [VÄLINE]

sti-adverbi

jonga Coto-Ristin - - Propheta kärsimisen canssa wasitan otti 'kärsivällisesti' (Kolck Ab). [TAPA]
hän andoi itzens Jumalan tahdon ala cuuliaisuden canssa (Kolck Ab). [TAPA?]
nijn suuren Waarinottamisen canssa, cuin tulis 'huolellisesti' (Proc 1690 esip). [TAPA]
erinomaisen myöden käymisen cansa 'menestyksellisesti' (Ika 1671 D2a). [TAPA]

komit.

Loth huoneens cansa 'perheineen' (Ika 1659:113).
etten me annais meitäm sekä sielun, ruumijn, että myös tawaran cansa, Perkelen huoman (Ika 1659:126).
nijn tule myös meidän ristinnaulita liham haluins, ja himoins cansa (Ika 1659:147).

muu nykyvastine

[Jumala auttaa niitä] *jotca heitäs parata tahtowat, ia wahwan uscon cansa, paeta sinun käsitmättömän lapiudes* [!] *tygö* 'lujasti uskoen, lujassa uskossa' (LPet 1644b Aa). [TAPA]
JUmalan cansa ei ymmärretä jocu käsin tehty Jumala 'Jumalalla ei tarkoiteta' (Ika 1673 A4b).
nijden cansa sinä tahdot armolinen olla 'niille' (LPet 1644b Ab).
Näin hän teki meidän Esiwanhembain cansa 'esi-isillemme' Ika (1659:20).
nijn cuin Lothin - - ja Prophetaan Elizaan - - Wainoitten cansa tapahdui 'vihollisille' Ika (1659:65).
En minä yhtään syytä löydä tämän wanhurscaan Miehen cansa 'tästä miehestä' (Ika 1659:86).

Tyypillisiä saarnakirjallisuuden fraaseja ovat mm. *tehdä jtk hedelmän kanssa* 'menestyksellisesti, tuloksekkaasti' sekä *synnin ~ kuoleman ~ Perkeleen kanssa solmittu* 'syntiin ym. sidoksissa, sidottu'.

Toistuva ilmaus on niin ikään *mennä* + tavan adverbi + *jnk kanssa* 'kohdella jtk jllak tavalla', josta Vvks:ssa esimerkkeinä seuraavat:

- *cuinga julmasti waldamiehen huowit owat hänen cansans mennet* Raj 1654b M2a
- *se Jumalatoim joucko, jotka JEsuxen kijnniotit, menit häpiällisestä hänen cansans* Ika 1659:71
- *sinä olet minun Jumalan ja Hywydes jälkeen minun cansan menet* 'kohtelet minua hyvytyesi mukaan' Proc 1681 B4b.

Sivuston tekijä Pirkko Forsmann Svenson toteaa verranneensa vanhan kirjasuomen postpositiorakenteita nimenomaan ruotsin prepositioihin, koska vastaavuus on helppo havaita. Hän kuitenkin muistuttaa, että myös muut lainanantajakielet, etenkin latina ja saksa, ovat voineet vaikuttaa Agricolan postpositioiden käyttöön. On siis mahdollista, että Agricolan *kanssa*-ilmaukset ovat käännöstekstien vaikutusta. Tätä voisi tutkia vertaamalla Agricolan ilmauksia ruotsin ja saksankielisiin lähdeteksteihin. Saattaa kuitenkin olla, että tulos olisi samansuuntainen kuin Kolehmainen ja Nordlundin artikkelissa (2011). He ovat selvittäneet yksi-numeraalin kehittymistä epämääräiseksi artikkeliksi ja *perään*-postposition kehittymistä rektiosuhteen

merkitsimeksi. Heidän mukaansa ei voida erottaa, ovatko muutokset kielikontaktin vaikutusta vai omaperäisen kieliopillistumiskehityksen tulosta. Muutokseen vaikuttavat yhtä lailla kielen sisäiset muutosprosessit kuin kielenulkoiset kielten kontaktissa syntyneet prosessit.

Heidi Salmi on tutkinut väitöskirjassaan Agricolan kielen ala-, ylä- ja päävartaloisia adpositioita. Salmen (2011: 22) mukaan Agricolan kieltä tarkastellessa on syytä ottaa huomioon kontaktikieliopillistumisen mahdollisuus. Kontaktikieliopillistuminen etenee samojen mekanismien mukaan kuin kieliopillistuminen yleensä. Uusi kieliopillinen rakenne kehittyy kuitenkin lähdekielen mallin mukaan. (Mts. 70–71.) On siis mahdollista, että tapaa ilmaisevat *x:n kanssa* -ilmaukset Agricolalla ovat kontaktikieliopillistumisen tulosta.

3.2 *x:n kanssa*-ilmaukset Evankeliumeissa

Olen kerännyt Agricolan evankeliumiteksteistä 100 *x:n kanssa*-ilmausta konteksteineen. Agricolalla *kanssa*-sana on pääasiassa muotoa *cansa*. Harvinaisempi on *geminatta*-s:llinen *canssa*. Samanasuisina esiintyy myös *kansa*-sana. Toisinaan *kansa*-sana on kirjoitettu lauseen keskellä isolla alkukirjaimella erotukseksi *kanssa*-sanasta, mutta johdonmukaista se ei ole. Agricolalla esiintyy jonkin verran myös kirjoitusasua *ca'sa*, mutta sitä en ole ottanut huomioon tutkimukseeni, koska se olisi osaltaan hankaloittanut aineiston keräämistä. Olen poistanut hakutuloksista 'kansa'-merkitykset jo aineistonkeruuvaiheessa. Lopetin aineiston keräämisen, kun kasassa oli 100 *x:n kanssa*-ilmausta. Tarkoitukseni on kartoittaa esiintyykö tapaa ilmaisevaa *x:n kanssa*-ilmausta Agricolalla ja kuinka yleinen se on verrattuna muihin *x:n kanssa*-ilmauksiin.

Keräämistäni ilmauksista 4 prosenttia on tapaa ilmaisevia. Yli puolet, 59 sadasta, Agricolan *kanssa*-ilmauksista on komitatiivisia 'yhdessä jonkun kanssa' -merkityksiä. Olen taulukoinut ilmaukset niiden merkityksen mukaan. Merkitysluokkani ovat 'joukossa', 'komitatiivinen (individi tai kollektiivi)', 'komitatiivinen (eloton tai eläin)', 'resiprookkinen', 'väline', 'keino', 'omistus', 'tapa' ja 'suhteen'. Olen kehittänyt luokat itse käyttämällä mallina kirjallisuudessa sekä Sirolalla (2009) esiintyneitä luokkia. Taulukossa 2 esitän ilmausten esiintymämäärät.

Koin helpommaksi taulukoida jokaisen ilmauksen johonkin luokkaan, vaikka useissa ilmauksissa onkin piirteitä monista luokista. En kuitenkaan näe sitä "luokkaan pakottamisena", koska useimmissa ilmauksissa vahvin piirre on erotettavissa, ja kognitiivisen

kielitieteen periaatteen mukaan luokkaan voi kuulua myös vähemmän prototyyppisiä tapauksia. Esitän kunkin esimerkin yhteydessä Raamatun nykykielisen vastineen.

Taulukko 2. 100 Agricolan evankeliumitekstien *x:n kanssa* ilmausta luokiteltuna.

'joukossa'	8
'komitatiivinen (individi tai kollektiivi)'	56
'komitatiivinen (eloton tai eläin)'	3
'resiprookkinen'	12
'väline'	6
'keino'	1
'omistus'	2
'tapa'	10
'suhteen'	4
yhteensä	100

Kahdeksan tutkituista ilmauksista on 'joukossa'-merkityksisiä. Esimerkin 1 nykykielisessä vastineessa ilmaus on käännetty *keskuudessa*.

- (01) Nin Jesus wastaden sanoi / O epewskoinen / ia canghia sucukunda / Quingacauan minun pite **teiden cansan** oleman ? Quingacauan minun pite teite kersimen ? Tocat hende tenne . (Agricola Matt. 17:17.)
Silloin Jeesus sanoi: "Voi tätä epäuskoista ja kieroutunutta sukupolvea! Kuinka kauan minun vielä on oltava **teidän keskuudessanne**? Kuinka kauan minun pitää kestää teitä? Tuokaa poika tänne." (Matt. 17:17, Ra 1992)

Suurin joukkio ovat komitatiiviset ilmaukset. Olen jakanut ne kahteen eri luokkaan. Ensimmäisessä ovat ihmistarkoitteiset ryhmät tai yksilöt ja jälkimmäisessä eläin- tai elotontarkoitteiset esimerkit. Suurin osa ilmauksista kuuluu ensimmäiseen luokkaan. Jälkimmäisessä on vain kolme ilmausta. Esimerkit 02 ja 03 ovat esimerkkejä näistä luokista.

(02) Joca ei ole **minun cansani** / hen on minua watan . Ja ioca ei minun cansani cocoo / hen haiottapi. (Agricola, Matt. 12:30)
 Joka ei ole minun puolellani, on minua vastaan, ja joka ei **yhdessä minun kanssani** kokoa, se hajottaa. (Matt. 12:30, Ra 1992)

(03) Menget kyleen ioca on teiden edhesen / ia cocta te leudhet asintamman sidhottuna / ia warsan **henen cansans** / pästeket ne ia tokat minulle. (Agricola, Matt. 21:2)
 ja sanoi heille: "Menkää tuolla näkyvään kylään. Siellä on aasintamma kiinni sidottuna ja **varsa sen vierellä**; löydätte ne heti. Ottakaa ne siitä ja tuokaa minulle. (Matt. 21:2, Ra 1992)

Osan ilmauksista on 'suhteen' –merkityksisiä. (esimerkki 04).

(04) Nin se paluelia mahanlangesi / ia rucoli hende sanoden / Herra / Ole kersiueinen **minun cansani** / ia caiki mine maxan sinulle. (Agricola, Matt. 18:26.)
 Silloin palvelija heittäytyi maahan hänen eteensä ja pyysi: 'Ole kärsivällinen! Minä maksan sinulle kyllä kaiken.' (Matt. 18:26, Ra 1992)

Resiprookkisia ilmauksia on aineistossa yhteensä 12. Esimerkissä 05 on *sopia*-verbi. Muita resiprookkisia ilmauksia ovat *sotia jonkun kanssa*, *tehdä rauha jonkun kanssa*, *solmia yhteen jonkin kanssa*, *olla tekemistä jonkun kanssa* ja *sekoittaa yhteen toinen toisensa kanssa*.

(05) Ja quin hen oli mären tehnyt **tömiestens cansa** / wissist päiwe penningist / lehetti hen heijen winatarhans. (Agricola, Matt. 20:2.)
 Hän sopi **miesten kanssa** yhden denaarin päiväpalkasta ja lähetti heidät viinitarhaan. (Matt. 20:2, Ra 1992)

Aineistossani esiintyy kuusi keinon tai välineen ilmausta. Kaikki esimerkit ovat esimerkin 06 kaltaisia rajatapauksia, joissa evankeliumin voi nähdä välineenä tai keinona. Lisäksi aineistossani esiintyy kaksi keinon ilmaisevaa esimerkkiä (07 ja 08). En löytänyt esimerkkien nykykielisiä vastineita vuoden 1992 Raamatusta. Siispä ne puuttuvat työstäni.

(06) Sille ette Euangelium ei waadhi ainostans meiden Töiden ielken / ette me **sen cansa** hurskaxi ia autuaxi tulisim. (Agricola, UT.)

(07) Ette he nyt molemat Synnin tedhen cadhotetut olit / nin Jumala tachtoi **Oikiuden cansa** Inhimisen pelasta / Ja mös Oikeudhella Perkelen ylitzewoitta. (Agricola, UT.)

(08) Nin on nyt Euangelium ei mwta quin yxi Sarna ia iulgistos Christusest /

Jumalan ia Daudin poiast / totisest Jumalast ia Inhimisest / ioca meiden tedhen **henen colemans ia ylesnousemisens cansa** / Ja caikein Inhimisten Syndien tedhen / ombi Coleman ia Heluetin ylitzewoittanut / ia poijsottanut nijlde iotca henen Tämäpä lens Uskouat. (Agricola, UT.)

Kaksi aineistoni esimerkeistä on omistamista ilmaisevia. Molemmissa ilmauksissa on kyse miekoin ja seipään varustautuneesta joukosta.

- (09) Sille hetkelle sanoi Jesus iouckolle / Ninquin Röuerin tyge te wlgoslexitte **mieckain ia Seiwesten cansa** minua kijni ottamahan / iocapeiue mine istuin teiden tykenen opettain Templis / ia ette te minua kijniottaneet . (Agricola, Matt. 26:55)
Jeesus sanoi sitten miesjoukolle: "Tehän olette lähteneet kuin rosvon kimppuun! **Miekat ja seipäät käsissä** te tulette minua vangitsemaan. Minä olen joka päivä istunut temppelissä opettamassa, ettekä te ole ottaneet minua kiinni. (Matt. 26:55, Ra 1992.)

Esimerkit 06–09 ovat kaikki läheisiä tavan ilmauksille, joita on aineistossani 4. Esimerkki 10 on kiteytymä *koron kanssa*. Tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia ovat *pelon ja suuren ilon kanssa, hyvyyden ja kunnian kanssa, surun kanssa ja suuren äänen kanssa*.

- (10) Nin sinun sijs olis tullut / wlgosanda minun rahan Cauppalaisten / ia coska mine olisin tullut / nin mine olisin tosin omani iellensesanut **corghon cansa**. (Agricola, Matt. 25:27.)
Silloinhan sinun olisi pitänyt viedä minun rahani pankkiin, niin että olisin palatessani saanut omani takaisin **korkoineen**. (Matt. 25:27, Ra 1992)
- (11) Ja he menit nopiast Haudhaldia **pelghon ia swren ilon cansa** / iooxit ilmoittaman henen Opetuslapsillens. (Agricola, Matt. 28:8.)
Naiset lähtivät heti haudalta, yhtäikaa peloissaan ja riemuissaan, ja riensivät viemään sanaa Jeesuksen opetuslapsille. (Matt. 28:8, Ra 1992)
- (12) - - Ja caiki mite hen [kristitty tai uskovainen] ele / ia teke / site hen säte Lähimeisens tarpexi ia auxi / Ei waiuoin ette hen machtais sencaltaisen armoon tulla / Mutta mös paluelepi hende **Elemens / Tauarans / hywuydhens ia cunnians cansa** / ia mille hen ikenens woipi / ninquin hen näke / ette Christus tehnyt ombi henelle / ia nein hen noudhatta Christusen esikuu ia askelet. (Agricola, UT.)
- (13) Eli cuca on teiste ioca **henen swruns cansa** woipi lisäte henen pituudhellens yhden kynären ? (Agricola, Matt.6:27.)
Kuka teistä voi murehtimalla lisätä elämänsä pituutta kyynäränsä vertaa? (Matt. 6:27, Ra 1992).

- (14) Ja hen lehettepi Engelins **Pasunan swren änen cansa** / ia he cokouat henen wlgoswalituns * neliest Twlest / Taiwasten corckiudhesta haman heiden ärijns asti. (Agricola, Matt. 24:31.)

Suuren torven soidessa hän lähettää enkelinsä neljälle ilmansuunnalle kokoamaan kaikkialta, maan kaikista ääristä ne, jotka hän on valinnut (Matt. 24:31, Ra 1992).

Tutkielmani osoittaa, että *x:n kanssa* ilmauksen käyttötavat vanhassa kirjasuomessa ovat moninaiset. On mahdollista, että tapaa ilmaisevien *x:n kanssa* -ilmausten kehittyminen on omaperäistä, mutta yhtälailla on mahdollista, että ne ovat kontaktikieliopillistumisen tulosta.

4 TAPAA ILMAISEVIA X:N KANSSA -ILMAUKSIA TUTKIMUSAINEISTOISSA

Tässä luvussa käsittelen tarkemmin tiettyjä tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia. Tässä käsiteltävät ilmaukset ovat *ajan kanssa*, *ajatuksen kanssa*, *järjen kanssa*, *älyn kanssa*, *luvan kanssa*, *kiireen kanssa*, *tunteen kanssa*, *ilon ja riemun kanssa* ja *itkun ja naurun kanssa*. Lisäksi mainitsen luvussa 4.8 muita löytämiäni tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia. Aineistoni koostuu vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen ja klassikkokorpusten esimerkeistä sekä CSC:n Kielipankin sanomalehtikorpusten ja Internet-aineistoni esimerkeistä. Esitän jokaisen luvun alussa taulukon ilmausten esiintymämäärästä.

4.1 *Ajan kanssa*

Tässä luvussa käsittelen Kielipankin sanomalehtikorpusten *ajan kanssa* -ilmauksia. Koska sanomalehdistä löytyi 332 *ajan kanssa* -ilmausta, käsittelen niistä vain 157 ilmausta, enkä käsittele tässä yhteydessä Internetin ilmauksia. Katson, että määrä on riittävä tämän laajuiseen tutkimukseen.

Taulukossa 3 esitetään *ajan kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhassa kirjasuomessa esiintyy kaksi tapaa ilmaisevaa ja kaksi muuta ilmausta. Varhaisnykysuomessa esiintyy 4 muuta ilmausta, joista kolme on resiprookkisia ja yksi on kiinnostava rajatapaus: *Aika muuttuu ja me muutumme ajan kanssa*. Klassikkokorpuksessa ei esiinny yhtään *ajan kanssa* -ilmausta. Sanomalehdissä ilmaus on varsin yleinen. Niissä esiintyy 332 *ajan kanssa* -ilmausta, joista 283 on tapaa ilmaisevia. Internetin sadasta ilmauksesta vain 17 olen luokitellut tapaa ilmaiseviksi. Suurin osa, 83, tutkituista ilmauksista on finiittiverbittömiä, mikä johtuneee siitä, että Google-haku tuo ensin esiin otsikoita.

Taulukko 3. *Ajan kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	2	2	4
Varhaisnykysuomi	0	4	4

Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	283	39	332
Internet	17	83	100

SMS:ssa *ajan kanssa* on luokiteltu kiteytyneeksi ilmaukseksi (s.v. *kanssa*). Sille annetaan kaksi merkitystä:

- a) 'ajan mittaan, vähitellen' (*Kivet pehmenee ajan kans, päivä (aurinko) murtaa ne lopuks. Kymi.*)
- b) 'varaamalla runsaasti aikaa, ilman kiirettä' (*Tul meil kyllää aja kans. Pori/ Hänen tekemänsä tuohikontit olivat huolellista työtä: ne oli aejjan kansat tehty. Rautavaara.*)

Jo kandidaatintutkielmaa tehdessä huomasin, että edellä esitettyjen merkitysten lisäksi ilmaukselle voidaan joissakin konteksteissa antaa 'huolellisesti tai kunnolla tehty' -merkitys. Nämä ilmaukset saavat yleensä myös b-kohdan 'varaamalla runsaasti aikaa, ilman kiirettä' -merkityksen. Itse asiassa myös SMS:n jälkimmäiselle, Rautavaaran esimerkille voidaan antaa edellä mainittu lisämerkitys. Kutsun uutta nimeämäni merkitystä C-merkitykseksi ja käytän SMS:n a- ja b-määritelmiä kahden muun merkityksen luonnehtimiseen ja nimeän ne A- ja B-merkityksiksi. Olen jakanut tutkimani ilmaukset näihin merkityskategorioihin, mutta en pidä luokkia tarkkarajaisina. Ilmausten merkitykset ovat liukuvia, minkä osoittaa jo mainittu Rautavaaran esimerkki. Jollakin tiettyyn kategoriaan sijoittamalla ilmauksella voi olla useita hienovivahteisiakin merkityksiä, ja C-kategorian ilmaukset ovat aina enemmän tai vähemmän B-kategoriaan kuuluvia.

Merkityskategoriani ovat:

- A. 'ajan mittaan, vähitellen'
- B. 'ilman kiirettä, varaamalla runsaasti aikaa'
- C. '(varaamalla runsaasti aikaa), hyvin, huolellisesti tai kunnolla'

Göran Karlssonin tutkimuksessa (1995) ei esiinny adessiivimuotoa *ajalla*. Määritteettömänä sen merkitys on epämääräinen, eikä se vastaa tapaa ilmaisevaa *ajan kanssa* -ilmausta. Google-hakukoneen avulla voi kuitenkin löytää muotoja kuten *vapaa-ajalla*, *SE-ajalla*

ja *omalla ajalla*. Niiden merkitys tuskin voi olla missään kontekstissa tapaa ilmaiseva.

Vanhan kirjasuomen korpuksessa esiintyy kaksi tapaa ilmaisevaa *ajan kanssa* - ilmausta, molemmat vuoden 1799 Almanakka-teksteissä. Ilmausten merkitys on A-merkityksen mukainen 'ajan mittaan, vähitellen'.

(15) Se-tarkka tieto, kuin meillä nyt on vuoden pitudesta, on njinkuin kaikki muu tieto lisäyndynyt **ajan kanssa** (Almanakat 1799).

(16) **Ajan kanssa**_tapahdui kuitengin syistä jotka owat ennen nimitetyt, että se Yhteinen Vuoden-Luku merkilliseen suuruteen ylitsekäwi sitä luonnollista vuotta eli Auringon näkywäistä Ymbärijuoxun aikaa *). (Almanakat 1799).

Varhaisnykysuomen korpuksessa esiintyy neljä *ajan kanssa* -ilmausta. Niistä kolme on resiprookkisia ja yksi tapaa ilmaiseva A-merkityksinen *ajan kanssa* -ilmaus. Esimerkki 17 on esimerkkinä edellisistä ja esimerkki 18 jälkimmäisestä. Esimerkissä 17 ilmaukseen on liittynyt korostava *ynnä*-sana. Esimerkissä on kyse siitä, että sodat ja muut onnettomuudet ovat yhdessä ajan kanssa hävittäneet kirjoja. Aika toimii lauseessa subjektina. Sekä aika että sodat ja onnettomuudet ovat tekijöinä. Esimerkeissä 17 ja 18 on nähtävissä metaforisuutta. Ne rinnastuvat ihmisen toimintaan. On mahdollista, että esimerkin 17 kaltaiset ilmaukset ovat vaikuttaneet esimerkin 18 kaltaiseen käyttöön ja siten ilmauksen kielipillistumiseen.

(17) Sodat ja muut onnettomuudet olivat ynnä **ajan kanssa** hävittäneet niitä. (Elias Lönnrot: Valitut teokset 1800-luku.)

(18) Aika muuttuu, me muutumme **ajan kanssa** (Minna Canthin lehtikirjoituksia ja puheita 1874).

Esimerkki 18 on kiinnostava ja monitulkintainen. Siinä on nähtävissä sekä A-merkitys, että resiprookkinen merkitys: me muutumme ja aika muuttuu. Muuttuminen on ei-agentiivista toimintaa, joten esimerkki eroaa ensimmäisestä esimerkistä. Siinä aika näyttäytyy tekijänä; jälkimmäisessä ei. Klassikkokorpuksessa ei esiinny yhtään tapaa ilmaisevaa *ajan kanssa* - ilmausta.

Merkityksenmuutos kulkee yleensä elollisista elottomiin konteksteihin (Heine 1991: 156, 160; Heine 1997: 87), ja *kanssa*-postpositio on alkuaan esiintynyt vain elollisia entiteettejä yhdistävänä. B-merkitys on mahdollinen vain, kun tekijä on elollinen. A-merkitys taas on mahdollinen sekä elollisten että elottomien tekijöiden kanssa. Vanhimmassa aineistossa

on kuitenkin vain muutamia esimerkkejä A-merkityksestä, eikä yhtään B-merkitystä. Jos *ajan kanssa* -ilmauksen merkityksenmuutos kulkisi A-merkityksestä B-merkitykseen, se ei noudattaisi yleistä tendenssiä. Kehityskulku on epätodennäköinen niin päin. Aineiston määrä on varsin suppea, vaikka tutkitut korpuukset ovat laajoja. On todennäköistä, että *ajan kanssa* -ilmauksen kehityskulku haarautuu kahdeksi.

Kielipankin korpuksessa esiintyy siis 332 *ajan kanssa* -ilmausta. Ainoastaan Demarin vuoden 1997 ja Hämeen Sanomien vuoden 2000 lehdistä ei löytynyt yhtään *ajan kanssa* -ilmausta. Koska ilmausten määrä on suuri verrattuna muihin tässä tutkimuksessa käsittelemiini *kanssa*-ilmauksiin, analysoin tarkemmin kaikista ilmauksista ensimmäiset 157 ilmausta (taulukko 4). Lukuun on laskettu myös muut kuin tapaa ilmaisevat ilmaukset, joita on 18. Loput *ajan kanssa* -ilmaukset olen käynyt läpi ja merkinnyt, mihin kategoriaan ne sijoittaisiin, mutta en ole analysoinut niitä yhtä tarkasti kuin ensimmäisiä 157:ää, enkä käsittele niitä tässä luvussa. Mainitsen kuitenkin, että suurin osa (283/332) ilmauksesta on tapaa ilmaisevia.

Tarkemmin analysoimistani 157 ilmauksesta 139 on tapaa ilmaisevia. Lopullinen, rajattu *ajan kanssa* -aineistoni koostuu Aamulehden, Demarin, Helsingin Sanomien, Hyvinkään Sanomien, Hämeen Sanomien, Iltalehden ja Kalevan *ajan kanssa* -ilmauksista. Aineiston ulkopuolelle jäivät siis Kangasalan Sanomat, Keskisuomalainen, Karjalainen ja Turun Sanomat. Selailun perusteella jälkimmäiset eivät olisi tuoneet aineistoon uutta informaatiota, eikä niiden mukaan ottaminen olisi muuttanut *ajan kanssa* -ilmauksen eri merkitysten suhteellista esiintymismäärää.

Taulukko 4

Tapaa ilmaisevat			Yht.
A-merkitys 78	B-merkitys 45	C-merkitys 17	139
Muut			
18	Resiprookkiset 16		18
Kaikki yht.			157

Käsittelen ensin muita 18:aa ilmausta, joista 16 ovat resiprookkisia. Esittelen ensin kaksi muuta.

(19) Kurssikehitys ja sijoituksissa onnistuminen ratkaisevat **ajan kanssa** sen miten

tyytyväisiä päätökseen ollaan, laskuvaiheessa arvostelu kovenee. Omistaminen on usein ongelmasta. (AL 1999.)

- (20) Tiede on alkanut tehdä uutta todellisuutta luonnon tilalle, tekniikan maailmaa, joka yhdessä **lapsellistuneen ja ylierotisoituneen ajan kanssa** lisää lasittuneisuutta ihmisten katseeseen. (Kaleva 1998–1999.)

Esimerkissä 19 aika toimii subjektina yhdessä toiseen lauseen jäsenen (alleviivattuna), joka ei ole henkilötekijä vaan eloton, kanssa (alleviivattuna). Esimerkissä 20 subjekti on relatiivipronomini *joka*. Lauseet osoittavat, että aika rinnastetaan subjektiiin. Jälkimmäisessä esimerkissä *aika* saa määritteen *lapsellistuneen ja ylierotisoituneen*.

Aineistoni 16 esimerkin resiprookkinen tulkinta syntyy resiprookkisesta verbistä (esim. *taistella* esimerkissä 21) tai verbistä ja sen täydennyksestä (esim. *ajaa kilpaa* esimerkissä 22). Resiprookkisissa lauseissa kahden tai useamman entiteetin välinen suhde on vastavuoroinen (ISK § 732).

- (21) Kirjan toisen tekijän Marjatta Hietalan mukaan hankkeessa *on koko ajan taisteltu ajan kanssa*. Sotia edeltäneeltä ajalta on voitu haastatella vain kahta kansanedustajaa ja usean veteraanikansanedustajan on kuolema korjannut ennen haastattelun tekoa. (De 1995.)

- (22) Torstaiaamuna Leskelä *ajoi taas kilpaa ajan kanssa*, sillä hän oli käyttänyt hetken ajoajasta maisemien valokuvaamiseen ranskalaispyöräilijän kanssa (HS 1995).

Esimerkissä 22 *Leskelä* ja *aika* rinnastetaan toisiinsa. Lauseen voisi tulkita siten, että *Leskelä* ja *aika* ovat ikään kuin tasavertaisia kilpakumppaneita; Leskelä kilpailee aikaa vastaan. Abstraktia käsitettä *aika* ei ole ehkä syytä tulkita subjektiksi, mutta ihmismielessä abstraktimmat merkitykset rinnastuvat konkreettisiin. Kyseessä on metafora. Metaforinen rinnastaminen on oletettavasti vaikuttanut ilmauksen leviämiseen elollisista elottomiin konteksteihin.

Seuraavaksi käsittelen A-merkityksisiä ('ajan mittaan, vähitellen') *ajan kanssa* -ilmauksia. Aineistooni kuuluu sekä lauseita, joiden subjekti on eloton, että lauseita, joiden subjekti on elollinen. Käsittelen ensimmäisiä ensin. Vanhassa kirjasuomessa esiintyvät kaksi esimerkkiä (18 ja 19) kuuluvat myös tähän joukkoon. Pidän niitä luokan prototyyppisimpinä jäseninä. Esimerkeissä 23, 24 ja 25 on eloton subjekti ja asiat tapahtuvat kuin itsestään, ajan mittaan.

- (23) Pahiten saastui maassamme Keski-Suomi ja erityisesti Tampereen seutu. Cesium tulee näkymään luonnossamme vielä kymmeniä vuosia, sillä se poistuu vain **ajan kanssa**. Sen puoliintumisaika on 30 vuotta. (AL 1999.)

- (24) Jatkossa aita kasvaa paremmin ja se on helppohoitoisempi, kun sen juuristo pidetään mulloksella. Periaatteessa nurmi aidan juurella pidättää kosteutta maahan, mutta **ajan kanssa** nurmi tai heinä tukahduttaa aidan tyveä. (AL 1999.)
- (25) Polvivamman paikaksi tarkentui tutkimuksissa sisäside, jota ei tarvitse sentään leikata. Polvi paranee **ajan kanssa**. Ylönen on jo aloittanut kuntopyörän polkemisen. (AL 1999.)

Ydinonnettomuuden jäljet poistuvat luonnosta ilman että ihmisen toiminnalla on siihen vaikutusta, samoin kasvavat nurmi ja heinä ja samoin paranee polvi. Lauseiden subjektit ovat elottomia, ja niiden ilmaiset asiat tapahtuvat, koska luonnon lainalaisuudet määräävät niin. Näistä astetta vähemmän prototyyppejä ovat ilmaukset, joiden tapahtuma ei johdu luonnon lainalaisuuksista, vaan sen taustalla on nähtävissä ihmisen toiminta (26).

- (26) Mokia tulee, mutta mitä niitä pelkäämään. Ei me olla sen kummempia ihmisiä kuin muutkaan. Ohjelma [Huomenta Suomi] luonnollisesti kehittyy **ajan kanssa**. Aina parempaan suuntaan tietysti, he vakuuttavat huolettoman tuntuiseksi mutta tosissaan. (IL 1996.)

Esimerkissä 26 subjekti on edelleen eloton *ohjelma*, mutta kontekstin ja yleisen maailmantiedon perusteella voidaan päätellä, että televisio-ohjelman, tai minkä tahansa ohjelman, ovat luoneet ihmiset. Käsittelen seuraavaksi ilmauksia, joissa on elollinen, henkilötarkoitteinen subjekti. Vain kuudessa 77:stä A-kategoriaan sijoittamastani ilmauksesta on henkilötarkoitteinen subjekti (27, 28, 29 ja 30).

- (27) - Vaatteita ja erityisesti laatuvaatteita tarvitaan aina. En epäile hetkeäkään, *etteivät suomalaiset* **ajan kanssa** *lisäisi vaatemenojaan*, vaikka Euroopan kärkeen me emme ilmeisesti koskaan yllä. (AL 1999.)
- (28) Järventaus *kolminkertaistaisi* osakesijoittamisen määrän, tosin **ajan kanssa** (De 1995).
- (29) Pakotin itseni lopettamaan. Se oli vaikeaa, eikä tapahtunut heti, mutta **ajan kanssa** *vierotuin*. Sanoin myös kavereilleni, että jos pureskelin kynsiäni heidän seurassaan piti heidän heti kieltää. (HS 1995.)
- (30) Emme kuitenkaan lähde Saksaa niin sanotusti takki levällään ja voiton varmoina. Jalansijan saaminen sikäläisillä markkinoilla vaatii paljon työtä, mutta *uskon meidän* **ajan kanssa** *onnistuvan* siinä. Yrityksemme nykyisiä tuotteita myydään Suomessa kaikkien isojen kauppaketjujen kautta, totesi Huttunen. (Ka 1998-1999.)

Esimerkeissä 27 ja 28 subjekti on kolmannessa persoonassa ja esimerkeissä 32 ja 33 ensimmäisessä persoonassa. Esimerkissä 29 subjekti tulee ilmi verbimuodosta. Valtaosa aineistoni henkilötekijän sisältävistä lauseista on kuitenkin passiivissa (31 ja 32) tai subjekti on muuten häivytetty (33, 34 ja 35).

- (31) Parhaimmillaan Viitanen on kuvatessaan kansandemokraattista erilliskulttuuria, elämää suomalaisen rautaesiripun takana. Se oli eristetty leiri, mutta omalla tavallaan se silti avasi maailmaa Suomen kansan syville riveille, toi senegalilaisia tanssityttöjä Porvoonkatu 1:n työmaan rakentajien töllisteltäväksi. Siinä silmät lasittuivat, mutta **ajan kanssa totuttiin**. (HS 1995.)
- (32) Viime vuonna Elanto ehti irottaa omaisuudestaan rahaa 400 miljoonaa markkaa, mitä Palmroos pitää saavutuksena. Hän olettaa, että kiinteää omaisuutta *voidaan* saneerustilanteessa *myydä* **ajan kanssa** järkevään hintaan. (HS 1995.)

Esimerkeissä 31 ja 32 *ajan kanssa* -ilmauksen sisältävässä lauseessa on passiivi ja esimerkeissä 33 ja 34 on nollapersoonaa. Esimerkissä 35 subjektiksi voidaan ajatella *kaikki*; virke sisältää sen vastakohdan *kukaan*-pronominin.

- (36) Jälkikäteen hän katsoo, että olisi voinut antaa itselleen arvon aikaisemminkin. **Ajan kanssa** sitä oppii hyväksymään vajavaisuutensa. Uransa alkuvuosina hän sai kuulla ulkonäöstään karkeitakin lausuntoja. (Ka 1998-1999.)
- (37) Pienyrityksessä ei tahdo olla resursseja henkilöstön eikä omistajayrittäjän kouluttamiseen. [N]yt tarjoutuvaa mahdollisuutta tärkeänä: Ja nykyään pienellekään yritykselle johtamisen ja markkinoinnin alueella ei riitä se, että *oppia saa* **ajan kanssa** kantapään kautta, Lukkarila katsoo. (Ka 1998-1999.)
- (38) Osakkailla nimenomaan on vastuu yhtiöstään. Jos arvioi, että asuntojen hinnat ovat markkinoilla nousseet kolmanneksen, omassa yhtiössämme arvonnousua on kertynyt vielä toinen mokoma, koska olemme yhteishengessä korjanneet ja siistineet jopa harvalukuisten niuhottajienkin paikat. Kukaan ei ole silti pahastunut, vaan **ajan kanssa** päinvastoin *huomannut asian hyödyn ja hauskuudenkin*. Tämä kyllä on vaatinut kytältä psykologiaa. (AL 1999.)

Esimerkissä 34 oppijoina näyttäytyvät yrityksen henkilöstö ja omistajayrittäjä, mikä tulee ilmi kontekstissa, sillä varsinaisessa *ajan kanssa* -ilmauksen sisältävässä lauseessa viitataan vain yritykseen. Yritys ei kuitenkaan voi olla prototyyppinen oppija. Se voi oppia vain kun sen työntekijät oppivat. Esimerkin 35 virke on perinteisten kielenhuollon normien vastainen. Normitetussa kielessä virke sisältäisi *jokainen*-pronominin. Erilaiset kielen keinot, joilla

häivytetään subjekti, esiintyvät usein myös muiden aineistoni tapaa ilmaisevien ilmausten kanssa.

Osaan A-kategorian ('ajan mittaan, vähitellen') ilmauksista ei tunnu sopivan 'vähitellen' -merkitys. Ne sisältävät vain 'ajan mittaan' -merkityksen, ja ovat siis luokkansa vähiten prototyyppisiä ilmauksia. Ilmauksiin tuntuu jopa liittyvän muita merkityksiä. Havainnollistavin esimerkki tällaisesta ilmauksesta on esimerkki 36.

- (36) Kari Ihalaisen mukaan vasta parit kädet ovat menneet poikki voimisteluharjoituksissa. - - Sanoin niille, että pitävät otteen vaan tiukkana, jos jäävät yläasentoon. Kyllä sieltä *alas heilahtaa ajan kanssa*. (HS 1995.)

Verbin *heilahtaa* semantiikan mukaisesti heilahtaminen tapahtuu 'nopeasti, saman tien, kerralla' eikä 'hitaasti, vähitellen ja asteittain'. Heilahtaminen tapahtuu välttämättä nopeasti, mutta ilmauksessa huomio kiinnittyy heilahtamisen odottamiseen. Ilmauksen merkitys esimerkissä 39 voisikin olla 'ajan mittaan, ajan myötä/kuluttua, ennen pitkää, lopulta'.

Seuraavaksi käsittelen B-kategorian ('varaamalla runsaasti aikaa, ilman kiirettä') ilmauksia, mutta ensin nostan esiin muutamia A- ja B-kategorian rajalla häilyviä esimerkkejä molemmista merkityskategorioista. Raja A- ja B-kategorian välillä on siis jossain määrin liukuva. Osassa A-kategoriaan ('ajan mittaan, vähitellen') sijoittamissani esimerkeissä näkyy häivähdys B-kategorian merkitystä ja toisinpäin. A-kategoriaan sijoittamani esimerkit 29 ja 30 ovat tällaisia. Esimerkin 29 vieroittautuminen kynsien pureskelusta vaatii sitä yrittävältä aikaa ja omaa panosta, vaikka asia tapahtuukin ajan mittaan ja vähitellen, ja esimerkissä 30 yrityksen tuotteiden vieminen Saksaan ja niiden menestyminen markkinoilla edellyttää työntekijöiltä "paljon työtä", kuten Huttunen esimerkissä toteaa. Myös osassa B-kategorian ilmauksista voi nähdä A-kategorian merkityksiä (37 ja 38). Esimerkeissä 37 ja 38 aika voidaan nähdä välineenä.

- (37) Kainuulaisten palvelukeskukseen on tehty sopimukset ensimmäisten yritysten kanssa. Keräsen mukaan *tavoitteena on luoda ajan kanssa* Pietariin kainuulainen kauppahuone, joka toimisi vientikeskuksena. (Ka 1998–1999.)

- (38) Iisakin kirkko on turhan kovassa maineessa, kun halutaan kertoa että jokin rakennustyömaa *ei tahdo oikein valmistua edes ajan kanssa* (AL 1995).

Esimerkissä 37 *luoda*-verbin semantiikka vaikuttaa tulkintaan. Aika hahmottuu luomiseen käytettävänä välineenä. Siten ilmauksen tulkinta on 'varaamalla runsaasti aikaa'. Ilmauksen merkitykseen sisältyvät kuitenkin myös ajan kulumista korostavat 'ajan mittaan' ja 'vähitellen' -

merkitykset. Myös esimerkissä 38 näkyvät sekä B-kategorian 'varaamalla runsaasti aikaa' että A-kategorian 'ajan mittaan' -merkitykset. Siinä 'vähitellen' -tulkinta ei kuitenkaan tunnu yhtä luontevalta kuin esimerkissä 37. Ilmauksen tulkintaan vaikuttavat lisäsanat *oikein* ja *edes*. Ne yhdessä *valmistua*-verbin kanssa saavat aikaan 'varaamalla runsaasti aikaa' -tulkinnan, jossa ajan käyttäminen välineenä korostuu. Ensimmäiseen esimerkkiin 37 tuntuu sopivan myös 'ennen pitkää' -merkitys.

Prototyypisimmät B-kategorian jäsenet pitävät sisällään B-kategorian molemmat merkitykset: 'varaamalla runsaasti aikaa' ja 'ilman kiirettä'. Näissä ilmauksissa aikaa ei nähdä välineenä vaan 'ilman kiirettä' -merkitys tuo ilmauksiin selvemmän tavan merkityksen. Esimerkit 39–41 ovat B-kategorian prototyypisimpiä jäseniä. Ne voidaan määritellä B-kategorian prototyypisimmiksi jäseniksi myös sulkemalla pois muut, A- ja C-kategorian, merkitykset. Niihin eivät sovi hyvin A-kategorian 'ajan mittaan' ja 'vähitellen' -merkitykset, eivätkä ne liu'u kohti C-kategoriaa, jonka merkityspiirteisiin kuuluu 'huolellisesti tai kunnolla tehty'.

- (39) - Toivon myös, että *ateria nautitaan ajan kanssa*. Tämän taidon monet nykyihmiset ovat unohtaneet. Ei hallita enää elämää eikä suhdetta ruokaan, mikä näkyy esimerkiksi monenlaisina syömähäiriöinä, hän murehtii. (AL 1999.)
- (40) Jackie Chan on Aasian ainoa supertähti, joka *ehtii tehdä elokuvansa ajan kanssa*. Jackie Chan on ainoa tähti, joka ei käytä sijaisnäyttelijöitä vaarallisimmissakaan kohtauksissa. Jackie Chan - elokuvan lopputekstien alla näytetään aina epäonnistuneita ottoja, joissa lääkintähenkilökunta paikkailee kuolemaa halveksivaa tähteä. (HS 1995.)
- (41) Suomessakin jotkut hotellit ja ravintolat tarjoavat asiakkailleen brunssia. Ateriavalikoima niissä on hyvin monipuolinen. Kotibrunssi katetaan yleensä viikonloppuisin, esimerkiksi uutena vuotena, vappuna tai juhannuksena. Se on vapaamuotoinen ruokailu, *jota vietetään* ystävien seurassa **ajan kanssa**, kiireettömästi ja rattoisasti seurustellen. (Ka 1998-1999.)

Esimerkkien 39–41 'varaamalla runsaasti aikaa, ilman kiirettä' tulkinta syntyy verbien semantiikasta: *nauttia*, *ehtii* ja *viettää* eivät sovi ilmaisemaan, että jotakin tapahtuu 'ajan mittaan, vähitellen' tai 'huolellisesti, kunnolla'. Ne sopivat ilmaisemaan, että toimintaan on käytetty paljon aikaa ja se on tehty 'ilman kiirettä'. Esimerkeissä 39 ja 41 on passiivi ja esimerkissä 40 on subjekti *Jackie Chan – ainoa, joka*. Myös B-kategorian ilmauksissa tekijä on usein häivytetty.

Seuraavissa esimerkeissä (42–46) on liikeverbi.

- (42) Olisihan minullekin kai tehnyt hyvää viivähtää aromaterapiassa tai mobilisoivassa hieronnassa, mutta tänne *on tultava ajan kanssa*. Muista mainita matkaa suunnittelevalle Suomi-kuorolle! (AL 1995.)
- (43) Kotona olen Kukkiajärvellä vierestä katsellut kirkkoveneiden menoa, mutta aina on ollut olevinaan muita kiireitä. Lomalle *on lähdetty ajan kanssa*, joten nyt ehtisi soutamaan, kertoi Tanja Jyrävä. (AL 1999.)
- (44) Alakohtaisten ongelmien ratkaisemisessa suuri vastuu on Lundhin mukaan työnantajilla. Työnantajien *on nyt tultava ajan kanssa* neuvottelupöytään. (De 1999).
- (45) Olisikohan kävijöitä ollut toistasataa, arvioi Kakaravaaran Marttojen puheenjohtaja Marjatta Kumpula illansuussa, kun nelituntinen vaihtokaruselli oli lopuillaan. Ja monet tulivat ajan kanssa. (Ka 1998–1999.)
- (46) Yleensä CP - vamma on moniasteinen. Minulla on alaraajojen jäykkähalvaus, joka vaikuttaa liikuntaan. Myös silmän ja käden yhteistyössä on vajaakapasiteettia hahmotusvaikeuksien takia. Vamma ei kuitenkaan estä kulkemista. Oudossa paikassa tosin *pitää liikkua ajan kanssa*. Epilepsiaa ei onneksi ole. (Ka 1998–1999)

Pia Päiviö on tutkinut väitöskirjassaan (2007) suomen kielen terminatiivisia *asti-* ja *saakka-*partikkeleita. Päiviö (2004) on havainnut tutkimuksessaan, että esiintyessään liikeverbin yhteydessä *saakka*-sana ilmaisee subjektiivista kaukaisuutta. Päiviön mukaan tämä johtuu siitä, että *mennä*-verbin sisäiseen semantiikkaan ei kuulu liikkeen tavan kuvaus. Terminatiivipartikkelin funktio spatiaalisissa ilmauksissa on usein ilmaista tietyn tekemisen jatkumon rajaa, mutta kun tekemisen tavan ilmaisu ei liikeverbin semantiikkaan kuulu, saa partikkeli uuden funktion ja tulkinnan (mts.176). Selvennän tätä vielä Päiviön esimerkkien (a ja b) avulla.

- (a) Aasukkaat ovat ahkeroita kala-miehiä, ja mäneevät pienillä aluksillaan **Marian saariin saakka**. (Päiviö 2004: 176 < Corander 1862.)
- (b) Siitä käveltiin Hiijemäille astikka. (Päiviö 2004: 32 < Sml, Jämsä.)

Lauseessa a terminatiivipartikkeli voidaan tulkita subjektiivisen kaukaisuuden ilmaisijaksi, mutta sen voidaan myös nähdä rajaavan, mihin asti verbin ilmaisema liike jatkuu (Päiviö 2004: 64). Silloin liike eli siirtymän tapa korostuu. *Kävellä* on semantiikaltaan erilainen verbi kuin *mennä*, ja se sallii tavan merkitykset (*kävellä hitaasti* vrt. *?mennä hitaasti*; *kävellä kiemurrellen* vrt. *?mennä kiemurrellen*). Koska *mennä*-verbi on merkitykseltään yleisempi, eikä ilmaise siirtymän tapaa, liikkeen päätepiste eli lokaatio korostuu. Tällöin myös subjektiivinen

kaukaisuus astuu mukaan kuvioon. Omassa tutkimuksessani olen havainnut saman: liikeverbin yhteydessä tekemisen tapa ei korostu. Kun *kanssa*-ilmauksen predikaattiverbi on liikeverbi, ilmauksen komitatiivinen merkitys säilyy vahvempuna.

C-kategoriaan ('[varaamalla runsaasti aikaa], hyvin, huolellisesti tai kunnolla') olen sijoittanut vain 11 *ajan kanssa* -ilmausta 158:sta. Osaa C-kategoriaan luokittelemistani ilmauksista voidaan kuitenkin pitää B- ja C-kategorioiden rajatapauksina. Tällaisia ovat esimerkit 47–49, jotka liukuvat B-kategoriasta C-kategoriaan.

- (47) Celluloid Jukebox on paras kirja aiheestaan Jonathan Farrenin Ciné - Rockin (1979) ja Denisoffin ja Romanowskyn Risky Businessin (1991) rinnalla. Teksti on niin tiiviiksi pakattua, että aiheesta kiinnostuneiden *kannattaa lukea se **ajan kanssa kolmeen kertaan***. (HS 1995.)
- (48) Hollon tutkimus on selkokiehinen ja karu viesti siitä, että kouluterveydenhuollossa *ei riitä voimavaroja paneutua yksittäisiin oppilaisiin **riittäväällä huolella ja ajan kanssa***. (AL 1999.)
- (49) Kasvoille häivähtää hetkessä syvä huoli. Musiikkikouluttaja pelkää Suomen purkavan musiikkikasvatuksesta nopeasti sen, mitä **työllä ja ajan kanssa on rakennettu**. (AL 1999.)

Esimerkeissä 47–49 on merkitystä korostavia ilmauksia. Esimerkissä 47 *kolmeen kertaan*, esimerkissä 48 *riittäväällä huolella* ja esimerkissä 49 *työllä*. Olen lihavoinut ilmaukset, koska ne liittyvät niin kiinteästi *ajan kanssa* -ilmauksiin. Ilmaukset vaikuttavat esimerkkien tulkintaan. Ne saavat aikaan 'huolella, kunnolla tai hyvin' -merkityksen. Esimerkkeihin 50 ja 51 sisältyy *oikein*-partikkeli. Niissäkin partikkeli korostaa tulkintaa. Pidän niitä C-kategorian prototyyppeinä jäseninä.

- (50) Ciceron puhesitaattia lukuunottamatta teksti näyttää niin vaikealta, että clasulaiset [Tampereen klassillisen lukion opiskelijat] päättävät syventyä siihen **oikein ajan kanssa** (AL 1995).
- (51) Ala-astelaisille tarkoitettu Ajantaju 2000 pohtii ajan erilaisia olemuksia surrealistisen komedian muodossa. Vaikeasti - eikä aina edes niin yksiselitteisesti - hahmottuvaan aiheeseen sarjassa tutustutaan neljän lapsen avulla, jotka Helsingin tähtitieteen laitoksella vieraillessaan joutuvat yllättäen jumiin vanhan rakennuksen sokkeloihin. Koska ovet eivät muuten aukene, on Rillan (Juulia Jämsen), Kallen (Jyrki Kasper), Villen (Juhana Saarinen) ja Ellin (Marja Saarinen) selvítettävä ajan olemusta **oikein ajan kanssa**. (AL 1999.)

Tutkielmani osoittaa, että *ajan kanssa* -ilmauksen merkitys on jatkanut laajentumistaan. Ilmaukselle on kehittynyt B-merkityksestä 'varaamalla runsaasti aikaa' uusi merkitys

’huolellisesti, kunnolla tai hyvin tehty’. A-merkityksen syntyyn ovat todennäköisesti vaikuttaneet ilmaukset, joissa aika hahmottuu lauseen toiseksi tekijäksi (ks. esimerkit 17 ja 18). B-merkitys taas on kehittynyt mitä luultavammin A-merkityksestä (ks. esimerkit 37 ja 38).

4.2 *Ajatuksen kanssa, järjen kanssa ja älyn kanssa*

Tässä luvussa käsittelen samaan ryhmään niputtamiani *ajatuksen, järjen ja älyn kanssa* -ilmauksia. Ilmausten merkitys on jokseenkin sama. Lauseissa, joissa ilmauksia on käytetty tapaa ilmaisevasti, on läsnä mentaalinen toiminto, ajatteleva.

4.2.1 *Ajatuksen kanssa*

Tässä luvussa käsittelen *ajatuksen kanssa* -ilmausta, josta tutkimukseni on saanut alkunsa. Kuulin ilmauksen ensimmäisen kerran erään luennoitsijan suusta, ja sittemmin olen havainnut sitä käytettävän runsaasti puhekielessä. PS:ssa, NS:ssa tai SMS:ssa ilmaus ei esiinny.

Taulukossa 5 esitetään *ajatuksen kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhassa kirjasuomessa esiintyy 3 tapaa ilmaisevaa *ajatuksen kanssa* ilmausta ja kolme muuta. Varhaisnykysuomessa esiintyy yksi muu ilmaus. Sanomalehdissä esiintyy 11 muuta ja 9 tapaa ilmaisevaa *ajatuksen kanssa* -ilmausta. Internet-aineistossani on 59 tapaa ilmaisevaa ilmausta. Yli puolet Internet-aineistoni ilmauksista on siis tapaa ilmaisevia.

Taulukko 5. *Ajatuksen kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	3	3	6
Varhaisnykysuomi	0	1	1
Klassikot	0	2	2
Sanomalehdet	11	9	20
Internet	59	41	100

Göran Karlssonilla (1995) on yksi esimerkki, jossa esiintyy vastaava adessiivimuoto *ajatuksella*:

Paperihäät on *ajatuksella* ja *maulla* toteutettu inhimillinen rakkauskomedia (Karlsson 1995: 27).

Karlssonin esimerkki on poimittu mediakielestä, ja Karlsson käsittelee sen yhteydessä ilmauksia, jotka rinnastavat kaksi adessiivia, kuten *työllä ja tuskalla, väellä ja voimalla ja ryskeellä ja rytinällä*. Hänen mukaansa näissä tapauksissa tavan adessiivin korvaaminen muulla tavan ilmauksella ei ole aiheellista eikä aina helppoa tai edes mahdollista. Vaikka tutkimukseni ei sen tarkemmin vertaa *ajatuksen kanssa* ja *ajatuksella* -ilmauksia, esitän seuraavaksi joitakin mielenkiintoisia havaintoja niiden lukumääristä Kielipankin sanomalehtikorpuksessa ja Google-hakukoneen hakutuloksissa.

	<u><i>ajatuksen kanssa</i></u>	<u><i>ajatuksella</i></u>
Kielipankki	21	321
Internet 24.3.2011 ³²	101 000	378 000

Ajatuksella esiintyy 321 kertaa sanomalehtikorpuksessa, kun *ajatuksen kanssa* esiintyy vain 21 kertaa, tosin kaikki ilmaukset eivät ole tapaa ilmaisevia. Myöskään kaikki Google-hakukoneen antamat *ajatuksen kanssa* tai *ajatuksella* -osumat eivät ole tapaa ilmaisevia.

Ajatuksen kanssa esiintyy muutamia kertoja myös vanhassa kirjasuomessa. Kuudesta ilmauksesta kolme olen luokitellut tapaa ilmaiseviksi. Esittelen ensin kolme muuta ilmausta, jotka ovat hankalammin määriteltäviä.

(52) Sitte cuin Waldacunnan corkiast Cunnioitettawat Säädyt päätit / että Suuren Secreta Deputationin piti cocounduman ja neuwon pitämisen ale ottaman / *nijn myös ajatuxens ja päätöxens cansa sisälle tuleman* - - (1700-luvun asetustekstejä).

(53) jonga siwusa Meidän Käskynhaldiamme niisä Lääneisä, joisa Kruunun-Jahtimaita, Gehägejä, Maan- ja Kihlakunnan-Yhteisxyiä löyty, ja myös Metzä- ja Jahti-Statii niinmuodoin tule pidetyxi, *pitä Meidän tygömmes sisälle tuleman alamaisen ajatuxen kansa* - - (1700-luvun asetustekstejä).

(54) - - on se Meidän Käskynhaldiamme welwollisuus, *että ynnä oman*

³² Kun aloitin kandidaatintutkielmani teon vuonna 2008, Google antoi 14 200 *ajatuksen kanssa* -osumaa.

ajatuxensa kansa, sisällelähettä Kirjoituxet asiassa Meidän ja Waldakunnan Kammar-Collegiumijn - - (1800-luvun asetustekstejä).

Esimerkit 52–54 ovat kaikki 1700–1800-luvun asetustekstejä. Niiden ajatusta *sisälle tulemisesta* ja *sisälle lähettämisestä ajatuksen kanssa* on ensin hieman hankala ymmärtää. Kahdessa ensimmäisessä sisälle lähetetään ihminen ajatuksineen, mutta esimerkissä 54 sisälle lähetettävä ei ole ihminen, vaan joku lähettää sisään kirjoituksensa ajatuksen kanssa. Ensimmäiset ovat siis komitatiivisia, ihminen yhdessä ajatuksensa kanssa, mutta niin on myös jälkimmäinen tarkemman tutkiskelun jälkeen. Sisälle lähetetään kirjoitukset yhdessä ajatusten kanssa, siis ajatukset ja kirjoitukset.

Seuraavissa tapaa ilmaisevissa vanhan kirjasuomen ilmauksissa on käytetty predikaatteina verbejä *tapahtua* (55), *arvata* (56) ja *puhua* (57).

(55) - - eli Meidän omaksi estexem ia häwiöxemme / suullamme sitä nimittädhen eli mainiten / nijsä asioisa / ia nijsä tiloisa / joisa Meidän pitäis sitä caickein edest säästämän / eli jos hätä ia tilat nin wältämättömäst waatiwat / että se nimitettämän pitäis / *että se sijs cohtulisen cunnian ia ajatuxen cansa tapahtuis* / tietäden että ninqwin se caickiwaldias HERra itze / jota caiki pelkämän pitä / ombi erinomaisest tämän käskyn wieres uhanut / ettei hän pidä sitä rangaisemata päästämän / joca sen turhaan lausu - - (1600-luvun asetustekstejä, As1666a-A2b)

(56) Seisahtakat täsä wähän, ja koetelkat itze teidän perään *ajatuxenne kansa arwata sitä*; (Almanakat, Alm1798b-3a)

(57) Luondokappalitten sikiöillä on kohta se ääni kuin sittekin, me ihmiset ihmisten seurasa opimme ensin ajattelemaan, sitten puhumaan, *sentähden puhukam aina perän ajatuxen kanssa*, puhukam sitä kuin hywä ja otollinen on. (Forsterus 1791.)

Esimerkissä 56 esiintyvä omistusliite on huomion arvoinen. Omistusliite ei esiinny muualla aineistoissani. Se ei esiinny toiste vanhassa kirjasuomessa eikä sitä ole nykyaineistoissa.

Vanhassa kirjasuomessa ei esiinny kertaakaan *lukea*-verbi, joka on yleisin sanomalehti- ja Internet-aineistoissani. 1500–1800-luvuilla lukutaito on ollut hyväosaisten etuoikeus. Kaikilla on kuitenkin ollut mahdollisuus käyttää ajatustaan arvaamiseen tai puhumiseen, kuten esimerkeissä 56 ja 57.

Sanomalehtiaineistossani esiintyy seuraavat predikaatit: *lukea* (5), *tehdä* (2), *kirjoittaa* (1) ja *syödä* (1). *Lukea* on yleisin predikaatti myös Internet-aineistossani. Se esiintyy 26:ssa, siis lähes puolessa, 59:stä tapaa ilmaisevasta *ajatuxen kanssa* -ilmauksesta. Muita

Internet-aineistossani toistuvia predikaatteja ovat *tehdä* (6), *katsoa* (5), *käydä läpi* (4), *kuunnella* (2) ja *miettiä* (2). Näiden lisäksi aineistossani esiintyy 12 kertaa jokin yhden kerran esiintyvää verbi.

2010-luvun Suomessa lukeminen on välttämättömyys, mutta luetunymmärtämisen voi kyseenalaistaa. Käsittelen seuraavaksi aineistojeni *ajatuksen kanssa* -ilmauksia, joihin liittyy *lukea*-verbi.

(58) Oliko Lea Minkkinen (vas) ainoa, joka oli lukenut esityslistan läpi – ja **ajatuksen kanssa**? Palaako Matti J. kotiin? Sarjassa Tampereen kaupunginvaltuuston loikkaukset epäillään seuraavaksi Matti J. Mäkelää. Hänen huhutaan jossain vaiheessa siirtyvän Tampereen puolesta – ryhmästä porvareihin. (AL 1995.)

(59) jos siis on halu lukea Kalevanpoikaa, älköön tehtäkö sitä vain ajanvietteeksi, vaan lukekoon **ajatuksen kanssa**, opasti Kalevipoegin kokoonpanija Fr. R.Kreutzwald virolaisia. (Karj 1994.)

Esimerkissä 58 *ajatuksen kanssa* on lisäys, jonka voisi jättää pois ilman, että virkkeen merkitys muuttuu. Esimerkin 59 nostin esiin, koska se muistuttaa suomen tapaa ilmaisevien *x:n kanssa* -ilmausten yhteydestä viron *ga-komitatiiviin*. Esimerkki on käännetty virosta suomeksi, ja vironkielisessä lauseessa on mitä luultavimmin käytetty *mõttega*-komitatiivia.

Osa Internet-aineistoni *ajatuksen kanssa* -ilmauksista, joiden yhteydessä esiintyy *lukea*-verbi, on vastauksia keskustelun toiselle osapuolelle jossakin jo aloitetussa keskustelussa. Toisinaan vastausten sävy on kielteinen, ja niiden kirjoittaja kyseenalaistaa, onko keskustelukumppani ymmärtänyt asian oikein (60). Osa kirjoittajista kyseenalaistaa oman ymmärryskykynsä. Esimerkissä 61 kirjoittajan tarkoituksena on kuitenkin osoittaa, että keskustelukumppanin ilmaisussa tai ajatuksissa olisi mietittävää. Osa kehotuksista lukea *ajatuksen kanssa* on tarkoitettu kaikille, jotka tekstin sattuvat Internetistä lukemaan (62), ja jotkut kirjoittajat kohdentavat neuvonsa jollekin tietylle ryhmälle (63).

(60) Puupää lueppa ketju uudelleen **ajatuksen kanssa**! (huuto.net, keskustelu).

(61) Nyt tuli [nimimerkki] maataalta niin sekavaa paskaa, *piti* oikein **ajatuksen kanssa** lukea. Jatka samaan malliin, sulla on palstan freissemmat ajatukset aina. (sub.fi, keskustelu.)

(62) Ennen kuin alat lukemaan alla olevaa kirjoitustani nouse ylös ja tee asento. Ei

vaan, käy keittämässä kuppi kaffia, istu mukavasti, keskity ja rentoudu. Lue teksini rauhassa **ajatuksen kanssa**, älä harpomalla ja hosumalla, kuten netissä on usein (minullakin) tapana ja mieti onko juttu pelkkää jonninjoutavaa höpötystä, vai onkohan siinä mitään sisältöä ja sanomaa. (hommafoorum.net, keskustelu)

- (63) Demarit, lukekaa tämä oikein **ajatuksen kanssa** (newssit.com, keskustelun otsikko).

Esimerkin 60 vastaus on kärkevä: kirjoittaja käskee toista keskusteluun osallistuvaa lukemaan viestiketjun uudestaan ja nimittää tätä *puupääksi*. Esimerkin 61 sävy on ironinen. Kirjoittajan tarkoituksena lienee esittää, että nimimerkki ”maataalta” on kirjoittanut niin sekavasti, ettei hän ymmärrä tekstiä muuten kuin lukemalla *ajatuksen kanssa* – jos sittenkään. Esimerkin 66 kirjoittaja tiedostaa, miten Internet-tekstejä usein luetaan. Hän haluaisi, että hänen tekstinsä luettaisiin ”*rauhassa ajatuksen kanssa*”.

Internet-aineistoni ilmauksissa korostetaan myös muilla tavoin, että *ajatuksen kanssa* -ilmauksella tarkoitetaan tekstin lukemista läpi kokonaan ja huolellisesti. Seuraavissa esimerkeissä 64 ja 65 esiintyvät ilmaukset *läpiluku* ja *lukea läpi*.

- (64) Siinäpä sitä on ihmettelemistä ja kummastelemista. *Auttaisiko ketjun läpiluku ajatuksen kanssa* yhtään asiaa? (ksml.fi, keskustelu)

- (65) Mutta *lueppa* tuo eka viesti vielä **ajatuksen kanssa läpi**, niin eiköhän siitä selviä =] (kanikaveri.net, keskustelu)

Hypoteesini oli, että *ajatuksen kanssa* on esiintynyt ensin *lukea*-verbin kanssa, mistä se on laajentunut muihin konteksteihin. Internet- ja sanomalehtiaineistojeni perusteella tämä voisi pitää paikkansa, mutta ilmaus on esiintynyt jo 1700-luvulla *puhua*-verbin yhteydessä. On siis mahdollista, että ilmaus on alkuaan esiintynyt kognitiivista toimintaa vaativien verbien kanssa. Siitä käyttökontekstit ovat laajentuneet muihin verbeihin. *Ajatuksen kanssa* -ilmausta voisi verrata “*?He did it with intelligence*” -esimerkkiin (Stolz 1995: 00, Heine ym. 1991: 163–166), jossa on jäljellä häivähdys instrumentaalista merkitystä. Myös *ajatus* voidaan nähdä välineenä, etenkin kun se esiintyy *lukea*-verbin kanssa. Ajatusta käytetään lukemisen ja sen ymmärtämisen välineenä.

Aineistossani on 2 esimerkkiä, joissa *ajatuksen kanssa* esiintyy *mieltiä*-verbin yhteydessä (esimerkit 66 ja 67).

(66) Porvariien äänestäjä. *Mieti* oikein **ajatuksen kanssa**. (iltalehti.fi, keskustelun otsikko, luettu 26.9.2011.)

(67) *Mietitääs* nyt **ajatuksen kanssa** (ravia.fi, keskustelu, luettu 26.9.2011.).

Esimerkit 68, 69 ja 70 ovat esimerkkejä *ajatuksen kanssa* –ilmauksen käyttökontekstien laajentumisesta.

(68) Oikeastaan lastentulo on vain lisännyt sitkeyttä. Sitten minkä harjoittelee, sen *tekee* **ajatuksen kanssa**, että pääsee taas kuntoon . [Hirvenhiihtäjä Eila Mononen puhuu harjoittelusta]

(69) Hiltunen kertoo , ettei hän ole koskaan käyttänyt esimerkiksi lumikenkiä , suksista puhumattakaan . Eteneminen harvassa metsässä on vaikeaa , mutta jos leimikossa on vähänkin järeämpää puuta , voi etenemisessä käyttää hyväkseen runkoja ja havutusta . Työtä *on tehtävä* **ajatuksen kanssa** ja puut kaadettava siten , että liikkuminen helpottuu . Lapiotyötä riittää silti , kannot on saatava lyhyeksi .

(70) Italiassa ei tapahdu mitään ilman hyvää ruokaa. Ruoka *syödään* **ajatuksen kanssa**, nauttien ja yhdessä viihtyen. Hyvä viini on jokapäiväinen, tavallinen asia, jonka maistelu on mausta nauttimista, ei alkoholista. Viinioikeudet eivät ole vielä Mamma Mariaan ehtineet - olutta saa jo.

Esimerkissä 68 on predikaattina tehdä ja siinä on kyse harjoittelusta. Esimerkissä 69 on verbimuoto *on tehtävä*, ja esimerkissä 70 on predikaattina *on syödä*. Verbit ovat hyvin konkreettinen verrattuna mentaalisiin *lukea*, *kuunnella*, *katsoa* ja *kirjoittaa* -verbeihin, joiden kanssa *ajatuksen kanssa* pääasiassa esiintyy.

4.2.2 *Järjen kanssa*

Tässä luvussa käsittelen *järjen kanssa* -ilmausta. Hypoteesini oli, että *järjen kanssa* -ilmaus on syntynyt analogisesti, ja että sen mallina on ollut *ajatuksen kanssa* -ilmaus. Sanomalehtiaineistossani on 14 *järjen kanssa* -ilmausta, joista 6 ovat tapaa ilmaisevia, ja Internet-aineistossani on 35 tapaa ilmaisevaa *järjen kanssa* -ilmausta.

Taulukossa 6 esitetään *järjen kanssa* -ilmausten esiintyminen eri aineistoissa.

Vanhemmissa aineistoissa ei ole lainkaan tapaa ilmaisevia ilmauksia. Sanomalehti-aineistossani lähes puolet ilmauksista on tapaa ilmaisevia ja Internet-aineistossani noin kolmasosa ilmaisee tapaa.

Taulukko 6. *Järjen kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	2	2
Varhaisnykysuomi	0	3	3
Klassikot	0	2	2
Sanomalehdet	7	8	15
Internet	35	65	100

Järjellä esiintyy Karlssonilla (1995) kaksi adessiivia rinnastavissa ilmauksissa, joissa se rinnastuu *tunteella*-adessiiviin. Käsittelen *tunteen kanssa* -ilmausta luvussa 4.5.

Pakolaisiin ei suhtauduta *järjellä* vaan *tunteella*. /Ratkaisut tehdään *tunteella* yhtä paljon kuin *järjellä*; yhtä paljon poliittista eliittiä kuin asiaa vastaan. (Karlsson 1995: 27.)

Vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen ja klassikkokorpuksessa ei ole yhtään tapaa ilmaisevaa *järjen kanssa* -ilmausta, mutta niissä on yhteensä 7 mielenkiintoista ilmausta, joista osa on resiprookkisia. Esittelen seuraavaksi kolme näistä.

(71) Waan eij se ole cohta cunniallinen / cuin hulluille kelpa / mutta se cuin **Luonnon ja Järien cansa_yhteen sopi**. (Eras 1650.)

(72) Aikoissas järjelliseksi mieheksi pitää jättämäs turhat ämmäin taikaukset ja epäuskot, jotka *eivät sovi selkiän järjen kanssa yhteen*. (Enon opetuksia 1855.)

(73) ja [vaikka Heikki oli] myöntänyt itselleen, että kosmopolitismi on ainoa luonnollinen ja **järjen kanssa sopusoinnussa oleva kanta**, - nousi sittenkin

mieleen joskus väikkyvä viheriäinen maa lehtoineen. (Järnefelt)

Esimerkit 71 ja 72 ovat tyyppiä *sopia yhteen järjen kanssa* ja kolmas esimerkki 73 on tyyppiä *järjen kanssa sopusoinnussa*. Sanomalehtiaineistoni lähes kaikki (kuusi seitsemästä) muut kuin tapaa ilmaisevat *järjen kanssa* -ilmaukset ovat tyyppiä *on tekemistä/ ei ole tekemistä järjen kanssa* (esimerkit 74–76).

(74) – Luovuus on älyttömyyttä. *Eihän sillä ole mitään tekemistä järjen kanssa*. Biiseihin johtavia sielun liikahduksia tapahtuu hyvin harvoin. – (IL 1996.)

(75) **Järjen kanssa** vesipiirin esityksillä *ei ole mitään tekemistä*, tulkitsi puolestaan hotellin purkuesityksiä valtuuston puheenjohtaja Kerttu Törnqvist (Karj 1993).

(76) On olemassa myös ryhmä poliitikkoja, joiden edesottamuksilla *ei ole mitään tekemistä terveeseen järjen kanssa*. Heidän valtaantulonsa ei ole lainkaan poissuljettu vaihtoehto, varoittaa Tshubais lehtihaastattelussa. (Karj 1995.)

Tapaa ilmaisevien *järjen kanssa* -ilmausten yhteydessä esiintyy sanomalehdissä ja Internetissä monenlaisia predikaatteja. Yleisin verbiryhmä on kuitenkin mentaaliverbit. *Järjen kanssa* ei kuitenkaan esiinny selvästi eniten minkään tietyn verbin kanssa (vrt. *ajatuksen kanssa* ja *lukea*), mikä tukee hypoteesiani. *Järjen kanssa* esiintyy paitsi mentaaliverbien myös monien konkreettista toimintaa ilmaisevien verbien, kuten *tehdä* ja *toteuttaa* yhteydessä. Sanomalehtiaineistoni predikaatteja ovat *lyhentää* (esimerkki 77), *toteutetaan* (esimerkki 78), *kannattaa tehdä* (esimerkki 79), *tehdään* (esimerkki 80) ja *laitetaan* (esimerkki 81).

Erityisesti esimerkissä 78 on mukana myös instrumentaalisuuden merkitys. Laihdutuskisa toteutetaan järkeä käyttäen. Myös muissa esimerkeissä järjen voi ajatella toimivan instrumenttina, jonka avulla jotakin tehdään.

(77) Mutta SDP:n on syytä olla tarkkana, että Kokoomus ei pääse valtionvelan lyhentämisen nimissä muuttamaan yhteiskunnan rakenteita mieleisikseen. Velkaa pitää lyhentää, mutta **järjen kanssa** eikä köyhiä kyykyttään. (De 1999.)

(78) Vaikka kampanjan nimi onkin ykskaks solakaks, *marttojen laihdutuskisa toteutetaan* silti **järjen kanssa**. Kiloja ei pudoteta liian nopeassa tahdissa, jottei hyöty käänny haitaksi. (Karj 1992.)

- (79) Mausteiden maailma on rajaton ja *kokeiluja kannattaa tehdä*, mutta **järjen kanssa**. Joillakin on tapana heitellä ruokaan huntturissaan vähän joka purkista katsomatta edes, mitä tölkin kyljessä lukee. (Karj 1999.)
- (80) Suomalaisten mielipiteisiin eduskunnan röykytys ja muu julkinen keskustelu vaikuttivat yllättävän vähän. Kopterit voidaan kansan mielestä hankkia, *kunhan se tehdään järjen kanssa*. (TS 1998.)
- (81) Kuivat viipaleet on helppo murentaa pikkupalasiksi. Nämä palaset ovat salaatin yksi aines. Sitten katsotaan, mitä kaapista löytyy. Salaateissa ei ole mitään tarkkoja mittoja, *laitetaan* vain **järjen kanssa** sopivaksi oletettuja aineksia. Niitä voivat olla tuoreet herkkusienet, raejuusto, tuore kurkku, tomaatti, lehtisalaatti, lehtiselleri, porkkanaraaste, hapan omena ja vaikkapa avokado.

Esimerkki 81 on mielenkiintoinen, koska siinä on sana *sopiva*. Ilmauksesta tulee mieleen resiprookkiset *sopia yhteen järjen kanssa* -ilmaukset. Sen merkitys on kuitenkin tapaa ilmaiseva.

Internet-aineistossani on 35 tapaa ilmaisevaa *järjen kanssa* -ilmausta. Muihin 65 esimerkkiin sisältyy resiprookkisia ilmauksia kuten *ei ole tekemistä järjen kanssa* -ilmauksia sekä esimerkki 82, jossa ilmaus on *ristiriidassa järjen kanssa*.

- (82) Oikeastaan Yacob käänsi logiikan päälaelleen: sen sijaan että uskon on turvauduttava, vaikka se olisi ristiriidassa **järjen kanssa**, hän uskoi että usko syntyy ja vahvistuu vain jos sitä koetellaan järjellä. (tsarbombastic.wordpress.com, luettu 28.9.2011.)

Tapaa ilmaisevista esimerkeistä suurin osa esiintyy mentaalisten *mieltiä*, *ajatella* ja *pohtia* -verbien yhteydessä.

- (83) Nainen *on miettinyt* asetelmaa **järjen kanssa**. Hän on solisti, ei kakkosviulun soittaja. Mies haluaisi jatkaa suhdetta, mutta nainen on punninnut vaihtoehtoja. (cafe-incognito.blogspot.com, luettu 28.9.2011.)
- (84) Ja *kannattaa ajatella*, ihan **järjen kanssa**, missä tuota usb3n nopeutta voi oikeasti käyttää ja mihin sitä tarvitsee? (tietokone.fi, keskustelu, luettu 28.9.2011.)
- (85) *Pohdippa* ny **järjen kanssa** mitä oikein kirjoitat. Itseäni ainakin pelottaisi jos meidän päättäjillä viiraisi yhtä pahasti päässä. (hommafoorum.org, keskustelu, luettu 28.9.2011.)

Järjen kanssa esiintyy myös konkreettisten tekemistä ilmaisevien verbien kanssa. Esimerkissä 86 verbi on tehdä ja esimerkissä 00 toteuttaa. Jälkimmäisessä ilmaukseen on liittynyt sitä vahventava *todella*-sana.

- (86) Harrastaminen on hauskeempaa, helpompaa ja turvallisempaa mukavassa porukassa. Harrastuksen voi aloittaa ikään ja kuntoon katsomatta, kunhan sen *tekee järjen kanssa* ja asiantuntevalla opastuksella mielellään vielä valvotuissa olosuhteissakin. (vsmk.fi, keskustelu, luettu 28.9.2011.)
- (87) Vanhoissa taloissa vanhat ratkaisut on testattu vuosikymmenien kuluessa. Hyviä vanhoja ratkaisuja on tarvelty uusilla ratkaisuilla, jotka eivät toimi vanhassa talossa. En esimerkiksi tekisi vanhaan taloon koneellistettua ilmastointia enkä tekisi sitä liian tiiviiksi. Jälkeenpäin saunan rakentaminenkin vanhan talon sisään saattaa olla riskaapeli juttu, ja jos sen tekee, niin se *täytyy toteuttaa todella järjen kanssa*. Näin ajattelen hometaloni kanssa käydyn "oppikoulun" jälkeen. (raxat.fi, keskustelu, luettu 28.9.2011.)

Muita ilmauksen kanssa esiintyviä verbejä ovat *saunoo, käyttää, täydentää, tarjota, rakentaa, tyypätää* [testata?], *ohjata, lähestyä, tapahtua, ehdottaa, edetä, pelata, ohjastaa, kuunnella, mallintaa*.

4.2.3 Älyn kanssa

Tässä luvussa esittelen *älyn kanssa* -ilmauksen esiintymistä aineistoissani. Taulukossa 7 esitetään *älyn kanssa* -ilmauksen esiintymät eri aineistoissa. *Älyn kanssa* ei esiinny lainkaan vanhemmissa aineistoissa ja Internetissäkin se esiintyy tapaa ilmaisevana vain 12 kertaa. On mahdollista, että ilmaus on kehittynyt analogisesti, ja että sen mallina on ollut *ajatuksen kanssa* -ilmaus.

Taulukko 7. *Älyn kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	0	0
Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	0	4	4
Internet	12	88	100

Vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen ja klassikkokorpuksessa ei ole yhtään *älyn kanssa* -ilmausta eikä Karlssonin adessiiveissa esiinny *älyllä*-ilmausta. Sanomalehtiaineistossani ei ole yhtään tapaa ilmaisevaa *älyn kanssa* -ilmausta, mutta siellä on yksi *kilpaa älyn kanssa* ja kaksi *ei ole tekemistä älyn kanssa* -ilmausta. Ilmaukset ovat resiprookkisia.

- (88) Katajavuori sanoo, että Pohjois-Karjalan Mensan pöydän ympärillä käydään välillä varsin hauskojakin keskusteluja. Äly käy siellä hyväntahtoista kilpaa toisen **älyn kanssa**. (Karj 1991.)
- (89) Älykortilla, joka Joensuun paikallisliikenteessä on ollut käytössä viime vuodesta lähtien, ei todellisuudessa ole kovin paljon tekemistä **älyn kanssa**. (Karj 1997.)
- (90) Monella keski-ikäisellä vähän koulutetulla on takanaan epäonnistumisten putki. Koulussa oli oppimisvaikeuksia, joihin ei puututtu, kun ei ollut erityisopetusta. Suurissa ryhmissä opettajalla ei ollut aikaa eriyttää tai puuttua ongelmiin. Moni leimautui tyhmäksi, vaikka kysymys oli lukivaikeudesta, jolla ei ole mitään tekemistä **älyn kanssa**. (TS 1998.)

Älyn kanssa esiintyy Internet-aineistossani tapaa ilmaisevana 12 kertaa. Se esiintyy *tehdä, avautua, punnita, suunnitella, taistella, hoitaa, poimia, työskennellä, opetella, lukea* ja *kuunnella* -verbien yhteydessä. *Älyn kanssa* esiintyy kaksi kertaa *opetella*-verbin yhteydessä. Yhteys tuntuu luonteelta, koska opettelemiseen tarvitaan älyä.

- (91) Onneksi **älyn kanssa** voi vähän *opetella* ihmisten käyttäytymistapoja. Itsellä sama vika, mutta helpottaa heti, kun oppii nauramaan itselle ja myhäilemään muiden hassuudelle. Ei ne muutkaan niin täydellisiä ole, kun tarkemmin katsoo. (meidänperhe.fi, keskustelu, luettu 20.5.2012.)
- (92) Jep, tuo "radalla osuu, metsällä ei", on tuttua myös minulle. Itselleni ratkaisu oli se, että lopetin skeettiradan tahkoamisen sillä samalla aina toistuvalla rutiinilla. Lisäsin treeniin trappia, compactia, sportingia jne., jolloin on ollut pakko *opetella ampumaan älyn kanssa*. (riistalehti.fi, keskustelu, luettu 20.5.2012.)

Älyn kanssa esiintyy kaksi kertaa myös *lukea*-verbin kanssa. Toisessa ilmaus on *ajan ja älyn kanssa*. Molemmissa esimerkeissä kehoitetaan lukemaan älyn kanssa. Ilmausten merkitykseen sisältyy siis tieto, että lukemisen tulisi tapahtua huolellisesti.

- (93) Olet kenties vieläkin liian noviisi ymmärtämään tätä Bodomin juttua, mutta luepa hiukan lisää vaikka ETP nyt alkuun oikein **ajan ja älyn kanssa**, josko se siitä avautuisi. (murha.info, keskustelu, luettu 20.5.2011.)

(94) No toi valopuola just kiinnostais, jos menee lifaneihin. Mitä cdi boxeja tos on? Heitä hintaa muuten noilla kans !

Vastaus: Lue ilmoitus **älyn kanssa** muutamaan kertaan niin tajuat ehkä, että en ole myymässä sähkökomponentteja, vaan moottorin. (motot.net, keskustelu, luettu 20.5.2012.)

4.3 Luvan kanssa

Tässä luvussa käsittelem *luvan kanssa* -ilmausta, joka esiintyy SMS:ssa. Taulukossa 8 esitetään *luvan kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhemmissa aineistoissa *luvan kanssa* ei esiinny, mutta se on varsin yleinen sanomalehti- ja Internet-aineistoissani. Sanomalehti-esimerkeistä lähes kaikki ovat tapaa ilmaisevia ja Internet-esimerkeistä noin kaksi kolmasosaa ilmaisee tapaa.

Taulukko 8. *Luvan kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	0	0
Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	58	2	60
Internet	63	37	100

Karlsson (1995) on sijoittanut *luvalla*-adessiivin määritteellisiin adessiiveihin. Tässä ryhmässä tavan merkityksen edellytyksenä on määrite. Siten ilmaus on aina *jonkun luvalla*. SMS:n esimerkissä tapahtuma on suoritettu omalla luvalla.

Laukkukauppiaat *otivas siält* (tuvan orresta) **oma lupas kans leipää**. Rymättylä (SMS)

Alan yritykset toimivat *lääninhallituksen luvalla*. – Eino Ketola on *NKP:n keskuskomitean luvalla* päässyt tutustumaan keskuspuoluearkiston kokoelmiin. – *Kenenkähän luvalla* ne kaikki sielläkin olivat? (Karlsson 1995: 62.)

Karlssonin mukaan (1995: 62) *luvalla* on todettu vakiintuneeksi. Hän jatkaa: ”ja käsittääkseni

myös tapaa ilmaisevaksi, kun jotakin tehdään *jonkun luvalla*”. Tapaa ilmaisevaa merkitystä tukee myös se, että ilmaus esiintyy SMS:ssa.

Luvan kanssa ei esiinny Vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen tai klassikkokorpuksissa. Kielipankin sanomalehtikorpuksista keräämässäni aineistossa on 60 *luvan kanssa* -ilmausta, joista 58 on tapaa ilmaisevia ja 2 on esimerkin 95 kaltaista käyttöä. Merkitys ei ole niissä tapaa ilmaiseva vaan ’luvan suhteen’ ja luvalla viitataan konkreettiseen lupa-asiakirjaan.

- (95) Parhaillaan on tiukempaa **toisen luvan kanssa**. Pariskunta haluaisi rakentaa Metsä-Jurvaan vielä yhden talon eläkekodiksi, mutta kaupungin kaavoitusviranomaiset eivät ole vielä antaneet lupaa, koska uusi talo johtaisi tiiviimpään rakentamiseen kuin muilla haja-asutusalueilla on sallittu. (HySa 1997.)

Luvan kanssa -ilmauksen kehittyminen tapaa ilmaisevaksi on mahdollisesti alkanut konteksteissa, joissa lupa on ollut jokin kirjallinen asiakirja, yleensä lain vaatima. Esimerkissä 96 viitataan invalidien pysäköintilupakorttiin, esimerkissä 97 alkoholilupaan, esimerkissä 98 taksilupaan ja esimerkissä 99 hirvenkaatolupaan. Ilmauksen parafrasiksi käy useimmiten ’laillisesti’. Yhdessä esimerkissä (100) ne jopa esiintyvät yhdessä. Monissa tällaisissa esimerkeissä näkyy ilmauksen komitatiivinen merkitys. Ainakin esimerkissä 96 invalideilla oletetaan olevan lupa-asiakirja mukanaan.

- (96) Bussipysäkille *ei ole lupaa pysäköidä edes luvan kanssa* (HySa 1994, otsikko).
- (97) Vaatimuksen taustalla on Suomen alkoholijuomien vähittäismyyntimonopolin poikkeus, kotimaiset tilaviinit. Niitä *voidaan myydä luvan kanssa* viinin valmistuspaikan yhteydessä. (De 2000.)
- (98) Tulika-Takson markkinointijohtajan Jaanus Metsikin mukaan **luvan kanssa ajavilla** takseilla ei ole mitään asiaa laitakaupungin kuten Koplin ja Lasnamäen taksiasemille. Mafia kiusaa Volga-kuskeja, jotka eivät laita hanttiin yhtä hanakasti kuin Opel-kuskit. (HS 1995.)
- (99) Viime vuonna oli Ilomantsissa vielä 213 kaatolupaa. Tänä syksynä kunnan alueella *ei ammuta luvan kanssa* ainuttakaan hirveä. (Karj 1995.)
- (100) Pojat haluavat tehdä graffiteja laillisesti ja **luvan kanssa**. Meidän porukkamme on myös omatoimista. Pojat ovat kyselleet ja järjestäneet itse itselleen alikulkusiltojen maalauksia, kertoo Erola. (Karj 1991.)

Seuraava ryhmä ovat *luvan kanssa* -ilmaukset, joissa luvalla ei enää viitata mihinkään asiakirjaan, mutta lupa saadaan joltakin taholta. Luvanantaja voi olla viranomainen, jokin

auktoriteetti, ryhmä tai yksityishenkilö. Näissä ilmauksissa luvanantaja on hahmotettavissa, vaikka sitä ei olekaan eksplisiittisesti ilmaistu. Esimerkissä 101 luvanantajana voi nähdä viranomaisen, esimerkissä 102 tanssipartnerin ja esimerkissä 103 lasten vanhemmat.

- (101) Pitkin Tamperetta on monia alikulkutunneleita, jotka nuoriso *on maalannut oikein luvan kanssa*. Esimerkiksi Pispalassa, Ahjolan kohdalla, alikulkukäytävä on pysynyt melko puhtaana töherryksiltä juuri sen vuoksi. (AL 1999.)
- (102) Musiikki on tanssittavan melodista, haikeudella höystettyä. Siitähän suomalaiset yleensä pitävät, jotta *pääsevät* tanssilattialla *puristamaan* partneriaan **luvan kanssa**. (IL 1996.)
- (103) Perheiden pienimmät *saavat istua* sunnuntaina television ääressä oikein luvan kanssa, kun vietetään lasten kansainvälistä tv-päivää. Lasten ja lapsiperheiden etujärjestö Vesaisten keskusliitto korostaa, että perheiden tulisi kokea televisioelämykset yhdessä. (Ka 1998-1999.)

Luvanantajan eksplisiittisesti ilmaisevista lausekkeista *luvan kanssa* on kehittynyt ilmaisemaan yleistä hyväksyntää (101–103). Raja niiden ja edellisen ryhmän ilmausten välillä on liukuva. Aina ei voida määrittää, halutaanko ilmauksella viitata johonkin tiettyyn tahoon vai onko kirjoittajan intentiona ollut ilmaista yleistä hyväksyntää. Esimerkiksi edellä esitetyssä esimerkissä 103 luvanantajana voidaan nähdä vanhempien sijaan kulttuuriyhteisö, jossa vietetään lasten tv-päivää. Yleinen hyväksyntä määrittyy kulttuurisesti, ja koska esimerkkini ovat suomenkielisiä ja ne ovat suomalaisista sanomalehdistä tai Internet-sivuilta, kulttuuriympäristö on yleensä suomalainen. Esimerkki 106 poikkeaa tässä suhteessa muusta aineistosta. Siinä kyseessä on skotlantilainen tapa: Skotlannissa miehetkin saavat pukeutua hameeseen. Ilmausten parafrasiksi käy 'hyväksytysti'.

- (104) Leppävedellä *sai* lauantaina *luppoilla* oikein **luvan kanssa**. Tällöin vietettiin ensimmäistä Leppäveden Luppopäivää. Tapahtuman juuret ovat viime vuonna ensimmäistä kertaa järjestetyssä kyläpäivässä. Nyt kyläpäivä ristittiin Luppopäiväksi. (Ke 1999.)
- (105) Joulukuun muun muassa siitä kummaa aikaa, että silloin *saavat* aikuiset - oikein **luvan kanssa** - *valehdella* lapsille silmät ja suut täyteen. Pientä väkeä on myös lupa pelotella, kiristää ja uhkailla, eivätkä siihen puutu sen paremmin psykologit kuin sosiaalityöntekijät. (TS 1998.)
- (106) Suositeltiin jo hamekankaan ostamista, näiden pienten jobbausten vuoksi. Pitäskö muuttaa skotlantiin, siellä kun "hameetta" *saa pitää* ihan **luvan kanssa** ja kuuluu asiaan jopa miehillä. (kalamies.com, keskustelu, luettu 27.2.2008.)

Kuten edellisistäkin esimerkeistä huomaa myös *luvan kanssa* -ilmauksen yhteydessä esiintyvät usein intensitettipartikkelit *oikein* (101, 103, 104, ja 105) ja *ihan* (106). *Luvan kanssa* yhdistyy toisinaan myös *edes*-partikkeliin, jos lausekkeessa on kielteinen predikaatti (96). Se esiintyy myös vastakohtaisen *ilman lupaa* -ilmauksen yhteydessä (107). Esimerkeissä 108 ja 109 *ilman* jää täydentymättä. Lukija täydentäneen ilmauksen luontevammin mielellään *ilman lupaa* kuin *?ilman luvan kanssa*.

(107) Onko eri asia *ottaa puolison rahapussista rahaa ilman lupaa* kuin **luvan kanssa** tai ainakin asiasta mainiten..? (tukiasema.net, keskustelu, luettu 27.2.2008.)

(108) 17.55. Käännös Heinola - Lahti-tielle. Pikainen tiedustelu kertoo, että töidensä laiminlyöjiä riittää. Molemmat kaksi ensimmäistä gallupin kohteesta kertoo, että he *livistivät matkaan* kesken työpäivän, toinen **luvan kanssa**, toinen ilman. (KeSu 1999.)

(109) Viimeiseksi jääneessä elokuvassaan Lohikäärmeen kidassa (Enter the Dragon, 1973) Lee soluttautuu huumekonnän bisneksiin taistelueksperttien kisan kautta. Siten sankari *pääsee nujakoimaan* sekä **luvan kanssa** että ilman, päälle vilpillä käyvien pahisten takia (AL 1999.)

Luvan kanssa esiintyy usein sallimista ilmaisevien modaaliverbien *saada* (n=22), *voida* (n=5), ja *päästä* (n=7) kanssa. *Luvan kanssa* esiintyy myös modaalisten liittomuotojen kuten *on luvallista* (n=1), *on mahdollisuus* (n=2) ja *ei ole lupaa* (n=1), *olisi tarjolla* (n=1) kanssa. *Tehdä*-verbi esiintyy aineistossani neljä kertaa, joista kolme liittyy graffitin tekemiseen. Muita ilmauksen kanssa esiintyviä predikaatteja ovat mm. *on maalannut*, *sovelletaan*, *on mennyt*, *uhkaavat*, *tuodaan*, *on vallannut*, *livistivät matkaan*, *ovat uponneet muistoihin*, *ovat hyvällä asialla*, *häipyvät*, *spammaa*, *lorvailen*, *tekstittää*. Kukin esiintyy aineistossani kerran. On todennäköistä, että *luvan kanssa* on esiintynyt ensin sallimista ilmaisevien verbien kanssa, minkä jälkeen se on laajentunut muihin käyttökonteksteihin. Ilmauksen merkitys on kuitenkin jokseenkin sama niin aiemmissa kuin myöhemmissäkin konteksteissa.

Aineistossani ei ole yhtään ilmausta, jossa luvanantaja olisi ilmaistu eksplisiittisesti. SMS:n esimerkissä on kuitenkin *oma*-määrite³³. Tein 7.5.2011 Google-haun ”oman luvan kanssa” ja sain 109 osumaa. Lähes kaikki osumista ovat tutkimieni ilmausten kaltaisia finiittiverbillisiä lausekkeitä. Haut ”sinun luvan kanssa” ja ”sun luvan kanssa” tuottivat molemmat yhden osuman. On siis mahdollista, että *luvan kanssa* -ilmaisuun liittyy määrite.

³³ Myös *omin luvun* -instruktiivia käytetään samalla tavoin kuin *oman luvan kanssa* tai *omalla luvalla* -ilmauksia. Se vaikuttaa Google-hakutulosten perusteella vakiintuneelta. 7.5.2011 Google antoi 42 700 osumaa.

Koska persoonapronominit voivat olla määritteinä, on mahdollista että määritteinä voi olla myös yleisnimiä ja erisnimiä. Esimerkiksi ”Äidin luvan kanssa” -haku tuotti kolme osumaa ja ”miehen luvan kanssa” kaksi.

Erikoista on, että myös *luvalla* näyttäisi esiintyvän ilman määritettä. Hypoteesinani oli, että *luvalla*-adessiivi vaatisi aina määritteen, joka ilmaisee kenen luvalla jotakin tapahtuu. Ainakin seuraava esimerkki kuitenkin viittaa siihen, ettei hypoteesini pidä paikkaansa. Kovin yleiseltä käyttö ei kuitenkaan vaikuta hakutulosten selailun perusteella. Onko mahdollista, että *luvan kanssa* siirtää määritteettömyytensä adessiiville?

- a. Onko toisen puolesta allekirjoittaminen sallittua *luvalla*? Olisi kiva saada jotain lakipykälää aiheesta.

Ainakin toistaiseksi vaikuttaa vielä siltä, että *luvalla*-adessiivilla on kiinteämpi suhde määritteeseensä. Ja koska näin on, sillä on löyhempi yhteys verbiin. Esimerkiksi luvun alussa esitetyn Karlssonin esimerkin jäsenitys on: [Eino Ketola] [on] [NKP:n keskuskomitean luvalla] [päässyt tutustumaan] [keskuspuoluearkiston kokoelmiin].

Ovatko *luvalla* ja *luvan kanssa* sitten tapaa ilmaisevia? Monien ilmausten parafrasiksi käyvät joko *laillisesti* tai *hyväksytysti*, jotka ovat tavan *-sti*-adverbin ilmentymiä. Niitä voidaan kysyä *miten-* tai *millä tavalla*-kysymyksellä. Määritteen sisältävän lausekkeen kysymykseksi sopii paremmin *kenen luvalla*. Entä millainen on *luvan kanssa* -ilmauksen merkitysatkumo?

On mahdollista, että *luvan kanssa* on syntynyt analogisesti eli ottanut mallia muilta *kanssa*-ilmauksilta. Todennäköisesti sen syntyyn vaikuttaa myös *luvalla*-adessiivi, jolla on ollut jo lähellä tavan ilmaisia oleva merkitys. Ilmauksen merkityksen muutos on todennäköisesti alkanut konteksteista, joissa lupa on ollut jokin konkreettinen asiakirja. Komitatiivisen ’jollakulla on lupa mukanaan’ merkityksen jälkeen ilmaus on alkanut merkitä myös ’luvallista, ’laillista’ ja viimeiseksi ’hyväksyttävää’. ’Luvan mukana oleminen’ on laajentunut ja ilmaus on alkanut merkitä ’permissiivisyyttä’. Ilmauksen taustalla näkyy siis komitatiivisuus. Entä kieliopillistumispolun seuraava vaihe; voidaanko lupa nähdä välineenä?

Luvan voi hyvinkin ajatella olevan väline, joka sallii jonkin tietyn toiminnon varsinkin kun ilmausten taustalla on konkreettinen lupa-asiakirja kuten esimerkeissä 97-100. Yleistä hyväksyntää ilmaisevien lausekkeiden taustalla välineen merkitys ei tule esiin. Ne ovat siis ehkä selvemmin tapaa ilmaisevia. *Luvan kanssa* -ilmausta voitaneen joissakin tapauksissa pitää keinon ilmaisevana. Olen kuitenkin vakuuttunut, että *luvan kanssa* -ilmauksella on

paikkansa tutkielmassani muiden tapaa ilmaisevien kanssa ilmausten joukossa. Se ei ehkä ilmaise prototyyppistä tapaa, vaan se on monien merkitysten rajalla. Myös muut tutkijat ovat kuitenkin pitäneet sitä jossain määrin tapaa ilmaisevana, koska se on SMS:ssakin luokiteltu tapaa ilmaisevaksi.

4.4 *Kiireen kanssa*

Tässä luvussa käsiteltävä *kiireen kanssa* on muunnettu Karlssonin *kiireellä*-adessiivista. Karlssonin mukaan jälkimmäinen on usein ehdotettu korvattavan *kiireesti*-adverbilla. Hän on kuitenkin havainnut, että *kiireellä* sisältää joskus ajatuksen, että jotakin tapahtuu liian nopeasti, jopa hosuen, eikä *kiireesti*-adverbilla ole samaa merkitystä. (Karlsson 1995: 36–37.) Myös *kiireen kanssa* -ilmaus saa joskus ’liian nopeasti’ -tulkinnan.

Taulukosta 9 näkyy *kiireen kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhimmissa aineistoissa sitä ei esiinny ja sanomalehtiaineistossakin on vain yksi tapaa ilmaiseva muoto. Internet-aineistossa taas yli puolet ilmauksista ovat tapaa ilmaisevia.

Taulukko 9. *Kiireen kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	0	0
Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	1	6	7
Internet	53	47	100

Sanomalehtiaineistossani on vain yksi *kiireen kanssa* -ilmaus, jonka olen luokitellut tapaa ilmaisevaksi. Ilmaukseen liittyvä *hakea*-verbi on mielenkiintoinen. Se mahdollistaa vain muutaman tekemisen tavan ilmauksen: esim. *hae nopeasti, kiireesti/kiireellä, äkkiä, juosten*; ei kuitenkaan *hae ?kiemurrellen, ?hypäten, ?iloisesti*.

(110) Kirja on todella painotuore. Painotyö viivästyi, mutta kyläkirja saatiin kuin

saatiinkin joulumyyntiin. 350 kappaleen painos haettiin **kiireen kanssa** perjantaina pohjalaisesta kirjapainosta. (Karj 1992.)

Esimerkkiä 111 en ole luokitellut tapaa ilmaisevaksi. Ilmaus on kuitenkin resiprookkinen: työ on tehty kiireen kanssa kilpaillen, eli kiire on kilpailun toinen osapuoli. Tämän tyyppisistä konteksteista ilmauksen merkityksenmuutos on todennäköisesti alkanut.

- (111) Kiire rasittaa. Se myös turhauttaa, sillä **kiireen kanssa** kilpaa tehty työ ei tyydytä ammatillisesti. Olisi oikein mukava saada tutustua potilaan asiaan tarkemmin, kuin nyt pystyy, hän pohtii. (Karj 1997.)

Internet-aineistossani on useampi selvemmin tapaa ilmaiseva esimerkki. Predikaatteina tapaa ilmaisevissa ilmauksissa on mm. liikeverbit *mennä* (3), *tulla* (1), *lähteä* (1) ja *liikkua* (1), pistäytymistä ilmaiseva *käydä* (1), tekemistä ilmaisevat *tehdä* (6) ja *hoidella* (1) ja lisäksi monia yksittäisiä verbejä, jotka eivät helposti istu mihinkään luokkaa, kuten *retuuttaa* (1), *ajella* (1), *juoksettaa* (1), *nostaa [rahaa]* (1), *tuhota* (1), *kerätä [tietoa]* (1).

Ilmauksissa, joissa on *mennä*-verbi tai muu liikeverbi, näkyy taustalla komitatiivinen merkitys. Aineistossani on paljon liikeverbejä, on *mennä*, *sännätä*, *liikkua*, *luikahtaa menemään*, *painella puolijuoksua*, *lykkiä*, *retuuttaa*, *lähteä* ja *käydä*. Mitään yksittäistä liikeverbiä ei käytetä eniten, vaan ilmauksen kanssa käytetään monia eri verbejä. Muita verbejä ovat *päätä puhkoa*, *ajella*, *juoksettaa*, *nostaa rahaa*, *mennä pilalle*, *mennä naimisiin*, *olla yhteydessä*, *sepittää*, *syödä*, *tuhota*, *kerätä tietoa*, *toimittaa*, *kyläillä*, *toimia*, *ostaa*, *purkaa*, *kiiruhtaa hakea*, *sitaa*, *poimia* ja *kyhätä*. Yleisin ilmauksen yhteydessä käytetty verbi on kuitenkin *tehdä*-verbi. Ilmaukset, joissa on *tehdä*- tai muu teko-verbi (*hoidella*, *toimia*), ovat prototyyppisempiä tavan ilmauksia kuin liikeverbin sisältävät ilmaukset. Esimerkit 112 ja 113 ovat esimerkkejä liikeverbin sisältävistä ilmauksista ja esimerkit 114–116 *tehdä*-verbin sisältävistä ilmauksista.

- (114) alkoa pitää saada 1-2 kertaa viikossa, joskus oikein **kiireen kanssa** *menen* päivällä kauppaan kun töistä pääsen. mutta ilmankin voin olla ja ollut vuosia juomatta. nyt ruvennut ottamaan 1-2 kertaa viikossa jos ei lapset kotona. (kaksplusperhe.fi, keskustelu, luettu 23.3.2010.)

- (115) Pohjoiseen *ei kannata sännätä* **kiireen kanssa**, sillä välimatkat ovat yllättävän pitkiä. Bussimatka pääkaupungista Chihuahuahan kestää yli 18 tuntia. Kun siihen lisää neljä tuntia, on perillä kanjonikaupunki Creelissä. (karjalainen.fi, verkkoartikkeli, luettu 23.3.2010.)

- (116) 144 pinnaan karahdin. Sellasta se on, kun **kiireen kanssa** *tekee* [älykkyystestin

tekemisestä]. Kyllähän mä muuten..... ::) ::) (volvolandia.com, keskustelu, luettu 23.3.2010.)

(117) vaihteiston kuve pelkääjän puolelta märkä öljystä, voi p*ska , tutkittava ja vissiin tuollekin tehtävä jotain, mielummin nyt kuin **hädän ja kiireen kanssa** myöhemmin. (volvolandia.com, keskustelu, luettu 23.3.2010.)

(118) Kantapään kautta oppii parhaiten. Ainakin sen ettei **kiireen kanssa** kannata tehdä. (web.me.com, keskustelu, luettu 23.3.2010.)

Esimerkit 119 ja 120 ovat esimerkkejä siitä, kuinka runsasmuotoista *kiireen kanssa* -ilmauksen käyttö on.

(119) Tuntui tosi pahalta katsoa miten kaunis koti revittiin vanhusten alta ja *tuhottiin* oikein **kiireen kanssa** - ennen kuin mikään taho ehti heidän puolelleen ja taloa pelastamaan - ja paha oli myös nähdä poliisien ja sosiaali-ihmisten retuuttavan avutonta vanhaa naista ja pidättelevän häntä puutarhakeinussa kuin häpeäpaalussa. (Internet 18.8.2010.)

(120) – **Hirveän kiireen kanssa** *piti painella puolijuoksua* luennoille sinne ja takaisin Yliopistonmäelle (Internet 18.8.2010).

4.5 Tunteen kanssa

Tässä luvussa käsittelen *tunteen kanssa* -ilmausta, ja kuten mainitsin jo luvussa 4.2.2 Karlssonin adessiiveissa esiintyy *tunteella*-muoto. Taulukossa 10 esitetään *tunteen kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistossani. Vanhassa kirjasuomessa, varhaisnykysuomessa ja klassikkokorpuksessa sitä ei esiinny. Sanomalehdissä esiintyy 9 muuta ilmausta ja Internetissä esiintyy 11 tapaa ilmaisevaa ilmausta sekä 89 muuta.

Taulukko 10. *Tunteen kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	0	0

Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	0	9	9
Internet	11	89	100

Tunteen kanssa esiintyy 9 kertaa sanomalehtikorpuksessa muuna kuin tapaa ilmaisevana. Kaksi näistä ilmauksista on *olla tekemistä x:n kanssa* -tyyppiä (esimerkki 121). Esimerkki 122 on tyyppiä *olla ristiriidassa x:n kanssa*.

(121) Ajatuksessani on jotain epäloogista, mutta ilmeisesti äidinkielellä opituilla runoilla, olkootkin käännöksiä, ja runoilijan suomalaisuudella on tekemistä **tunteen kanssa**. (AL 1999.)

(122) Lainsäädäntötyössä on mietittävä, miten oikeuden sisältö määritellään silloin kun lakeja kirjoitetaan. Joskus tuntuu, että yksittäinen laki ja sen suoma oikeus on ristiriidassa ihmisten sisällä olevan oikeudenmukaisuuden **tunteen kanssa**, Nikula arvioi. (HySa 1997.)

Internet-aineistossani esiintyy 11 tapaa ilmaisevaa *tunteen kanssa* -ilmausta. Ilmausten luokittelu oli hankalampaa kuin muiden tapaa ilmaisevien kanssa-ilmausten, mikä kertoo siitä, ettei ilmaus ole yhtä vakiintunut. Suurin osa aineistoni ilmauksista on resiprookkisia *kamppailla* tai *painiskella jonkin tunteen kanssa* (esimerkki 123) -tyyppisiä ilmauksia.

(123) Olen viime aikoina *painiskellut erillisyyden tunteen kanssa*. Täällä kun ei ole ihan samanlaista sosiaalista verkostoa kuin Suomessa ja olo tuntuu välillä jotenkin turvottomalla ja epävarmalta. (leenukainen.livejournal.com, blogiteksti, luettu 13.5.2012.)

Esimerkki 124 on kiinnostava rajatapaus. *Kärvistellä*-verbin voi hahmottaa resiprookkiseksi, *kärvistellä tämän tunteen kanssa*, mutta ilmauksen merkitys on 'näin tuntien'. Ei ole selvää, onko ilmaus tapaa ilmaiseva.

(124) Mies ei halua toista lasta ihan vielä joten saa nähdä miten kauan saan *kärvistellä tämän tunteen kanssa* vai meneekö ohi itsestään. (perhekerho.net, keskustelu, luettu 13.5.2012.)

Suurin osa *tunteen kanssa* -ilmaukseen liittyvistä predikaateista on *elää*-predikaatteja. Muita predikaatteja ovat *kulkea, mennä nukkumaan, soveltaa ja kituuttaa*.

- (125) Miten **tämän tunteen kanssa** voi elää? Sydän murtuu esikoisen puolesta... Lapset ovat 3v ja 2v. Mulla ei jostain syystä kestä hermo esikoisen kanssa, vaikka hän on kaikinpuolin mukava lapsi. (meidänperhe.fi, keskustelu, luettu 13.5.2012.)
- (126) Alkuperäinen impulssi, esimerkiksi tunne omasta alemmuudesta toisiin ihmisiin nähden, koetaan epämiellyttävänä. Terve ego pyrkii tiedostamaan tämän, *elämään tuon tunteen kanssa* ja ehkä tekemäänkin asialle jotain henkilökohtaisen kasvun avulla. (ellit.fi, artikkeli, luettu 13.5.2012.)
- (127) Viikon aikana paino tippunut 400g. Kai tässä pitää laskea kalorit 1300kcal, että laihtuu... Vaikealta tuntuu, kun 1600kcal *joutuu menemään nälän tunteen kanssa* nukkumaan. (kiloklubi.fi, keskustelu, luettu 13.5.2012.)
- (128) Paasto ei nykypäivänä tarkoita enää *kituuttamista nälän tunteen kanssa*. Detox-kuurilla keho ja mieli puhdistuvat oikeanlaisen ravinnon ja elämäntapavalintojen avulla. Mukaan mahtuu paljon myös kotimaisia marjoja ja kasviksia. (hannaskytta.fi, blogiteksti, luettu 13.5.2012.)

Esimerkkien 127 ja 128 merkitys on 'nälkäisenä'. Olen luokitellut ne tapaa ilmaiseviksi, vaikka tavan merkityksen voinee kyseenalaistaa. Ne voisivat ilmaista myös abstraktin tunteen omistamista. Kaikissa esimerkeissä tunteen kanssa saa jonkin määritteen. Ilmaukset ovat siis tyyppiä *x:n tunteen kanssa*.

4.6 *Ilon kanssa ja riemun kanssa*

Tässä luvussa käsittelen *ilon kanssa* ja *riemun kanssa* -ilmauksia. Taulukossa 11 esitetään *ilon kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistossani. Vanhassa kirjasuomessa esiintyy 48 tapaa ilmaisevaa *ilon kanssa* ilmausta, mikä on huomattavaa, sillä määrä on poikkeuksellisen suuri muihin tapaa ilmaiseviin *x:n kanssa*-ilmauksiin verrattuna. Varhaisnykysuomessa esiintyy kolme tapaa ilmaisevaa *ilon kanssa* -ilmausta. Klassikkokorpuksessa ei esiinny yhtään tapaa ilmaisevaa *kanssa*-ilmausta, mutta siellä on yksi resiprookkinen ilmaus. Internet-aineistossani esiintyy 11 tapaa ilmaisevaa *ilon kanssa*-ilmausta.

Taulukko 11. *Ilon kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
------------------	------	------

Vanha kirjasuomi	48	4	52
Varhaisnykysuomi	3	0	3
Klassikot	0	1	1
Sanomalehdet	1	2	3
Internet	11	89	100

Ilolla-adessiivi esiintyy Göran Karlssonin tutkimuksessa. Hänen mukaansa se on esiintynyt tavan adverbiaalina ainakin 1800-luvun puolivälistä alkaen (1995: 34.) *Ilon kanssa* esiintyy vanhan kirjasuomen korpuksessa 54 kertaa. Määrä on poikkeuksellisen suuri muihin tapaa ilmaiseviin *kanssa*-ilmauksiin verrattuna. Ilmauksen kanssa esiintyviä predikaattiverbejä ovat *mennä, valaista, kuulla, ylösnousta, odottaa, sanoa, palvella, lyödä rumpua, huutaa, tehdä, harjoittaa laupiutta, vastaanottaa ja ottaa vastaan, iloita, kärsiä, erota, ruveta, palata, keretä, antaa, ilmestyä, saattaa, pitää juhla, kuolla, nähdä, lähteä, nousta, saattaa, korjata, ylösherättää, saattaa taivaaseen ja ammeltaa*.

(129) Auita minua ijancaikinen Jumala / ette mine caiki wastoinkieumiset /
pijnat / ia kiwut / kieuhyys / ja saijraus / häpije / ia pilca / ia mös coleman
madhaijsin sinun tedhes mielellen ia kerssiwelliseste / aijallani kerssisin / ia
eij waijuoin kerssiwelliseste / mutta mös **ilon cansa**/ (Agricola 1500-luku.)

(130) Anna meille sydhemellinen lepo ia rauha / ette me **ilon cansa**_madhaijsim
sinun domiotas odhotta. (Agricola 1500-luku.)

(131) JA Dawid sanoi Lewitain päämiehille / että he asetaisit heidän weljistäns
weisaita / harpuilla / Psaltareilla / candeilla / ja Cymbaleilla / nijn että he
olisit cuultut weisawan corkialla änellä **ilon cansa**. (Biblia 1642.)

Varhaisnykysuomessa esiintyvän esimerkin predikaattina on *ilmestyä*. Sama esimerkki esiintyy Internet-aineistossani (esimerkki 134). Kyseessä on kansanperinteeseen lukeutuva runo.

(132) Se kuuluu näin: Kevät keickuen tuleepi, **Ilon kanssa** ilmestypi; silloin
monda metzämiestä, Somaisinda soidinmiestä Suxen päällä soutelepi,
Ennakolla ennättäpi Metzäin eläinden edulle, Soittavaisten soittimille;
Silloin kaicki kalamiehet Paatin päälle pyytelevät, Verkot vetehen vetävät,
Heinicköhön heittelevät" j. n. e. 2)

Klassikkokorpuksessa on yksi *ilon kanssa* -ilmaus, jonka merkitys on resiprookkinen.

- (133) Kuinka hän punastuu ja kuinka hän katsoo, ja kuinka hän on niin iloissaan, kun saa asiansa toimitetuksi, ettei muista edes kiittääkään, vaan juoksee kuin **sen ilonsa kanssa** kilpaa takaisin. (Linnankoski 1905.)

Internet-aineistossani on 11 tapaa ilmaisevaa *ilon kanssa* -ilmausta. Kolme niistä esiintyy *veisata*-verbin kanssa. Muita predikaatteja ovat *ilmestyä*, *sujua*, *loppua*, *toivottaa*, *tulla*, *tulla vahvistetuksi* ja *juosta*. Tekstit ovat uskonnollissävyytteisiä tai runomuotoisia. Ilmaus on siis nykykielessä vanhahtava.

- (134) Kevät keikkuen tuleepi, **Ilon kanssa** ilmestyypi; (wikisource.org, runo, luettu 15.9.2011)

- (135) Ja vahvistetuksi tulisitte kaikella voimalla, hänen kunniansa väkevyyden jälkeen, kaikkeen kärsivällisyyteen ja pitkämielisyyteen **ilon kanssa**. (finbible.fi, uskonnollinen teksti, luettu 15.9.2011.)

Taulukossa 12 esitetään *riemun kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhassa kirjasuomessa esiintyy 9 tapaa ilmaisevaa *riemun kanssa* -ilmausta ja Internetissä 5. Muissa aineistoissa ei esiinny *riemun kanssa* -ilmausta.

Taulukko 12. **Riemun kanssa** -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	9	0	9
Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	0	0	0
Internet	5	95	100

Riemun kanssa esiintyy tapaa ilmaisevana 9 kertaa vanhan kirjasuomen aineistossa. Ilmauksen kanssa esiintyviä predikaattiverbejä ovat *viedä*, *tulla*, *seisoo*, *toivottaa*, *veisata*, *ottaa*, *sisälle viedä*, *sanoa* ja *eritä*. Seuraavat kaksi esimerkkiä ovat tyypillisiä esimerkkejä tapaa ilmaisevasta *riemun kanssa* -ilmauksesta. Jälkimmäisessä ilmaukseen liittyy *ilon kanssa* -ilmaus.

(136) Simeon se wanha / Otti piscu Pildin parmoins / *Sanoi **ratk riemun kanssa*** : HERra pääst minua tääld armois / Näimbän Christuxen HERran / Minun autuun / aino turwan / Sinull Kijtos monin kerran / Nyt tänä etc. (Uusi suomenkielinen virsikirja 1701.)

(137) Jongantähden hän myös nyt nijden Taiwallisten Zeraphim / ja Jumalan Engelitten cansa / cunnian ja woiton wirttä saa suuren **ilon ja riemun kanssa** *weisata* : Pyhä / etc . \$Esa . 6:3 . \$ Tästä on myös wielä caikille meille / jotca täsä murheen laxos eläm / suuri lohdutus. (Ruumissaarnoja 1600-luku.)

Riemun kanssa ei esiinny yhtään kertaa tapaa ilmaisevana varhaisnykysuomessa, klassikkokorpuksessa eikä sanomalehtiaineistossani. Internet-aineistossani esiintyy 5 tapaa ilmaisevaa *riemun kanssa* -ilmausta. Muista kuin tapaa ilmaisevista ilmauksista useat tarkoittivat koiran erisnimeä – *Riemun kanssa*.

(138) En piereskele. Tai jos pääsee niin pääsee mutta en mitenkään tee pieruistani mitään erityistä sirkusnumeroa. Ja olen koittanut lapsillekin opettaa miten röyhtäily/piereskely ei kuulu niihin tapoihin mitä viitsii katsella/kuunnella **erityisen riemun kanssa**. Onneks meillä ei mieskään saa viihdettä pieruista. (kaksplus.fi, keskustelu, luettu 21.5.2012.)

(139) Ensimmäisenä vuotena, S korvaa pehmeän C:n. Varmasti tämä saa valtion virkamiehet hyppimään **riemun kanssa**. Kova C korvataan K:lla. Tämän pitäisi vähentään hämmennystä ja näppäimistöt tarvitsevat yhden kirjaimen vähemmän. (homokaasu.org, keskustelu, luettu 21.5.2012.)

4.7 *Itkun kanssa ja naurun kanssa*

Tässä luvussa käsittelen SMS:ssakin esiintyviä *itkun kanssa* ja *naurun kanssa* -ilmauksia.

- a) Lapset **itkun kans** aina tulivat ulukua kun oli kylmä ilma. Pattijoki
- b) Taesto **naurun kansa** isttuov vällötti vieressä. Suomussalmi

Taulukossa 12 esitetään *itkun kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Tapaa ilmaiseva *itkun kanssa* on varsin yleinen Internet-aineistossani, harvinainen sanomalehtiaineistossa, varhaisnykysuomen aineistoissa ja klassikkokorpuksessa sitä ei esiinny ja vanhan kirjasuomen aineistoissa se esiintyy vain kerran.

Taulukko 12. *Itkun kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjjasuomi	1	1	2
Varhaisnykysuomi	0	0	0
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	7	0	7
Internet	82	18	100

Itkun kanssa esiintyy vanhassa kirjjasuomen aineistossa kaksi kertaa, ja toinen ilmauksista on tapaa ilmaiseva, toinen on merkitykseltään 'itkun suhteen'. Tapaa ilmaisevassa ilmauksessa predikaattina on *valittaa*.

- (140) Käwi se asia Uskollisten ystäwiten sydämen Läpitze / ja monen surulisexi saattoi / jotca hänen Cuolematans **itkun cansa**_walitit / josta mös teidän omas sydämessän sanomatoim ja sammumatoim suru maka. (Ruumissaarnoja 1600-luku.)

Itkun kanssa esiintyy tapaa ilmaisevana 7 kertaa sanomalehtiaineistossani ja *naurun kanssa* yhden kerran. *Itkun kanssa* -ilmauksen kanssa esiintyviä predikaatteja ovat *pitää jättää, lähteä, pelata, ottaa käyttöön, syödä, ammentaa ja hoputtaa*.

- (138) Partio muistaa, miten Otto *piti jättää* yksivuotiaana tarhaan **itkun kanssa**. (Ka 1998-1999.)
- (139) Ensimmäisen 10-15 vuoden aikana lomalta takaisin tänne Ruotsiin *lähdettiin* aina **itkun kanssa**. Vaikka nyt itkut ovat lieventyneet, niin kyllä äiti vieläkin kyselee, että milloin sinä Markku tulet takaisin, Plaketti kertoo. (Ka 1998-1999.)
- (140) Koska vainot Kosovossa eivät ole loppuneet, mummi **itkun kanssa** jo *hoputti* ystävääni lapsineen palaamaan Suomeen turvaan. Nyt mummi voi olla levollisin mielin, kun on voinut tavata pakolaisensa. (Karj 1994.)

Internet-aineistossani *itkun kanssa* esiintyy tapaa ilmaisevana 82 kertaa. Erityispiirteensä voidaan mainita, että monissa tapaa ilmaisevissa *itkun kanssa* ilmauksissa ei ole kyse siitä, että lauseen subjekti itkee. Esimerkeissä 138 ja 141 puhutaan itkevästä lapsesta eikä

itkevästä äidistä. Yhteys verbiin on siis löyhempi kuin muissa tapaa ilmaisevissa *itkun kanssa*-ilmauksissa.

- (141) Tassuttelu ei auta. Unilaulu ei auta. Uneen imetys ei auta. Sänkyyn jättäminen ei auta. Kokeiltu on jopa rattaissa ulkona yöuneen nukutus; ei auta. Sylissä tai kantoliinassa *kannetaan itkun kanssa*, kunnes on niin väsy, ettei pysty unta vastaan taistelemaan. Puoliunessa kun laskee sänkyyn, niin pidämme vielä kättä selän tai kyljen päällä että uni jatkuu myös sängyssä. (helistin.fi, keskustelu, luettu 21.5.2012.)

Taulukossa 14 esitetään *naurun kanssa* -ilmauksen esiintymät aineistoissani. Vanhassa kirjasuomessa esiintyy yksi tapaa ilmaiseva ja yksi resiprookkinen ilmaus. Sanomalehdissä esiintyy kaksi tapaa ilmaisevaa ja kaksi muuta ilmausta, jotka ovat *vuorovirttä naurun kanssa* (esimerkki 143). Internet-aineistossani esiintyy 43 tapaa ilmaisevaa ilmausta eli lähes puolet tutkituista sadasta ilmauksesta ovat tapaa ilmaisevia. On kiinnostavaa verrata *naurun kanssa* -ilmausten esiintymämäärää *itkun kanssa* -ilmauksen esiintymismäärään. Määrä on puolet pienempi; suurin osa tutkituista *itkun kanssa* -ilmauksista oli tapaa ilmaisevia.

Taulukko 14. *Naurun kanssa* -ilmausten esiintymät aineistoissa.

	Tapaa ilmaisevat	Muut	Yht.
Vanha kirjasuomi	0	0	0
Varhaisnykysuomi	1	1	2
Klassikot	0	0	0
Sanomalehdet	2	2	4
Internet	43	57	100

Varhaisnykysuomessa esiintyy yksi muu (142) ja yksi tapaa ilmaiseva *naurun kanssa* -ilmaus. Jälkimmäisessä on predikaattina *nauttia* (143).

- (142) Hänen huutonsa sekautui vierasten **naurun kanssa**

- (143) Suomen miehet, suuret, pienet, Vaimot, Lapset leipomahan, **Naurun kanssa** nauttimahan Armo-lahjan laupiuutta. (TVS 1820.)

Sanomalehtiaineistossani esiintyy kaksi esimerkkiä, jotka ovat *vuorovirttä naurun kanssa* (esimerkki 144) ja kaksi tapaa ilmaisevaa *naurun kanssa* -ilmausta. Esimerkissä 145 on kyse lasten pelastusharjoituksista vaarallisten kevätjäiden varalta. Siinä predikaattina on *saa pelastaa*. Toisessa ilmauksessa predikaattina on *mennä*. Ilmauksen taustalla näkyy komitatiivisuus. Nauru rinnastetaan konkreettisiin tuomisiin eli pelastettaviin lapsiin.

(144) Miten mahtuukin niin monta ihmistä niin hyvin toisiaan liki penkeille ja jakkaruille hartaaseen **vuorovirteen naurun kanssa**. Miten paljon irtoaakaan iloa yksistä arpajaisista ilman rahaa ja voitoista, jotka ovat sipulipussi, sisuaski ja lohdutuspalkintona lyijykynä. (KeSu 1999.)

(145) - Kun **naurun kanssa** saa pelastaa, jäävät tärkeimmät asiat vankimmin mieleen, Grönlund uskoo . (AL 1999.)

(146) Onko kukaan koskaan tuonut vanhainkotiin tuomisina mukavaa kasku - tai juttukirjaa? Moniko vierailija tuo naurun tullessaan ja jättää hymyn lähtiessään? Eikö vanhuksen luo mennä enemmän maailman huolien kuin iloisen **naurun kanssa**? (Karj 1991.)

Internet-aineistossani esiintyy 43 tapaa ilmaisevaa *naurun kanssa* -ilmausta. Ilmauksen kanssa esiintyy monenlaisia predikaatteja. Ne ovat *sanoa, lukea, pieraista, muistella, lytätä, nauttia, katsoa, katsella, kääntyä, nousta, syödä, plussata, jatkaa, heittää takaisin, työntää, tehdä, saada, kysyä, päästä sisälle, ottaa, kertoa, olla, tulla, rehottaa, muistaa, juosta, nousta ylös, hersyä, päästää, pöllähtää, pärjällä, purkaa, selittää, kuvailla ja aukaista*. Esimerkeissä esiintyvät predikaatit *sanoa* (146) ja *lukea* (147).

(146) jotain hauskaa sattui viime yönä. olin kuulemma ottanu jalallisen pöytälampun unissani käteen ja sitä alkanut vispaamaan. näin vaimoke *sanoi* aamulla **kovan naurun kanssa**. näin jotain ihanaa kalastusunta (perhokalastajat.net, keskustelu, luettu 14.9.2011)

(147) Joulutuli, joulutuli, Reetta tuli, Reetta tuli (yhyy ;__;) alennusmyynnit tuli, rahat meni. Tai ei ihan niinkään mutta ihan liikaa kaikkea turhaa. Joululahjapostausta en jaksa kasata, koska iso osa meidän joululahjoista oli joko rahallisia tai syötävää. Vanhemmat yllätti lupauksella maksaa keikkamatka. Oli ehkä mieluisin lahja. **Naurun kanssa** tuli luettua vanhempien tekemää lahjakorttia. On ne aika ihania.

Esimerkki 148 on jo lähes rajatapaus. Siinä predikaattina on *olla* ja predikatiivina *hysterinen naurun kanssa*. *Olla naurun kanssa* lähenee merkitykseltään omistamista. Kyseessä olisi siten abstraktin tunnetilan omistaminen.

- (148) Tällä kertaa *olin* lähes hysteerinen **naurun kanssa**, vaikka ajatus ja kognitiiviset toiminnot kulkivat miten pitikin. Tajusin kyllä olevani hysteerinen, eikä se estänyt mitään, pystyin esittämään oireeni ja analysoimaan oloani ja vaihtoehtoja. Mutta en voinut hillitä itseäni hihittelemästä ääneen niinkin hauskalle asialle kuin ehkä sydäninfarkti tai rytmihäiriö. (karppaus.info, keskustelu, luettu 14.9.2011.)

4.8 Muita tapaa ilmaisevia *x:n kanssa*-ilmauksia

Kaikki löytämäni genetiivitäydennykset eivät mahtuneet analysoitaviksi tähän tutkimukseen, joten mainitsen ne tässä luvussa ja teen niistä joitakin havaintoja.

Huudon kanssa ja *hymyn kanssa* -ilmaukset ovat samankaltaisia kuin edellisessä luvussa käsitellyt *itkun* ja *naurun kanssa* -ilmaukset. Ne ovat tunnetilan ilmaisuja, jotka kuitenkin ilmenevät konkreettisena ruumiintoimintona. Esimerkissä 149 ilmauksen verbi on mainittu jo edellisessä lauseessa. Esimerkissä 150 on *tarjoilla*-verbin TU-partisiippi.

- (149) Eli: miten saan 3mm plugin pois? Väkisin **huudon kanssa**?
Sivuleikkurilla riskillä ja peläten että korvalehteenkin lähtee mukana?
Miten saan ees vähän kivuttomammin venytettyä toista korvalehteä?
Rasvaahan oon aina laittanu ihan reilusti. (wormz.org, keskustelu, luettu 13.10.2011.)
- (150) Jos on tunteettoman kylmä eikä välitä rouvien sydämentykytyksistä, niin utelun saa nopeasti vähenemään tarjoamalla tiedoksi puhdasta faktaa. Tämä tulee todeta ystävällisesti ja hienovaraisella äänellä, **pienen hymyn kanssa tarjoiltuna**. ”Kiitos kysymästä, Martta-täti, olimme toissailtana puolisen tuntia yhdynnässä Pekan kanssa, joten ihan vielä emme tiedä onko munasolu hedelmöitynyt.” (olotila.yle.fi, blogiteksti, luettu 24.5.2012.)

Muita tässä luvussa löytämiäni tapaa ilmaisevia *x:n kanssa*-ilmauksia ovat *leikin kanssa*, *urakan kanssa*, *kilvan kanssa*, *vauhdin kanssa*, *maltin kanssa*, *vihan kanssa*, *raivon kanssa*, *pelon kanssa*, *voiman kanssa*, *tavan kanssa*, *myötävaikutuksen kanssa*, *suostumuksen kanssa*, *todennäköisyyden kanssa*, *äänen kanssa*, *tuen kanssa*, *avustuksen kanssa* ja *mielen kanssa*. Esitän seuraavaksi edellisistä yhden esimerkin ja *mielen kanssa* -ilmauksesta esitän kolme esimerkkiä. Esimerkissä 151 hahmottuu myös välineen merkitys.

- (151) Kolmen kuukauden iässä pentua voi **leikin kanssa** alkaa kouluttaa tottelevaisuuteen ja myöskin maastolajeihin. (kamroj.tripod.com, blogiteksti, luettu 7.3.2008.)
- (152) Polle *oli käynyt* kuravellissä *kierimässä* ihan **urakan kanssa**. Ihana kurakerros päästä, kaulassa ja jaloissa. Kurapuku onneksi suojaa kropan suuremmilta kuorutteilta. Etunen oli jo hieman parempi. Turvonnut se oli, mutta ei enää niin kosketusarka. (blondiponi.net, blogiteksti, luettu 7.3.2008.)
- (153) *Vedämme* näköjään Jussin kanssa viinaa oikein **kilvan kanssa**. (hotanenkale.blogspot.com, luettu 2.3.2008.)
- (154) Pihkalakin oli niin hermostunut, että ehdotti Kallea käskettäväksi työntämään paikaltaan, että saataisiin ainakin 1 piste. Mutta mehän tarvitsimme 5 pistettä. Kalle *työnsi* **vauhdin kanssa** ja se meni reippaasti yli 15 m. (doria.fi, muistelu, luettu 3.6.2012.)
- (155) Nyt koittaa hääpäivänne. Hääpäivän ajankäyttö on hyvä suunnitella etukäteen, mutta **malin kanssa**. Kaikkea voi sattua. (juhliatanet.net, artikkeli, luettu 3.6.2012.)

Osa tapaa ilmaisevista *x:n kanssa* -ilmauksista esiintyvät *elää*-verbin kanssa. Ilmausten taustalla näkyy häivähdys komitatiivisuutta. On mahdollista, että tämänkaltaiset kontekstit ovat olleet ensimmäisiä, joissa tavan merkitys on alkanut implikoitua ja vakiintua, kun metafora on haalistunut eikä tunteen nimitys enää assosioitu ihmisen kaltaiseen toimijaan seuralaisena. Ilmausten synnyssä voi nähdä metaforisen siirtymän: *elää jonkun kanssa* > *elää vihan kanssa*.

- (156) Toivon silti, että ne joita tämä koskettaa, pääsevät vihan yli. En toivo sitä Andersin takia, vaan koska **vihan kanssa** on vaikea elää. (yle.fi, käsikirjoitus, luettu 3.6.2012.)
- (157) Idols-Emel elää **pelon kanssa** joka päivä (mtv3.fi, uutinen, luettu 3.6.2012.)
- (158) Siskosten kesken tämä tosiaan kannattaa tehdä. Ottaa kunnon matsit ja purkaa puolin ja toisin mättöjen tunteet. Siskosi voi jopa kaivata sitä, jotta saa raivon kanssa purkaa ongelmansa ja kiristyksen tunteensa ulos pääkopastaan. Tutun ja turvallisen ihmisen kanssa, jolle uskaltaa vaikkapa raivota! (plaza.fi, keskustelu, luettu 4.7.2012.)
- (159) Ensimmäisinä päivinä tuo hitaus kaikessa ärsyttää, mutta pikkuhiljaa sitä laskee itsekin kiirehtimisensä tahtia niin, että hanka[lu]us **oman tavan kanssa** tehdä asioita, ja muiden kanssa katoaa. (blogit.digitoday.fi, blogiteksti, luettu 3.6.2012.)
- (160) Hitaasti tulee mutt **erittäin suuren todennäköisyyden kanssa** sillä löytää mitä etsii (download.fi, kommentti, luettu 3.6.2012.)

Mielen kanssa -ilmauksen yhteydessä esiintyy monenlaisia määritteitä kuten *hyvän* ja *pahan*, *avoimen*, *turvallisen* sekä *iloisen* kanssa.

- (161) Naapurikunnan saku on aina n. 5 min ennen kohteessa kuin kunnan oma saku. Kuitenkin tälle ensin paikalle olevalle tulee joka kerta x-4, ja palaavat kotikuntaansa vain **hyvän mielen kanssa**. Rahallista korvausta tuosta ei tule. Onko siis jotain pielessä? Mielestäni on. (paloforum.net, keskustelu, luettu 3.6.2012.)
- (162) Minusta olennaisinta tipin jättämisessä on, tunnenko itseni tervetulleeksi ravintolaan. Tietysti ruoankin pitää olla jostain kotoisin, mutta jos pois lahtee **pahan mielen kanssa**, ei hyvakaan ruoka saa minua sinne takaisin. (pallontallaajat.net, keskustelu, luettu 3.6.2012.)
- (163) Musiikki on itselleni tärkeää, mutta **avoimen mielen kanssa** siihen tutustutaan edelleen. (treffit.suomi24.fi, treffiprofiili, luettu 3.6.2012)
- (164) Ja yhtä karmivaa oli myös herätä junassa omaan pieruunsa ja sitten loppumatka tarkkailla kanssamatkustajia ja miettiä, tuliko se pieru **äänen kanssa** vai ilman... (kaksplus.fi, keskustelu, luettu 3.6.2012.)
- (165) Minulla on yksi keppari täällä ylläpidossa ja kaikkia hevosia en ole itse tehnyt, esim. Expressiä, Turboa, Iidan olen tehnyt **avustuksen kanssa** seurakunnan leirillä ja jotkut hepat, esim. Reima ja Dikta ovat kaupasta ostettu. (korpitalli.nettisivu.org, blogiteksti, luettu 3.6.2012.)
- (166) Mä uskon siihen, että mieli antaa juuri sen verran käsiteltäviä asioita, jotka pystymme sillä hetkellä käsittelemään. Ei ehkä yksin, mutta **tuen kanssa**. (paihdelinkki.fi, keskustelu, luettu 3.6.2012)

4.9 Tavan ilmauksia, joita ei korvata *x:n kanssa* –konstruktiolla

Aivan kaikkia tavan adessiiveja ei voi korvata *kanssa*-sanalla ja genetiivimuotoisen täydennyksen muodostamalla rakenteella. Näissä on sekä määritteettömiä että määritteellisiä adessiiveja. Osa tapauksista on sellaisia, että ilmauksen merkitys muotoutuu aivan toisenlaiseksi: *kunnolla* (**kunnon kanssa*), *halvalla* (**halvan kanssa*), *huolella* (**huolen kanssa*), *johdolla* (**johdon*

kanssa), *lailla* (**lain kanssa*). Nämä ovat sellaisia tapauksia, joilla ei ole selvää kantasanaa tai yhteys kantasanaan on selvästi hämärtynt.

On olemassa myös sellaisia ilmauksia, jotka kielitajuni mukaan ovat kelpollisia mutta joita en löytänyt Internetistä. Tällaisia ovat esimerkiksi **tarkoituksen kanssa*, **edellytyksen kanssa*, **ehdon kanssa*, **tarkkuuden kanssa*. On kuitenkin mahdollista, että tällaisiakin muotoja tavataan tulevaisuudessa, jos rakenne jatkaa yleistymistään. Nämä muodot vaativat kuitenkin määritteen ilmaistakseen tapaa (esim. **Tein tehtäväni suuren tarkkuuden kanssa*.)

5 SUOMEN TAPAA ILMAISEVAN X:N KANSSA -KONSTRUKTION MERKITYSJATKUMO

Tässä luvussa esitän oman arvioni tapaa ilmaisevan *x:n kanssa* -rakenteen kehityksestä ja esittelen englannin *with*-sanana merkityksen kehitystä lähteiden avulla ja. Sen jälkeen pohdin joitakin tapaa ilmaisevan *x:n kanssa* -rakenteen erityispiirteitä ja lopuksi esitän, millaisia tavan ilmauksia ei ilmaista kyseisellä rakenteella.

5.1 *X:n kanssa* -konstruktion kieliopillistumispolku tapaa ilmaisevaksi

Izchak M. Schlesinger esittää tutkimuksessaan (1995: 69) englannin *with*-sanana merkityksistä, että seuraavat merkitykset voivat esiintyä samoissa ilmauksissa:

ACCOMP and INSTR
 INSTR and MANN
 ACCOMP and MANN³⁴

Myös omassa tutkimuksessani tulee esiin, että SEURALAINEN ja TAPA -merkitykset esiintyvät joskus samassa ilmauksessa. Näissä ilmauksissa ei välttämättä näy instrumentaalista merkitystä, vaikka sitä on kieliopillistumiskirjallisuudessa (mm. Heine ym. 1991: 163–166) pidetty

³⁴ komitatiivi ja instrumentaali
 instrumentaali ja tapa
 komitatiivi ja tapa

edellisten välillä olleena vaiheena merkityksen kehityksessä. *Luvan kanssa* -ilmauksen yhteydessä tuli ilmi, että jotkin esimerkit tarkoittavat, että mukana on ollut jokin konkreettinen lupa-asiakirja eli lähtökohtana voisi olla konkreettinen luvan mukanaolo (komitatiivisuus). Resiprookkisissa *taistella ajan kanssa* –tyyppisissä ilmauksissa näkyy, miten abstraktit entiteetit voidaan rinnastaa ihmistoimijoihin eli metaforisuus, joka monissa muissa tapauksissa on jo haalistunut.

Kanssa-postpositio on siis kielipollistunut *kansa*-nominista kuten jo aiemmin tuli ilmi. Postpositiona *kanssa*-sanaa käytetään monissa eri merkityksissä. Heinen ym. (1991: 163-166) mukaan komitatiivi-instrumentaali-tapa on tyypillinen jatkumo monissa maailman kielissä. Siten onkin Jaakolan (1997: 147) mukaan odotuksenmukaista, että *kanssa*-postpositiota käytetään instrumentaalisesti, vaikka kielenhuolto sitä vastustaakin. Vastaavasti voisi pitää odotuksenmukaisena sitä, että *kanssa*-postpositiolle on kehittynyt myös tapaa ilmaiseva merkitys. Viittasin jo luvussa 2.4 Heineen ym. (1991: 163-166), jotka esittävät, että englannin *with*-sanana kehityskulku on luultavasti ollut seuraava:

- a) She went shopping *with* her husband.
- b) The blind man crossed the street *with* his dog.
- c) He did it *with* a crowbar.
- d)?He did it *with* intelligence.
- e) He did it *with* enthusiasm.

Kanssa-postposition kehitys tapaa ilmaisevaksi kulkee todennäköisesti jossain määrin samanlaista polkua, mutta on mahdollista, että jatkumoa ei voida esittää aivan yhtä yksinkertaisena kuin Heinen ym. (1991) mallissa. Instrumentaalinen käyttö on mahdollisesti ollut mallina tapaa ilmaisevalle rakenteelle, mutta yksittäisten ilmausten alkuperä saattaa olla muunlainen. Tutkielmani antaa viitteitä siitä, että *x:n kanssa*-rakenteet, joissa on eri genetiivitäydennys, ovat kehittyneet eri tavoin. Toisaalta ei voida osoittaa, mitkä niistä ovat syntyneet mallinmukaisesti ja mitkä kehittyneet itsenäisesti. On myös vaikea todentaa, kuinka suuri on muiden kielten vaikutus. Voivatko ilmaukset olla käännöksiä ruotsista tai englannista?

Heine ja Kuteva (2006) esittävät, että polkua komitatiivi-instrumentaali voidaan pitää euroversaalina. Heinen ja Kutevan näkemys käynnissä olevasta Euroopan kielten toisiaan lähenevästä muutoksesta perustuu kielten kontaktiin. He käyttävät *pattern*-käsitettä 'malli,

kaava' kuvaamaan tutkimiaan ilmiöitä. Muutokset ovat rakenteellisia. Polysemia on tavallisempaa eurooppalaisissa kielissä kuin Euroopan ulkopuolella. Euroopan kielistä noin puolet on sellaisia, joissa komitatiivista ja instrumentaalista käytetään samaa merkintätapaa. (Mts. 48–51.)

Heine ja Kuteva (2006: 195) kirjoittavat, Stoltzin (2001) ja Naun (1995) perusteella, että viron *-ga*-liitteelle on kehittynyt komitatiivin ja instrumentaalin polysemia todennäköisesti saksan vaikutuksesta. Erikoista on, että heidän mukaansa myös ruotsi on mahdollisesti vaikuttanut kehitykseen. Heidän mukaansa suomelle ei kuitenkaan ole kehittynyt vastaavaa polysemiaa. Eikö ruotsi olisi vaikuttanut myös suomeen? Myöskään Stoltz (2001) ei ole sitä havainnut, vaan pitää adessiivia instrumentaalisuuden merkitsijänä ja *kanssa*-lauseketta ja *-ine*-komitatiivia komitatiivisuuden.

Koska suomen *kanssa*-postposition merkityksenkehitys noudattaa hyvin universaaliksi esitettyä kieliopillistumispolkua, rakenteen kehitys saattaa olla omaperäistä. Asteittainen kieliopillistuminen on mahdollistanut sen, että rakenteelle on kehittynyt lukuisia eri merkityksiä. On kuitenkin selvää, että vieraat kielet, etenkin ruotsi, mutta myös latina ja saksa, ovat vaikuttaneet Agricolan lauserakenteisiin, ja VVKS pitääkin sijamuotojen asemasta käytettyjä postpositiorakenteita muukalaisuuksia (mp).

Välttämättä välineen merkityksiä ei ole kuitenkaan syytä pohtia jokaisen tapaa ilmaisevan *kanssa*-rakenteen yhteydessä, sillä laajemmin nähtynä instrumentaalinen käyttö on mahdollistanut tavan ilmausten kehittymisen, mutta yksittäisten ilmausten merkityksenkehityksessä tapahtuu monisäikeisiä pienempiä muutoksia. Herlin ja Kotilainen (2005) ovat tutkineet kieliopillistuvaa suomen 2. infinitiivin inessiiviä mm. käänköskielen näkökulmasta. He näkevät muutoksen kokonaisvaltaisena ja kirjoittavat, että kyse ei ole ”käänkösvirheistä” vaikka muutoksen katalysoijina ovatkin olleet lähdekielet.

5.2 Tapaa ilmaisevan *x:n kanssa* -konstruktion ominaispiirteitä

Tapaa ilmaisevien *x:n kanssa* -ilmausten yhteydessä esiintyy joitakin lisäsanoja. *Oikein* ja *ihan* ovat hyvin yleisiä. Ne korostavat ilmauksen merkitystä. Myös *edes*-partikkeli esiintyy muutamia kertoja kielteissävytteisissä ilmauksissa.

(167) Porvarien äänestäjä. *Mieti oikein ajatuksen kanssa*. (iltalehti.fi, keskustelun otsikko, luettu 26.9.2011.)

(168) Suositeltiin jo hamekankaan ostamista, näiden pienten jobbausten vuoksi. Pitäskö muuttaa skotlantiin, siellä kun "hametta" *saa pitää ihan luvan kanssa* ja kuuluu asiaan jopa miehillä. (kalamies.com, keskustelu, luettu 27.2.2008)

(170) Bussipysäkille *ei ole lupaa pysäköidä edes luvan kanssa*. (HySa 1994, otsikko)

Ainakin *luvan kanssa* ja *ajan kanssa* -ilmaukset esiintyvät myös kliittimuotoisina *luvankaa-* ja *ajankaa-*ilmauksina. Esimerkit ovat muutenkin hyvin puhekielisiä. Ne osoittavat, että *kanssa*-postpositio saa ainakin puhekielisissä ilmauksissa sijamuodon statuksen.

(171) kyllä myö ne ihan **luvankaa** käytii... mut eihän mejän alueen varaosa tilanne sit kovi huono oo jos maruko joutuu jo ihe osat ostamaa vapon värkkihe no ... (nevalle.com, keskustelu, luettu 29.2.2008.)

(172) sitte **ajankaa** ku mietin ni hiffasin et se syö vaan niit sillon ku uni ei tuu. nukahtamislääkehän tuo on. mut jos vedot sais viidest ni ois kiva. saa nyt nähä (paihdelinkki.fi, keskustelu, luettu 29.2.2008.)

Eräs tapaa ilmaisevan *x:n kanssa*-rakenteen erityispiirre on subjektin häivyttäminen. Esimerkissä 173 ei ole ilmaistu kuka saa luppoilla Leppävedellä luvan kanssa.

(173) Leppävedellä *sai* lauantaina *luppoilla* oikein **luvan kanssa**. Tällöin vietettiin ensimmäistä Leppäveden Luppopäivää. Tapahtuman juuret ovat viime vuonna ensimmäistä kertaa järjestetyssä kyläpäivässä. Nyt kyläpäivä ristittiin Luppopäiväksi. (Ke 1999.)

Eräs, joskin harvinainen, erityispiirre on, että tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -ilmaus saa komparatiivin määritteekseen. Esimerkissä 174 on komparatiivi *enemmän*. Ilmaus osoittaa, että tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -ilmaus saa sijamuotoihin liitettyjä piirteitä.

(174) Myös Videotreffit on hyvää työkokemusta. Nyt sitä tehdään enemmän ajan kanssa kuin tähän asti. Jaksoista on ajoittain huomannut, että ne on tehty turhan hosuen. (AL 1999.)

6 LOPUKSI

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, ilmaistaanko suomen kielessä tapaa *x:n kanssa* -konstruktiolla. Minna Jaakolan (1997) artikkelissa esitettiin, että puhekielessä komitatiiviselle *kanssa*-postpositiolle on jo kehittynyt välineen ilmaisun funktio (*syödä lusikan kanssa*), mutta tapaa sillä ei ilmaista. Halusin selvittää, pitääkö Jaakolan väite paikkansa. Aineistona käytin Kotimaisten kielten keskuksen vanhan kirjasuomen, varhaisnykysuomen ja klassikkokorpusta sekä CSC:n Kielipankin sanomalehtikorpusta ja Internet-aineistoa, jonka koostin Google-hakukoneella. Tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia esiintyy jo vanhassa kirjasuomessa. Erityisen runsaasti siinä esiintyy *ilon kanssa* -ilmauksia. On mahdollista, että kielenhuolto on vaikuttanut ilmauksiin torjuvasti, koska 1800-luvun aineistossa ei juurikaan ole tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* -ilmauksia. 1990-luvun sanomalehtiaineistossa ilmauksia esiintyy jo enemmän ja Internetistä on löydettävissä vielä sitäkin runsaammin erilaisia genetiivitäydennyksiä. Aineistoni osoittavat siis selvästi, että *kanssa*-postposition käyttötavat ovat laajentuneet eli että *kanssa*-postposition ja genetiivitäydennyksen muodostamalla konstruktiolla ilmaistaan myös tapaa.

Olen edellä osoittanut, että suomen kielessä ilmaistaan tapaa *x:n kanssa*-rakenteella ja että osa tapaa ilmaisevista *x:n kanssa* -ilmauksista on vakiintuneita. Lisäksi tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -rakenne esiintyy, joskin harvinaisena, myös Agricolalla. Yhtä harvinainen se lienee nykykielessäkin. Luvussa 4.7. esittelemäni harvinaiset ilmaukset tosin osoittavat, että tapaa ilmaiseva *x:n kanssa* -rakenne laajentuu koko ajan. On mahdollista, että tiukat kielenhuollolliset normit ovat pitäneet kirjakielen muutoksen aloillaan näin kauan eivätkä muodot ole päässeet vakiintumaan kieleen. Tutkielmani tuloksena voidaan esittää, että tapaa ilmaisevat muodot ovat kehittyneet eri tavoin. Osa on kehittynyt komitatiivisista ilmauksista, osa syntynyt mallinmukaisesti jo aiemmin kehittyneistä ilmauksista. Esimerkiksi *älyn kanssa* -ilmaus vaikuttaisi syntyneen mallin mukaisesti, niin että sen mallina ovat olleet *ajatuksen* ja *järjen kanssa* -tyyppiset ilmaukset.

On selvää, että suomen kielessä ilmaistaan monenlaisia yhteenkuuluvuussuhteita *x:n kanssa*-rakenteella, mutta onko tapaa ilmaiseva *x:n kanssa*-rakenne jo niin vakiintunut että sitä voitaisiin pitää konstruktiona, jonka kielenkäyttäjä voi muodostaa ja täydentää haluamallaan genetiivitäydennyksellä?

Tutkielmassani osoittautui haasteelliseksi eri predikaattien runsaus. Tavoitteenani oli tutkia, millaisten verbien yhteydessä tapaa ilmaisevia *x:n kanssa* ilmauksia esiintyy.

Tutkielmani osoittaa, että ilmaukset esiintyvät hyvin monenlaisten verbien kanssa eikä mikään verbiryhmä korostu muita enemmän.

Aineiston laajentaminen murteisiin olisi mahdollista jatkotutkimuksessa. Jatkotutkimuksessa voitaisiin myös verrata *x:n kanssa* -ilmausten esiintymämäärää tavan adessiiveihin. Jatkotutkimuksessa olisi mahdollista pohtia lisää KEINON asemaa muiden semanttisten roolien kentässä tai jopa merkitysjatkomossa. Sijoittuuko KEINO VÄLINEEN ja TAVAN väliin?

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

CSC:n (Tieteen tietotekniikan keskuksen) Kielipankki

AL = Aamulehti (1995, 1999)

De = Demari (1995, 1997, 1998, 1999, 2000)

HS = Helsingin Sanomat (1995)

HySa = Hyvinkään Sanomat (1994)

HäSa = Hämeen Sanomat (2000)

IL = Iltalehti (1996)

Ka = Kaleva (1998–1999)

KangaSa = Kangasalan Sanomat

Karj = Karjalainen (1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1997, 1998, 1999, Määrittelemättömät)

Kesu = Keskisuomalainen (1999)

TS = Turun Sanomat (1998, 1999)

Kaino-aineistopalvelu (kaino.kotus.fi)

Agricola: Uuden testamentin kirjeet ja Ilmestyskirja. <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks> luettu 30.11.2009

Agricola: Evankeliumit ja Apostolien teot. <http://kaino.kotus.fi/korpus/vks> luettu 30.11.2009

Vanhan kirjasuomen korpus

Varhaisnykysuomen korpus

Klassikkokorpus

Internet

Tutkimuskirjallisuus

BLAKE, BARRY J. 1994: Grammar, Comparative and general – *Case*. Cambridge: The University Press.

CAMPBELL, LYLE 1991: Some Grammaticalization Changes in Estonian and their Implications – Elisabeth Closs Traugott, Bernd Heine (toim.), *Approaches to Grammaticalization. Vol 1. Focus on Theoretical and Methodological Issues*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company 1991.

HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1988. *Nykysuomen lauseoppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 350. Helsinki: SKS.

HEINE, BERND 1997: Possession. Cognitive sources, forces and grammaticalization. New York: Cambridge University Press

HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNNEMEYER, FRIEDERIKE 1991: *Grammaticalization. A Conceptual Framework*. Chicago: The University of Chicago Press.

HEINE, BERND – KUTEVA, TANJA 2006: *The changing languages of Europe*. Oxford university press.

- HOPPER, PAUL J. – CLOSS TRAUGOTT, ELISABETH 2003 (1993): *Grammaticalization*. 2. painos. Cambridge: University Press.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho: *Iso suomen kelioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 950. Helsinki: SKS 2004.
- JAAKOLA, MINNA 1997: Genetiivin kanssa esiintyvien adpositioiden keliopillistumisesta – Tapani Lehtinen, Lea Laitinen (toim.), *Keliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 121–156. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 1997.
- JAAKOLA, MINNA 2004: Suomen genetiivi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 995. Helsinki: SKS.
- JÄÄSKELÄINEN, PETRI 2004: *Instrumentatiivisuus ja nykysuomen verbinjohto*. Semanttinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- KARLSSON, GÖRAN 1995: *Suomen kielen tavan adessiivi*. Suomi 178. Helsinki: SKS.
- KIMENYI, ALEXANDRE 1978: A relational grammar of Kinyarwanda. University of California publications in linguistics. Volume 91. University of California Press
- KINGISEPP, VALVE 1992: Eesti komitatiivi tõlkevaisted soome keeles. – Maia Väkräm (toim.), *Folia fennistica & linguistica. Lähivertailuja 5. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Virroilla 27. ja 28. syyskuuta 1991* s.15–28 Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 15.
- KOLEHMAINEN, TARU 2003: Rakkaudella – tavan adessiivista. *Kielikello* 4 [verkkolehti] <http://www.kielikello.fi/joecat.joensuu.fi:8080/index.php?mid=2&pid=13&aid=1458>
- KOLEHMAINEN, LEENA; NORDLUND, TARU 2011: Kielellinen muutos tutkimuksen kohteena. Kielten välinen vertailu, keliopillistuminen ja kielikontaktien tutkimus. *Virittäjä* 1 s.5–28.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. PDF. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/29208/konstruk.pdf?sequence=1>
- LAAKSONEN, HELI 2003: Tavan adessiivi suomessa ja virossa – Ellen Niit, Ulla Palomäki (toim.), *Lähivertailuja 11. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Hirvensalon Rauhalan huvilassa. 12.–13.5.2000*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- LEHMANN, CHRISTIAN 1995: *Thoughts on grammaticalization*. Lincom studies in theoretical linguistics 01. Lincom Europa.
- LEHTINEN, TAPANI – LAITINEN, LEA (toim.) 1997: *Keliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEINO, PENTTI 1992: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kelioppia 1. Helsingin yliopisto 1992.
- LEINO, PENTTI 2001: Verbit, konstruktiot ja lausetyypit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino, Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. Helsinki: SKS.
- MEILLET, ANTOINE 1997 (1912): Keliopillisten muotojen kehitys (L'evolution des formes grammaticales) – Tapani Lehtinen, Lea Laitinen (toim.), *Keliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta* s. 188–202. Suom. Meri Larjavaara. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 1997.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Lyhentämätön kansanpainos. Osat I-II. – Matti Sadeniemi (toim.), 1967 Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö. SKS.
- NORDLUND, TARU – PEKKARINEN, HELI 2005: Keliopillistuminen merkityksenmuutoksen näkökulmasta. *Virittäjä* 3 s. 411–417 [verkkolehti] http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2005_411.pdf
- NYKÄNEN, MAARIA 2007: *Lukekaa tämä teksti ajatuksen kanssa*. Kanssa-postposition

- kieliopillistuminen tapaa ilmaisevaksi. Kandidaatintutkielma. Joensuun yliopisto.
- OINAS, FELIX J. 1961: *The development of some postpositional cases in balto-finnic languages*. Suomalais-ugrilaisen seuran toimituksia 123. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- ONIKKI, TIINA 1994: Näkökulmia polysemiaan. *Suomen kielen kognitiivista kielioppia* 2. Kieli 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos 1994.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 817. Helsinki: SKS.
- PAJUNEN, ANNELI 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. Helsinki: SKS
- PALMER, F. R. 1994: *Grammatical roles and relations*. Cambridge University Press.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja* 1–3. 1990. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55.
- SALMI, HEIDI 2011: Mikael Agricolan teosten kielen ala-, ylä- ja pää-vartaloiset adpositiot. Turun yliopisto.
<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/66658/AnnalesC307Salmi.pdf?sequence=1>
- SCHLESINGER, IZCHAK M. 1995: *Cognitive space and linguistic case. Semantic and syntactic categories in English*. Studies in English language. Cambridge University Press.
- SIROLA, MAIJA 2008: Komitatiivi nykysuomessa. Sijan typologista ja areaalista taustaa sekä sen ilmaisemat merkitykset Helsingin Sanomien korpuksessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02776.pdf>
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Osa 6: kala–keynä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja*. Osa 1: A–K. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Helsinki: SKS 1992.
- STOLZ, THOMAS 2001: *The Circum-Baltic Languages. Typology and contact*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Vol. II: Typology and process in concept structuring*. Massachusetts Institute of Technology.
- TRAUGOTT CLOSS, ELISABETH – DASHER, RICHARD B. 2002: *Regularity in semantic change*. Cambridge University Press.
- VIINIKAINEN, TARU 2010: *Taipuuko ”akrobaatti Aleksandra”? Nimikekonstruktio ja nimikkeen taipuminen lehtikielessä 1900-luvulta 2000-luvulle*. Joensuu: Itäsuomen yliopisto. Saatavilla http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0003-6/urn_isbn_978-952-61-0003-6.pdf
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja*. Toinen osa J–K. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Painatuskeskus 1994.
- VVKS = *Virtuaalinen Vanhan kirjasuomen sanakirja*. <http://www.vvks.info/>
- WIERZBICKA, ANNA 1980: *The Case for Surface case*. *Linguistica extranea, Studia* 9. Ann Arbor: Karoma Publishers.

Liite 1

Kanssa-postposition käyttö NS:n mukaan

kanssa vrt. kera **I. postp.** (gen:n t. poss.-suff:n kera) etup. *runok.* myös *prep.* (gen:n kera) ilmaisemassa kahden jotenkin samanlaisen, toisiinsa rinnastettavissa olevan tekijän suhdetta, esim. isä poikansa k. 'isä ja poika (yhdessä), isä poikineen', sokeria yhdessä jauhojen k. 'sokeria ja jauhoja (seoksena), sokeri jauhoihin sekoitettuna', mutta † isä kirveen k., isä huoliensa k. vrt. 3.

1. resiprookkisissa ja niihin läheisesti liittyvissä yhteistoiminnan ilmauksissa. – Huom. erityisesti seuraavanlainen monikollinen pers.pron:n käyttö, vars. *kans.* ja *puhek.* | Kyllä te Irjan k. [= sinä ja Irja] siitä sovitte. KARHUM. Mutta he päättivät sepän k. [= hän ja seppä], ettei - - LEINO. – Samoin: Vernerin k. oli puhdistettu ojat KARHUM. **a.** pääsana liittyy v:iin (ja s:iin) t. puhtaaseen teonn:een. Luontevaa tav. vain milloin pääsana on rinnastettavissa näiden loogilliseen subj:n (joskus obj:n) kanssa, esim. A. on hyvissä väleissä B:n k. 'A ja B ovat hyvissä väleissä'; vrt. 3. | Puhua, seurustella, riidellä jkn k. Tanssia, leikkiä, juosta kilpaa, asua, toimia jkn k. Neuvottelisin k:si. Perustanut liikkeen veljensä k. Olla asioissa, sovussa, ristiriidassa, tasapainossa jnk k. Mennä naimisiin, päästä likeisiin suhteisiin, joutua sanaharkkaan jkn k. Sinun täytyy sopia hänen k:an A:lla on kaksi poikaa nykyisen vaimonsa k. Paavon äiti ehti saada vielä yhden perillisen tuon toisen miehensä k. SILL – Olen yhtä mieltä k:si 'kuin sinä'. Pojat söivät isänsä k.samasta kupista. Saavutti voittajan k. saman tuloksen. – Se oli kilpajuoksua kuoleman k. Natrium muodostaa happojen k. suoloja. Huoneistot ovat yhteydessä toistensa k. Pinta tekee vaakasuoran tason k. 30°:n kulman. **b.** pääsana liittyy a:iin. | Jnk k. tasaväkinen, yhtäpitävä. Olen hänen k:an lähemmin tuttu. Janan etäisyys kahdesta toistensa k. yhdensuuntaisesta suorasta. Hän on k:ni samanikäinen 'ikäiseni'. **c.** pääsana liittyy adv:iin. | Olla yhdessä jkn k. Olla, jäädä kahden (kesken) jkn k. Sitoa, ommella jk yhteen jnk k. Munat vatkataan yhteen sokerin k. Joutua vastakkain jkn k. Levyt ovat, asetetaan limittäin toistensa k. Linja vedetään yhdensuuntaisesti maantien k. Hän tuli yhtäkaa veljensä k.

2. seurassa, parissa, ohella, mukana, myötä. | Tule k:ni teatteriin! Heikin k. tuli joku vieras. Näin hänet isänsä k. taidenäyttelyssä. Hän on hyvin onnellinen miehensä k. 'avioliitossaan'. Jumala k:nne! Iloitkaa iloitsevien k., itkekään itkevien k. UT Siitä lieto Lemminkäinen / jo kohta kotia läksi / k. armahan emonsa, / kera valtavanhempansa KAL. – *Kirjall.* - - se, joka Goethen k. [par.: tavoin] näkee kaiken minkä maan päällä syntyy myös ansaitsevan häviön KOSKENN. – Frakin k. käytetään valkoista solmuketta. Syödä lihan k. vihanneksia.

3. ruotsin mukaista käyttöä, normaalikielessä †. Ks. I (yleinen huomautus). **a.** vars. *kans.* ja *ark.* mukana olemisesta, pitämisestä, tuomisesta ja viemisestä. | Retkelle lähdettiin oikein evään k. 'eväät mukana'. Toinen odotti ovella halon k. 'halko kourassa'. Harjoittelua asean k. 'ase mukana'. Aina ei pyynnistä k. tulla. KIVI Mene jo lääkäriinsä lapsen k. 'vie jo se lapsi lääkäriin'. Samassa saapuu autokin vallesmannin k. AHO – Saat kaiken takaisin korkojen k. 'korkoineen'. Veneessä oli tilaa liiankin k. 'liikaakin'. Välikatto tehtiin vahvan täytteen k. 'tehtiin vahvatäytteinen, välikattoon pantiin vahva täyte (tms.)'. **b.** pääsana liittyy attr:na muuhun kuin puhtaaseen teonn:een. | Välit hänen k:an viilenivät. Vuokrattavana huone pianon k. 'jossa on piano'. Kahvi leivän k. 'kahvi ja leipää'. **c.** välikappaleesta, tavasta. | Leikkiä pallon k. 'pallolla'. Kokeita on tehty kaniinien k. 'kaniineilla'. Ajaa koirien k. 'ajattaa koirilla'. Tulla sisään kovan melun k. 'kovalla melulla, kovaa melua pitäen'. Se lähtee vasta ajan k. 'ajan mukana, aikaa myöten'. Ei tässä surulla syöä, / ei eletä huolen k. KAL. **d.** muuta käyttöä. | Puuhailla jnk asian k. 'kimpussa, parissa'. Äiti on aivan helisemässä pojan k. 'takia'. Pitää olla varoivainen viinan k. 'suhteen'. Muuten menettelen kuin omani k. 'suhteen'. Kyllä minä aina selviän tuommoisen miehen k. 'tuommoisesta miehestä'.

II adv. **1.** *puhek.* painollisena: myös. | Tule sinä k.! Tavaraa saatiin ja rahaa k. Pappilan pehtoori se k. lähtee rautatielle AHO. Mutta katso k., että rupeat elämään ihmisiksi TALVIO. **2.** *harv.* mukana. | Lähe nyt k. laulamahan, / saa kera sanelemahan KAL. **3.** *puhek.* välinpitämättömyyttä, halveksintaa ilmaisevissa huudahduksissa. | Kaikkia k.! Pihkoja, hittoja k.! Kittä k.!

III *konj.kansanr.* ja, sekä. | Tapion talon isäntä, / Tapion talon emäntä, / Tellervo Tapion neiti, / k. muu Tapion kansa KAL. - - vielä riivoit rintapäitä, / k. maistelit makua KAL.

Liite 2

Muita kiteymiä SMS:n mukaan

a. rakenteessa ”monen hengen kanssa” = monen hengen voimalla. | *Kyllä niin suuria nuottia neljäh hengen kanh verettiin.* Ruov. *lampaatki on mehtiyynnä niitä pittää hakkeem monen hengen kansa.* Sot. | *Tervakset laothiin sittes suurev väen kansa.* Pello **b.** ”vaihtaa jnk kanssa” = vaihtaa jhk. | *Se kakar o niinko pahan kans piänen vahetet.* TaiS | *Ämmä - - tahto vaihettaa (kalan) hanhin kansa.* VesS **c.** ”ajan kanssa”. **aa.** ajan mittaan, vähitellen. | *Kivet pehmenee ajan kans, päivä (aurinko) murtaa ne lopuks.* Kymi. | *Toeset tulii iha äkkiä (hulluksi), toeset ajan kanssa.* Jäms | *Astiat mennee sillai (kuluneiksi) vuasikymmenien kans.* VesI **bb.** varaamalla runsaasti aikaa, ilman kiirettä. | *Tul meil kyllää aja kans.* Pori | *Hänen tekemänsä tuohikontit olivat huolellista työtä: ne ol äejjan kansat tehty.* RauV | *Ei mulloo kiirettä, minä lähin ajan kansa.* Viha **d.** ”yön päivän (illan aamun tms.) kanssa” = vuorokaudet ympäriinsä. | *se huusholli oli tehtävä pyhän arkiomen kans.* Pad. | *isäntämies lämmitti illan aamun kans rihtä.* Myr | *Isä vet muikkuu kesä talve kans, ympäri vuoden.* Ruok. *kyllä mie oo soant männä yöm päivän kans, olla kaikessa työssä mitä on olt.* Rääp **e.** ”(siinä ja) sen kanssa” = siinä ja siinä, täpäällä, hilkulla. | *Ruis on mennyt lakoon: Soov voa sen kaa, jaksakko se siitä ennee noustakkaa.* RanS | *Ol’pahan siinä ja sen kansa, että kerkesin tänne.* Vie | *Ol’pa se sen kansa, sainko kuorman tuovuks.* PieV **f.** ”sen kanssa” = saman tien. | *Sen kansa erosi poikkeen.* Kite | *Kun olin tuulastamassa minulta se tul’vehpe (=”tulivehje”, tuulaskoura) putos järvveen, minä sen kansal luikim pihhaan, kotiin.* Kiih | *Lapsi oli kuollut ollessan matkalla äitinsä kanssa, ja äiti halusi palata heti takaisin kotiin: sen kans mäntii viemää jällee takasin sin Kapasii.* Tuut **g.** mitättömästä, arvottomasta. ”yhtä tyhjän kanssa”. | *Siun tekemisseis on voa yhtä tyhjän kans!* Kurk | *Seun yhtä tyhjän kans, ku vettä ryyppää pierun kans sp.* KemJ **h.** ”liian kanssa” = liikaa. | *Tuli sitä viljaa ny oikein liian kans.* Hui | *Tervahauta ei saal liian kanssa palaa vaan kytemällä.* Urj. **i.** hyvän illan toivotuksena: ”illan kanssa”. | *Illaks. – Illan kans! Heino j. sit jo lopun ka rupesin kulkemaan autolla markkinoille.* Sau | *Hääpukuja oli monem mallisija, aina ajjaan kanssa, aikakauden mukaan.* Oriv. | *siinhää ol touhuu ja kiiret yhrem päivän kans (= yhdeksi päiväksi) kun pellavia muokattiin.* Myr | ”Pitää päivän kansa (= päiväselään) käyvä kaupungissa.” Kuop